ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا

پانۆرامای

جینۆسایدکردنی بارزانیەکان

لە سەدەی بیستەمدا

چاپی یەکەم ٢٠١٣

ناسنامەی کتێب

ناوی کتێب: پانۆرامای جینوسایدی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا

نووسینی: ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا

بابەت: توێژینەوەی سۆسیولۆجی، مێژوویيە.

تایپ: ڕێزان ساڵح بازی و توێژەر

هەڵەچنین: ڕێزان ساڵح بازی و توێژەر

دیزان و نەخشەسازی ناوەوە و بەرگ: توێژەر

چاپی: یەکەم

ساڵی: ٢٠١٣

چاپخانەی: خانی

تیراژ: ١٠٠٠

ژمارەی سپاردن: (٢١٩٤) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ساڵی (٢٠١٣) ی دراوەتێ.پەرتوکخانەی بەدرخان

شوێنی نوسین: هەرێمی کوردستان – دەڤەری بارزان– گوندی بازێ

لە سەر ئەرکی ((وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان)) چاپ کراوە

پانۆرامای جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا

دەسپێك:

بۆردوومـــــانکردن، ســــوتاندن، بەمینکردن، لـەناوبردن، کۆشـتنی بە کۆمەڵ، ئاوارەبوون، ڕاگواستن، جینۆســــایدکردن، کیمیابـــاران، وێرانکـــردن، ڕۆخانـــدنی گونـــد، خانوو، مزگەوت و قوتابخانە و ... هتـــد، ئەمانــە هــەمووی وەڵامــی حکوومەتە یەك لـە دوا یەكـەكانی عێـراق بـوون بەرامبـەر بـارزان و بارزانیەکان، تەنیا لە بەر ئـەوەی داوای ماف و ئەرك و سەربەخۆیی خۆیان دەکرد، وەڵامی ڕاپـەریوان بریتی بـوو لـە زینـدانیکردن و لـە سـێدارەدان و زیندەبەچاڵکردن و بە کۆمەڵ کوشتنی بەبێ جیاوازی لە نێوان کەڕ و لاڵ و کوێر و کـەم ئـەقل و پـیر و نـەخۆش و کـەم ئەندام و منداڵ و ئـافرەتی سـکپڕ ...هتـــد، بـــوو. ئـــەوەی لـــە لاپـــەرەکانی داهـــاتوو ئامـــاژەی بۆکراوە و خراوەتـە ڕوو بەشـێکی بچـووکە لـــەو تـــاوان و زوڵـــم و زۆرداریيەی بە سەر بارزانیەکانـدا هـاتووە، بـەڵی ئەمـە کاتێکـە کـە مرۆڤەکان مرۆڤایـەتی و ویـژدان و ئاین و ڕەوشت و هەموو بەها بەرز و پیرۆزەکانیان لە دەستدەدەن و دەبن بە دەرندە و دەست دەکەن بە خوێن مژینی خەڵکی بێ گوناح و سڤیل و منداڵ و تەنانەت ژینگە بەهەموو ڕەگەزە زیندووەکانیەوە.

قوربانیەکان بارزانیە گوندنشین و جوتیار و ئاژەڵدارەکان بوون، بکەری تاوانەکەش حکومەتی عێراقە بە پلە یەك، تەنیا و تەنیا لە بەر ئەوەی خۆدای گەورە بە کورد و بە بارزانی خوڵقاندوونیەتی، ئینجا کە وەك هەر مرۆڤیکی تری سەر ئەم زەمینە داوای نەتەوە و خاك و ئاین و زمان و بوونی خۆیانیان کردووە.

بۆ لە نێوبردن و سڕینەوەی ڕەچەلەکی بارزان و بارزانیەکان هەموو ڕێگا و ڕێباز و ئامێریان بە هەموو جۆر و شێوە تاقیکردوتەوە، سەرەرای ئەو هەموو بەڵێن و پەیمان وگفت و ڕێککەوتننامە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییانەی بۆیان دراوە، لە پێش چاوی هەموو ئەو وڵاتانەوە، مرۆڤی بارزانی ڕاگوێزراون، سوتێنراون، دوور خراونەتەوە، لە سێدارەدراون، جینۆسایدکراون ...هتد.

ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوللا

توێژەری کۆمەڵایەتی

٢٠١٣-٧-٧ چاپی یەکەم

پانۆرامای جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا

پتر لە سەد ساڵە بارزانیەکان سەرکردایەتی شۆڕشە یەك لە دوا یەکەکانی سەدەی بیستەم و بزاڤی ئازادی خوازی هاوچەرخی کوردستانیان کردووە و بەردەوامیشن، هەر بوویە ئەمڕۆ گەر توێژەرێك یاخۆد مێژوو نوسێك بیەوێت لە مێژووی بزاڤ و ڕزگاریخوازی کوردستان بکۆڵێتەوە، ناچارە بە وردی لە مێژووی بارزانیەکان و داستانی سەرکردایەتیان و ئازار و ڕەنجی پیاوەکانیان و ڕاگواستن و ئاوارەیی و وێرانکردنی دێهاتەکان و سوتاندنی زەوییە بە پیت و چینراوەکان و ئەنفالکردن و جینۆسایدکردنی خێزانەکانیان و لە دایکبوونی کچ و کوڕەکانیان لە وڵاتانی دراوسێ و ڕێگای ئاوارەبوون و لە ئەشکەوت و باشووری عێراق بکۆڵێتەوە.

ڕۆڵی نەتەوەیانەی ڕەسەنی ئەم بنەماڵەیە پالی بە دوژمنەوە نا کە لە ماوەی چەند قۆناغێکی یەك لە دوایەکی مێژووی بزاڤی کورد، هەوڵ بدات بە هۆی ڕاگوێزران و دەربەدەرکردن و تیرۆرکردن و بەندکردن دەستیان بە کارە شوفینستەکان کرد دژی بارزان و خەڵکەکەی کە هیچ ناوچەیەك لە ناوچەکانی کوردستان ئەوەی نەدیت، کە بارزان و خەڵکی بارزان بینی و دووچاری بوون لە مێژووی هیچ وڵاتێکی ئەو جیهانەو لە هیچ یەکێك لە گوندەکانی جیهان نەبووە،

داگیرکـــەران ئـــەو هـــەموو مـــاڵوێرانی وخوێنرێژییـــە ئـــەنجام بـــدەن وەك ئـــەوەی داگیرکەران چەند جار بە بارزانیـان کردووە...دەکرێ بڵێن ڕووداوە مێژوویـیـەکان سەلماندویانە ئەو داگیرکردن و شاڵاوە بیانیانەی بـارزان دووچـاری بـووە ئامـانجی تێکشکاندنی پێگەی کوردستان بوو وەك لانەی گـەلی کـورد و کۆلەکـەی ئیسـلام و دواتـــر پارچـــە پارچـــەکردن و لێـــك بڵاوکردنـــەوەی یـــەکێتی نەتـــەوەی کـــورد و بچـوکردنەوەی قەوارەکـەی و تواندنـەوەی کەسـایەتی و سـڕینەوەی سـیماکانی و توانەوەی گـەلی کـورد لـە بووتـەی نەتـەوەی داگیرکـەردا. بارزانیـەکان لـە مـاوەی سەدەی ڕابردوودا دەیان جار دووچاری ڕاگواستن و ئـاوارەبوون و زینـدانیکردن و وێرانکردن و جینۆسایدکردن هاتوون.

لە کۆتایی ساڵی ١٩٠٧ هێزی سـوپایی عوسمـانی بـە سـەرکردایەتی فـەریق (فـازل پاشای داغستانی) پەلاماری دەڤەری بارزانیاندا، داغستانی بە هێزەکانیانەوە هاتە ناوچەی بارزان و گوندەکانی سوتاند و هەرچی هەبوو تـاڵانی کـرد، تەنانـەت ژن و منداڵی بە دیل گرت، لەم ڕووداوە مەلا مستەفای بارزانی تەمەنی (٣) سێ ساڵ بـۆ لە گەڵ دایکی بۆ بە دیلی هێزەکانی عوسمانی لە بەندیخانەی موسڵ زیندانی کـران وبنەماڵەی بارزانیەکانیش ڕاگوێزران بۆ موسڵ و (١٢٠) بارزانی تریش گیران هەر لە ساڵی١٩٠٧ چەند هۆزێك زەوی و زاری شێروانیەکانیان لە لای ڕۆژهەڵاتـەوە داگـرت و هێـــزە ســـەربازییەکانیش لـــە بـــەرەی دووەمـــی (دینارتـــە) پێشـــڕەویان کـــرد و

هەموویان لە جەرگەی دەڤەری بارزان یەکیان گرتەوە و مەڕ و ماڵات و مێگەڵیان تاڵان کرد و خانوو و زەوی و زاری بارزانیان سوتاند.

لە ساڵی (١٩٠٩) سوپایەکی گەورە بە پاڵپشتی تۆپ و بە کرێگیراو و ئاغا کوردەکان پەلاماری بارزانیان دا.

لە ساڵی (١٩١٣) هەمدیسان هێزی سوپای عوسمانی هێرشیان کردە سەر بارزان، ئەمەش بووە هۆی شەهیدبوونی (١٥) پانزە کەس لە بارزانیەکان و ئاوارەبوونی "شێخ عبدولسلام" و هەندێك لە بارزانیەکان بۆ کوردستانی ئێران، سوپای تورك و بەکرێگیراوەکان گوندەکانیان تاڵان کرد و ئاگریان تێبەردا.

کاربەدەستانی تورك خەڵاتیان دیاری کرد بۆ ئەو کەسانەی بە زیندوویی یان بە مردوویی "شێخ عەبدولسەم"یان تەحویل بدات.

شێخ عەبدولسەلام لە گوندی گەنکەچین بە هۆی خیانەتی خاوەن ماڵەکە دەگیرێ و لە گەڵ سێ چەکداری پارێزەری لە سنووری سێرۆ تەحویلی دەوڵەتی تورکەکان دەدرێت. لە پایزی ساڵی ١٩١٤ شێخیان بۆ زیندانی موسڵ بەڕێ کرد.

سلێمان نەزیف والی موسڵ کە ڕۆشنبیرێکی کوردی سەر بە ئیتحادەکان بوو لە زیندان بە شێخ عەبدولسەلامی گوت:

(حکوومەت دەسەڵاتدارە هەر زەرەرێکی پـێ بکـەوێ دەتوانێـت دە قـاتیش زیـاتر تۆڵە بستێنێتەوە، بەڵام هەر زەرەرێکـی بـە تـۆ بکـەوێ قـەرەبوو نابێتـەوە چـاری حکوومەتیش بە تۆ ناکرێت).

شێخ عەبدولسەلام وەڵامی دابووە:

من لە پێناو ئـازادی گـەلی کوردمـدا هـەموو ئازارێـك دەچـێژم، بۆچـی مـافی کـورد نادەن؟!.)

لە (١٤) کانوونی یەکەمی ساڵی (١٩١٤)ز بە دادگایی کردنێکی سەرپێ و کارتونی و بێ فەرمانی "باب عالی" و بە فـەرمانی "سلێمان نـەزیف" والی موسـڵ حـوکمی لـە سێدارەدان (خنکاندن) یان بە سەر"شێخ عبدالسلام" و سێ لـە هاورێیـەکانی درا، یەکێکیان"محەمەد ئاغای هیشتی" بوو، سـەرۆکی عەشـیرەتی (ڕێکـانی) پیـاوێکی پیر بوو، یەکێکی تریان"عەبدی ئاغای مزۆری"بوو، ئەویش پیـاوێکی بـە ساڵاچـوو بوو، ئەوی تریان "عەلی کوڕی حەمەدئەمین ئاغای مزۆری "بـوو، کـوڕێکی گـەنجی شایان بوو، لە سەر داواکردنی مـافێکی خـوراوی خۆیـان هێنرانـە بـەر (سـێدارە) و خنکێنـران، "شـێخ عبدالسـلام" لـە پـێش ئـەوەی بچـێتە بـەر تەنافەکـە، دەسـت نوێژێکی شۆرد، هەندێ قورئانی خوێندەوە و پاشان چووە پێشەوە و گوتی: (ئەم کوژرانەی من وەنـەبێ بـۆ حکوومـەت قـازانجی هـەبێت) ئەمـەی گـوت و پەتەکـەی کردە ملی خۆیەوە، "عەلی حەمەد ئاغا" لە بەر سێدارەکە گـوتی: ((قـوڕ بـە سـەر

حکوومەت وەنەبێ لە نەمانی ئێمە (بـارزان) لـە ناوبچێت، باحکوومـەت بزانـێ کـە بارزان نامرێ !)) ئەویش سەری کرد بەپەتەکەوە.

لـە سـاڵی (١٩٢٠) کاربەدەسـتانی ئینگلیـز بڕیاریانـدا دەسـتێکی کۆشـندە لـە بارزانیـەکان بوەشـێنن، گـەورەترین عەشـیرەتی کـورد بسـڕنەوە تـا ڕێگـە بـۆ نیشتەجیبوونی ئاشـوورییەکان تـەخت ببـێ بـە بیـانووی ئـەوەی کـە ئەوانـە (واتـە ئاشوریەکان) تـەنیا لـە ناوچـە شـاخاویدا دەتـوانن نیشـتەجێببن، ئـەو عەشـیرەتە گەوریەی کە ئامانجیان لە ناوبردنی بوو، تەنیا عەشیرەتی بارزان بوو.

لێـرە نەخشـە جینۆسـایدیەکەی بـەریتانیا بەرامبـەر بـە بارزانیـەکان ڕوونـتر دەردەکەوێت کاتێك لـە بەرنامـەی دابـوو بـە هـەر شـێوازێك بێـت ئـەم دەڤـەرە لـە بارزانیەکان چۆل بکات، بـەڵام ئاسـوورییەکان هەنـدێکیان وایـان کـرد و هەنـدێکیان نەیان ویست ئەو پەیوەندییە مێژووییەی نێوان خۆیان و بارزانیەکان تێکبدەن بۆیە گەڕانـەوەی ئـەم پەنابەرانـە بـۆ دەڤـەرە بنەچـەکەیان نەخشـەی جینۆسـایدی بـەریتانیای پوچـەڵکردەوە. کاتێـك ئینگلیزەکـان بۆیـان دەرکـەوت کـە ڕەوشـی سیاسـی و هەڵوێسـتی شۆڕشـگێڕانەی شـێخانی بـارزان لـە گـەل ئامـانج و بەرژەوەندیەکانیان ناگونجێ.

لـە هـاوینی سـاڵی (١٩٣١) کاربەدەسـتانی ئینگلیـز و عێـراق ئـەم جارەیـان بـە شێوازێکی تر کەوتنـە نەخشـەی پـەلامار بردنـە سـەر بـارزان ئـەویش بـە هانـدانی هۆزەکان دژی بارزانیەکان لە مانە هۆزی برادۆستیەکان، ئەوەبوو لە هاوینی سـاڵی

(١٩٣١) برادۆستیەکان پەلاماری عەشیرەتی شێروانی ناوچەی بارزانیان داو گوندەکانی (کرکال و کولەك و بابکێ) یان تالآنکرد و ماڵەکانیان سوتاند ئەمانە دوا گوندی شێروانیەکانن لە سەر سنووری هۆزی برادوست.

لە (١٩-١٢-١٩٣١) تاخمێك لە هێزی عێراق بریتی بوون لە (٢) توپ وهەندێك چەکی ڕەشاش مەڵبەندی بارزانیان گەمارودا... بۆ ڕۆژی دوایی لە بەرەبەیان هێزی ئاسمانی دەسەڵاتدارانی ئینگلیز ئاوابیەکانی بارزانیان بۆردوومان کرد بارزان دووچاری پەلامارێکی نامەردانەی سەربازگەی (بلە) بوو کە بە هۆیەوە بارزان ڕاپەری دەبێ ئەوەش بگوترێ "شێخ ئەحمەد" وعەشرەتەکەی یەکەم کەس بوون حکوومەتی عێراق و بەریتانیا ویستیان لە ناوی بەرن.

لە یەکەم ڕاپەرینی بارزان ساڵی (١٩٣١-١٩٣٢) لە ئەنجامی هێرشەکانی حکوومەت بە یارمەتی هێزی ئاسمانی بەریتانیا (R A F) و بۆمبارانکردنی بەردەوامی دەڤەری بارزان ناچار دانیشتووانی گوندەکانی تیرەو عەشیرەتی (بەڕۆژی، نزاری، شێروانی، دۆلەمەری) کۆچیانکرد بۆ ناوچە شێروانییەکانی ڕۆژئاوای ڕووکوچك و دەڤەری گەردی و مزۆرییەکان، لە مانگی حوزەیرانی ساڵی (١٩٣١) ئامادەباشی وەردەگرن بوو پەنا بردنە بەر تورکیا

لە نیسانی ساڵی(١٩٣٢) ناوچەی بارزان بۆمباران کرا بە تایبەتی گوندی بارزان، ژن ومنداڵ و پیاوی پیر کە نەیان توانیبوو دەرچن هەموو لە ژیر بۆمبای حکوومەتە ئیسلامییەکەدا! ! پارچەپارچە بوون لە ڕۆژی (٢٤-٢٦)ی مایس لە

ساڵی (١٩٣٢)دا بەیاننامە بە هـۆی فڕۆکـە بڵاوکرایـەوە ئـەو ناوچـەیە و باشـووری ڕۆژهەڵاتی مزۆری باڵا کـە بـێن خۆیـان بـدەن بـە دەسـتی حکوومەتـەوە. سـەیرتر ئەوەبوو لە ڕۆژی(٢٥) مـایس دا فڕۆکـەکانی هێـزی هـەوایی بـەریتانیا بۆردوومـانی دێهاتەکانی ئەم ناوەی دەکرد، مرۆڤ و مەڕ و ماڵات و هەرشتێکی بەرچاو بکەوتایـە بە هێزی چەکداری بارزانی دەزانی و دەی کوشتن، کەچی ڕۆژی پێش و پاش ئـەو ڕۆژە واتە (٢٥) مایس، بەیاننامە بە زمـانی کـوردی و بـە مـایکرۆفۆن دڵسـۆزی لـە گـەڵ دەنوانـدن کـە بـێن خۆیـان بـدەن بـە دەسـتەوە لـە (٢٧)ی مـایس بـە هـۆی بۆردوومانی بەردەوامەوە ناچار بارزانیەکان پەنایان بـردە بـەر ئەشـکەوتەکان، ژن ومنداڵ لەو ناوەدا لە بەر بۆمبای فڕۆکە بە سـەریەکدا دەکـەوتن، لـە ڕۆژی (٣١)ی مایس هەندێ لەخێزان و منداڵی ناوچەی (بەڕۆژ) هاتنە نـاو ئاوایـەکانیان و خۆیـان دا بە دەستەوە. ئەم جۆرە کوشتارە بێ بەزەییانە بەرامبەر بـە بـێ گونـاه و ژن و منـداڵی بارزانیـەکان درێـژەی کێشـا تـا ڕۆژی (٩)ی حـوزەیرانی سـاڵی(١٩٣٢). ناچار"شێخ محەمەد سدیق" لە بـەر ئـەوەی ئـەو ژن و منداڵـە بـێ گۆناهانـە لـەوە زیاتر لە ژێر بۆمبادا پارچە پارچە نەبن، هزری هاتـە سـەر ئـەوەی خـۆی بـدات بـە دەستەوە و کۆشش بکات بـۆ ئـەوەی شـەڕ بوەسـتێنرێ، بـەڵام نـە ئینگلیـز و نـە حکوومـەتی عێراقـی هیچـیان ئـەم قسـەیان وەرنـەگرت. هـۆی بنچـینەی ئـەم ڕاپەڕینەش ئەوە بوو حکوومەتی عێراق بە فەرمانی ئینگلیز کە لە ژێـر سـایەی بـۆ مافی میللەتی کوردی لە عیراق نەدەدا.

لـەو ڕۆژەی کـە دەوڵـەتی عێـراق دروسـت بـوو بایـەخێکی ئـەوتۆ بـە ڕۆشـنبیری و خوێندەواری و تەندروستی ناوچە کوردیەکان نەدەدرا، بە تایبەتی ناوچەی بارزان. هەموو خێزانە بارزانیەکان لە دوڵی (زێت) کۆ دەبنەوە بۆ چوونە ناو خاکی تورکیا، هەندێکیان ڕوویان کردە وڵاتی تورکیا و هەندێکیان لە چۆڵ و چیاکان وەك ئەشقی مانەوە، هەندێکی تریان گەڕانەوە بوو گوندەکانیان، ئەمانەی دواییان ئەو خێزانانە بوون کە مەترسیان لەسەر نەبوو بە پێی بڕیـاری "شـێخ ئەحمـەد" گەڕانـەوە بـوو گوندەکانیان، ژمارەیان کەم بوو زیاتر بە تەمەنەکان بوون کە نەیان دەتوانی ئـەم ڕێگا سەخت و دژوارە ببڕن سەرەرای بەردەوامی بۆمبارانکردنیان.

لە (٢١-٦-١٩٣٢) دوا خێزان گوندی (زێت) بە جێدێڵن و دەچـنە گونـدی (گرانـە) لەو دیوی سنووری تورکیا. کۆی ژمارەی خێزانـە ئاوارەکـان (٤٠٠) خێـزان بـوو لـە وێـش حکوومـەتی تورکیـا ئـەوانی بـەرەو (ئـەرزەروم) لـە ڕێـی (گەڤەروانـەوە) ڕاگواستن، ئەمەش یەکەمین ڕاگواستنی کوردان بـوو لـە عێراقـدا دوای دامەزرانـدی دەوڵەتی عێراق.

باری گوزەرانی خێزانە پەناهەندە بارزانیـەکانیش بـە هـۆی فشـاری بـێ ئەنـدازەی ڕژیمی تورکیای ئەوکات تا دەهات لە گشت ڕوویەکەوە زیاتر بەرەو خراپی دەچوو،

شێخ ئەحمەد لەگەل پیاوەکانی ڕاگوێزران بـۆ ئەدەرنـە لـە سـەر سـنووری نێـوان تورکیا و بۆلغاریا.

پاش یەك ساڵ بۆ توركیا دەركەوت كە ئینگلیز دەیەوێت ئاشوریەكان نیشتەجێ بكات لە سەر خاكی بارزان، بەم كارە نیگەران بوو هەڵسا بە گواستنەوەی بارزانیەكان لە ئەدرنە بۆ ئاكۆیان لە سەر سنووری خاكی بارزان.

هەر لە ئاوارەیی وڵاتی توركیا چەند كەسێك لە بارزانیەكان كوژران و خنكێراون، هەندێكیشان بەهۆی سەختی ڕێگا گیانیان لە دەستداوە.

لەم ڕاپەڕینەدا فڕۆكە و بۆمبا چەكەكانیان بە سەر خەڵكی مەدەنی و ژن و منداڵدا تاقی كردنەوە، دانیشتووانی كوشت و خانووی گوندەكانی بە سەریەكدا ڕۆخاند، تەر و وشكی بە یەكەوە سوتاند بە تایبەتی بارزان و دەوروبەری. هەر لە ئەنجامی بۆمبارانكردنی بەردەوامی خەڵكەكە بۆ یەكەم جار خەڵكی ئەم دەڤەرە بۆمبای (تیشك هاوێژیان) بینی فڕۆكە بە شەو بەری دایەوە زیانێكی زۆری بە خێزان و مەڕ و ماڵات گەیاند. بە جۆرێك زیانی خێزانەكان زۆر لە زیانی چەكدارە شەڕكەرەكانی مەیدان زیاتربوو. هەر لە ساڵی (١٩٣٢) ژمارەیەكی زۆری فڕۆكەی ئینگلز بە شەپۆلی یەك بە دوا یەكەوە هاتن هەرچی لە خوارەوە بیان دیبایە دایان دەپەڵوست، بۆ یەكەم جار (بۆمبای كاتی)یان هاوێشت كە منداڵێكی زۆری كوشت، چونكە لە بۆمبا فرێدراوەكان كۆدەبوونەوە و لە پڕێكا دەتەقینەوە و لە ناوی دەبردن. هەر بوو دامركاندنەوەی ڕاپەرینی بارزان، هێزی سوپای عێراق و بەریتانیا كەوتنە هێرش و وێرانكردن تەنیا لە ناوچەكانی (بەرۆژ ، شێروان،

مـزۆری)“ (٧٩) گونـد وێـران كـران، لـه سـەرجەمی (٢٣٨٢) خانووبـەره (١٣٦٥) خانویان سوتاند و ڕۆخاند، واته (٦٠٪) وێرانكرا.

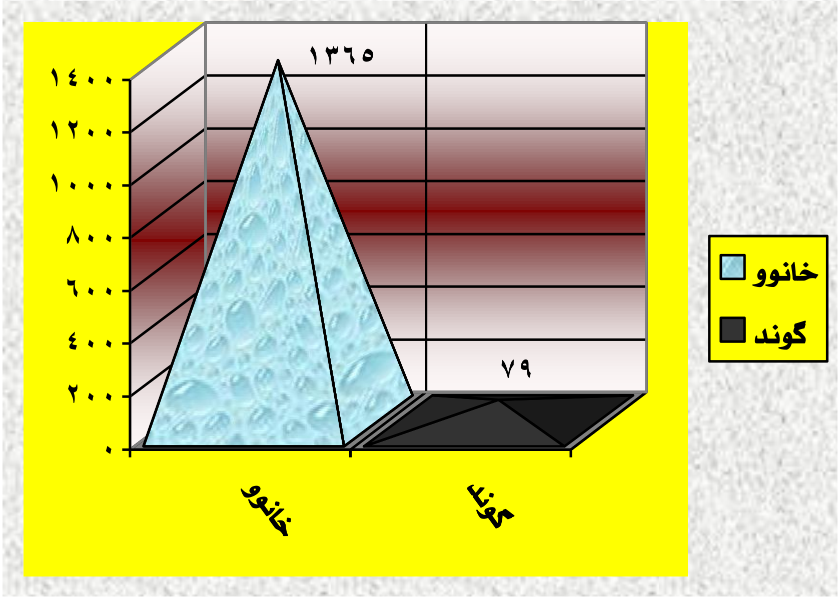

هێلكاری ژماره(١) ویرانكردنی گوند و خانووی دەڤەری بارزان له ڕاپەرینی یەكەمی بارزاندا.

پاش پەیوەندیكردنی بارزانیەكان بە وڵاتـی دراوسـێی (توركیـا) و پـاش دەربڕینـی ڕەزامەندی بە وەرگرتنی خێزانەكان، پاش ئەوەی بارزانیەكان بە مـاڵ و خێزانـەوە له (٢١-٦-١٩٣٢) دوا خێزان گوندی (زێت)یـان بەجێهێشـت و ڕوویـانكردە خـاكی توركیا، پـاش سـاڵێك بـە هـۆی پـەلاماری توركیـا و پاشـكەزبوونەوەی لـە بڕیـاری وەرگرتنی ئاوارەكـان، لـە بـەهاری سـاڵی (١٩٣٣) پـەیمانێك لـە نێـوان (ئینگلیـز- عێراق - توركیا)دا موركرا، حكوومەتی توركیا (٨٦) كەسـی لـە شـێخانی بـارزانی

دایە دەست حکوومەتی عێراقەوە لە وانە"شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا و محەمەد سدیق و بابو، منداڵەکانی شێخ عبدالسلام و هەموو خێزانەکان" ڕاگوێزان بۆ موسڵ ئیدی قۆناغی دوورخرانەوەو دەست بە سەرداگرتن دەستی پێکرد. تا ساڵی (١٩٣٦) لە موسڵ مانەوەو پاشان ڕاگوێزران بۆ بەغدا و پاشان ڕەوانەی ناسریە کران و دوورخرانەوە سەرئەنجام لە هەمان ساڵ مۆڵەتی گەڕانەوەیان بۆ کوردستان پێدرا بەو مەرجەی هەر لە سلێمانی دابنیشن.

لە (٥ ی ئابی ١٩٣٥) ئەحکامی عورفی لە هەموو ناوچەکانی بارزان ڕاگەیەندرا و بە هەموو جۆر هەموو لایەکیان لێ تەنین! دیوانی عورفی کەوتە ئیشەوە بە گوناح و بێ گوناح ئەگیرا و حوکم ئەدرا، هەندێك لە سەرۆکەکانی ئەو ناوە، وەکو"عومەر گوران، مەلا زادە ئیسماعیل، محەمەد مەحمود، فارس عەلی"و چەند کەسێکی تریش بەبێ ئەوەی شتێکی وایان لە سەر بدۆزنەوە، فەرمانی خنکاندنیاندا بە سەریانا و خنکێنران، زۆریشیان هەر لەو ناوە گرت و فەرمانی زیندانیان دا بە سەریان.

لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٣٦ "مەلا مستەفای بارزانی" بۆ وتوویژ دەچێتە موسڵ لە وێ دەست بەسەردەکرێ لە لایەن موتەسەڕیفی ئەوسای موسڵ، ژەهری بۆ دەکەنە نێو قاوەو بە موعجیزە لە مەرگ ڕزگاری دەبێ پاش دوو هەفتە بێهوشی.

لە شوباتی ساڵی ١٩٣٦"خەلیل خوشەوی" و هاوکارانی شەهید دەکرێن، سەری "خەلیل خوشەوی"یان بڕیبوو، لە نێو تاشە بەردی چوارچێوەی ئەشکەوتێك.

"خەلیل خوشەوی" لە گەڵ (١٢) هەڤاڵی، هەندێ ڕای تر هەن دەڵێن (٣٠) هەڤاڵی تری زۆر بێ ویژدانانە و دوور لە ڕەوشتی مرۆڤایەتی شەهید دەکرێن، بەڕێز مسعود بارزانی هەر بە (٣٠) کەس لە قەلەمی داون، ئێمەش هەر بە (٣٠) لە هاورێیانی مان زانیووە، حکوومەت هەر بەمەش نەوەستا بۆ چاوترساندن و تۆقاندن، دوور لە هەموو خۆ ڕەوشتێکی مرۆڤایەتی سەری "خەلیل خوشەوی" و سێ لە هەڤاڵانی لە لاشەیان دەکرێتەوە و دەیانبەنە شێروان مەزن کە سەنتەری ناحیەکەیان بوو، بۆ ماوەی چەند ڕۆژێك لە بەر چاوی خەڵکەکە هەڵدەواسرێن، وەك دیارە مەبەستی حکوومەت لەو کارە:

یەکەم: نیشاندانی سەرکەوتن و هێزو بازووی خۆی بوو.

دووەمیش: بۆ چاو ترساندن و پەند لێوەرگرتنی خەڵکەکە بوو.

لە ساڵی ١٩٣٦ حکوومەتی عێراق "شێخ ئەحمەد و خێزانەکان و ماڵ ومنداڵی شێخ عەبدولسەلام" لە گەڵ چەند کەسێکی تر لە ناسریە بۆ (ئاڵتون کوپری) و (کفری) پاش مانگێك ڕاگوێزران بۆ سلێمانی. لە بەرئەوەی ئەمانە خەڵکی ولاتێکی کویستانی بوون، ئەم ماوەیەی کە لەم ناوچانەدا بوون و زۆربەیان دووچاری نەخۆشی و زەردوویی و تالەرز ببون، بوویە گوێزرانە شاری سلێمانی...

سلێمانی بوو بە شوێنی ژیانی (٧) حەوت ساڵیان بە خراپترین و چەوسانەوەترین ژیان لە وێ بە سەربرد. حکوومەت کارێکی وای کردبوو کە تەنانەت خەڵکی

مەدەنیش نابیٚ لە گەڵیاندا قسە بکەن، لە برسان و لە ڕوتیا مەجوس بەزەیی پێیاندا ئەهاتەوە.

مەلا مستەفا لە گەڵ دوو کەس بە ناوەکانی(مستەفا عەبدوڵلا و سلێمانە سۆر) بە نهێنە لە ڕێی پێنجوین – بانە – سەردەشت – پەسویٚ – لاجان – ناودەشت – سێلکیٚ– سرێشمە – بارزان، (بە مەودای زیاتر لە ١٢٠ میل) لە ماوەی یەك هەفتەدا بە پێیٚ گەیشتنەوە بارزان...

لە سەردەمی پادشایەتیدا و لە سالانی (١٩٤٢) و (١٩٤٣) و (١٩٤٥) ناوچەی بارزان چەندین جار شالاوی بەربلاوی سوپایی کراوەتە سەر، چونکە بارزانیەکان شۆڕشیان دەکرد دژی پاشایەتی و ئەو ئاغا ئینگلیزانەیان کە دروستی کردبوون، ئەفسەرە ئینگلیزەکان پەلاماری سوپای عێراقیان ڕابەری دەکرد، وەکو "جەنەراڵ روبنسۆن" لە ساڵی (١٩٣٢) دا، "جەنەرال ڕانتن" لە ساڵی (١٩٤٥)دا.

فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی بەریتانی (R A F) بەشداری شەڕیان دەکردو و گوندی پڕ لە ژن و منداڵی بیٚ تاوانیان بۆردوومان دەکرد، وێڕای ئەم شالاوە سوپایانە هێرشی گرتن و دوورخستنەوەی خەڵکەکەشی بەرێوە دەبرد. حکوومەتی عێراق ناوچەی بارزانی لە گشت خزمەتێکی فێرکاری و لەش تەندروستی و کشتوکاڵی بیٚ بەش کردبوو.

کار و بار ڕۆژ بە ڕۆژ بە لای خراپییەوە دەڕۆیشت، حکومەت گوێچکەی لە ئاستی دادپەروەری و مافپەرستی ئاخنیبوو، پیاوانی حکومەت جگە لە ڕۆژانی ڕەش نەبێ هیچی تریان پیشان نە ئەدا. بارزان لە لایەکەوە بە دەست برسێتیەوە چەوسابووە و لە لایەکی ترەوە بە دەست توندوتیژی کاربەدەستە ناڕەواکانەوە هاتبووە تەنگ، داد و دادپەروەری وادیار بوو تۆپێکی مندالآن بوو بە دەست هێزەوە بە هەموو لایەکا هەڵی دەسوڕاند.

پاش ئەوەی خودانی بارزان (شێخ ئەحمەد) لە حیللە گواستراویەوە بەغدا لە ڕێکەوتی ١٩٤٤/٢/١٢ هێنرایەوە بارزان.

کوشتن و زیندایکردن و شوێن بزرکردنی مرۆڤە بارزانیەکان لە لایەن سەرانی حکوومەتی پادشایەتی عێراق و حکوومەتی ئینگلیز بەردەوام بوو، بە بەردەوامی لەم لاو لەو لا گەر کەسێکیان بدیتایە دەستگیریان دەکردن و راپیچی زیندانەکان دەکران و لە سێ دارە دەران.

لە (٨-٨-١٩٤٥) وەزارەتی"پاچەچی" بڕیارێکی دەرکرد لە خاڵی بڕگەی (ز) بڕیار دراوە:

((یارمەتی پارە لە بارزانیەکان ببڕدرێ و خواردنیش (تموین) لە خۆیان و تاخمەکەی ببڕدرێ و بوویان نەچێ.))

لە هەمان خاڵدا لە بڕگەی (ی)دا هاتووە:

(داوا بکریٚ فرِۆکەخانەی موسلٚ لە ئینگلیز بسەندریٚتەوە بە پەلە تـاهیٚزی هـەوایی عیٚراق سودی لیٚوەربگریٚ دژی ناوچەی بارزان).

لەم دوو برِگەی برِیاری وەزارەتی "حەمدی پاچەچی" لە برِگەی (ز) کە ئاماژەمان پیٚکرد بۆمان بە دیار دەکەویٚت کەوا رِژیمی پادشایەتی هەستاوە بە قەدەغەکردنی خۆراك و یارمەتی دارایی لە بارزانیەکان، بە مەبەستی لە نیٚوبردنی بارزانیـەکان لـە ژیٚر فشاری برسیٚیەتی و مردنیٚکی لە سەرخۆ ئەمەش ویٚنەیەکی زەقی جینۆسایدی ئابووریمان دەخاتە بەرچاو. لە برِگەی (ی) هەمان برِیاری وەزارەت، دەردەکـەویٚ کە ئینگلیز و رِژیمی پادشایەتی عیٚراق هەسـتاون بـە بۆردوومـان کردنـی دەڤـەری بارزان و ویٚرانکردن و تیٚکدانی ژیٚرخانی ئابووری و تالانکردن و بە فیروودانی مـالٚ و سامانی خەلٚك و سوتاندنی تەواوی ژینگەکە، ئەمە جگە لە کوشتن و بریندارکردنی هەزاران خەلٚکی سیڤیلی ئەم دەڤەرە بە ژن و مندالٚ و پـیر و پەککەوتـە و کـویٚر و کەم ئەقل و کەم ئەندامەوە کە هیچ جیاوازیان نەکردووە لە نیٚوان خەلٚکی ئاسـایی و چـەکدار ئەمەشـیان لـە ویٚنــەی جینۆسـاید زیـاتر هـیچ واتـای ترمـان نـادا بـە دەستەوە.

دیسـان لـە (١٩ ئـابی ١٩٤٥) ئەنجوومـەنی وەزیـران برِیـاری ئـەحکامی عـۆرِفی لـە شارەکانی موسلٚ و هەولیٚر و قەزای زیٚبار (دەڤەری بـارزان – قـەزای میٚرگەسـۆری ئیٚستا) و ناوچەکانی چوار دەوریان دەرکرد، بەتالیۆنەکانی سـوپای عیٚـراق بـەرەو

کوردستان هەڵکشان بە پشتیوانی هێزی ئاسمانی بەریتانیا، دەستیان کرد بە بۆمباران کردنێکی خەستی دەڤەری بارزان.

ساڵی ١٩٤٥ گوندی ئەرگوش تۆپباران کراو و بنەماڵەی (عەلێی مستیٚ) خەڵکی گوندی بیروخ کۆمەڵکوژکران و ئاواربوون بۆ وڵاتی ئێران.

ڕاگواستنێکی تری بارزانیەکان لە دوای کۆتایی هاتنی شۆڕشی ساڵی (١٩٤٣–١٩٤٥)ی بارزان شێوەی وەرگرت کە بە ڕاپەرینی دووەمی بارزان ناسرا. ئەم جارەیان خێزانە بارزانیەکانی ناوچەی (بەڕۆژ، نزار) لە چیای شرین پەڕینەوە بەرە و کانی (ڕەش) فڕۆکەکانی فەرمانڕەوای بەغدا و ئینگلیز بەردەوام بۆردوومانی ماڵ و خێزانەکانیان کرد و تەنانەت گۆندە چوڵکراوەکانیان سوتاند و ڕۆخاند، ژمارەیەك ئافرەتی سکپڕ و منداڵ لە ڕێگا گیانیان لە دەستدا هەندێکیان بە بۆردوومان و هەندێکیان لە برسان و لە سەرمان. هێزە هەواییەکانی بەریتانیا (٥) پێنج گوندیان بە تەواوی لە گەڵ خاکدا یەکسان کردوو بارزان و (٥١) پەنجا و یەك گوندی تر زیانێکی فراوانیان بەرکەوت.

لە (١١–١٠–١٩٤٥) بارزانیەکان لە ڕێگەی کێلەشین مەرگەوەرەوە چوونە ناو خاکی ئێران بەلام تا ئاوابوون باڵەفڕەکانی عێراق و بەریتانیا دەستیان لە بۆمبارانی ماڵ و منداڵ هەڵنەگرت.

لـە ڕاپـۆرتێكی نێـردراوی كونسـوڵی عێـراق لـە تـەوڕێزدا ژمـارەی خێزانـە كـوردە بارزانیەكان كە خـاكی عێراقیـان بـە جێهێشـت و ڕوویـان كـردە وڵاتـی ئێـران بـەم شێوەیە دیاری دەكات:

– (١٥٠) خێزان لە بۆكان نیشتەجێ كران.

– (١٥٠) خێزان لە ناوچەی سولدز و مهاباد.

– (١٠٠) خێزان لە مەهاباد.

– لە هەمان كاتدا (١٠٠٠–١٥٠٠) لە شنو و نەغەدە نیشتەجێ كران.

لـە ڕاپـۆرتێكی دیكـەی ڕێپێـدراوی پاشـایەتی عێـراق لـە تـاران كـە بـۆ وەزارەتـی دەرەوە نێرداوە، هاتووە:

((ژمـارەی ئەوانـەی لـە گـەڵ بـارزانی چـوونە ئێـران (٢٠٠٠) كەسـن لـە نێوانیانـدا (١٠٠٠) چەكدار هەبوون هەر لە ڕاپۆرتەكەدا هاتبوو كە ژمارەی پەنابـەران لـە زیـاد بووندایە.))

دەبـێ ئـەوەش بزانـرێ كـە هەرچـەندە كوردسـتانی ئێـران لـە پێشـكەش كردنـی هاوكاری بۆ بارزانیەكان هـیچ درێغیـان نـەكرد، بـەڵام ژیـانی بارزانیـەكان لـە ڕووی ئابوورییەوە زۆر نالەبار بوو.

ڕاپـۆرتێکی دیکـەی عێـراق لـە تـاران بـۆ وەزارەتـی دەرەوە نێـردراوە، وەسـفی بارودۆخی ئەو کوردانەی چوونە مەهاباد بـەم شـێوەیە دەکـات: (ئەوانـە پێخـواس بـوون هـیچ پێداویسـتیەکی ژیانیـان نـەبوو، لـە بـەر ئـەوەی ئەوانـە هـیچ هۆیـەکی دابینکردنی ژیانیان لە دەستدا نەبوو بۆیە دەستیان کرد بـە هەوڵـدان بـۆ هانـدانی کوردەکان بۆ ئەوەی یارمەتیان لەپارەو پوول و خۆراك پێشکەش بکەن...)

بڵاوبونـەوەی نەخۆشـی و پـەتا بارزانیـەکانی قەلاچـۆکرد نەخۆشـی (تیفوئیـد) لـە نێویاندا بڵاوبووە بە جۆرێك لـە مـاوەی شـەش مـانگی یەکـەم لـە سـاڵی (١٩٤٦)دا (١٥٠٠) کەسـیان لـە ناوچـوون. تـا سـاڵی ١٩٤٧ ئـەم نەخۆشـییە بـەردەوام بـوو، دواجار ژمارەیان گەیشتە (٢٠٠٠) دوو هەزار کەس، ڕۆژ نەبوو ژمارەیەك لە منداڵ و پیر و گەنج گیانیان لە دەست نەدەن، وای لێهات هیچ گوند و ئاواییێکی کوردستانی ئێران لە ناوچەکانی مهاباد، شنو، بۆکان نەما گۆڕستانێکی بارزانییانی لێ نەبێ.

ئامۆشوف سەرکونسولی سۆڤیەت لـە ڕەزاییـە دەڵێـت: (زسـتانی پـڕ لـە سـەرما و سـۆڵەی ١٩٤٥-١٩٤٦ بووەتـە هـۆی ئـالۆزترکردنی بـاری ژیـانی هـەڵاتووەکان بـە تەواوی شوین و جێیان بۆ جێ بـە جـێ نـەبووە، زۆربـەیان بـێ پـێڵاو و بـێ جـل و بەرگن، لە ناویاندا نەخۆشی گەدە و ڕیخۆلە بڵاوە).

ژمارەی ئـەو بارزانیانـەی ئـاوارەی کوردسـتانی ڕۆژهـەلات بـوون گەیشـتە زێـتر لـە (١٠٠٠٠) دە هەزار کەس، لـە ئـەنجامی بڵابوونـەوەی نەخۆشـی تیفوئیـد و بـەرگری کردن لە کۆماری مهاباد (٤٩ ٪) بارزانیەکان لەناوچوون.

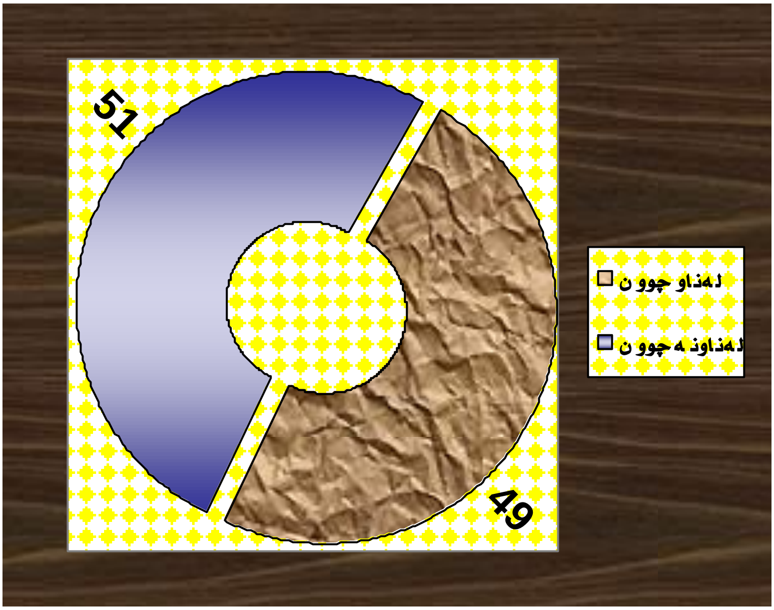

<u>هێلكاری ژمارە(٢) لەناوچوونی بارزانیەكان لە ئەنجامی بڵاوبونەوەی نەخۆشی تیفوئید و بەرگری كردن لە كۆماری مهاباد.</u>

یەكێك لە ڕاپۆرتەكانی كونسۆلی عێراق لـە كرمانشـانەوە زانیـاری پـتری دەربـارەی بارودۆخی بارزانیەكان داوە، ڕاپۆرتەكە ئاماژە بۆ ئـەوە دەكـات: (مەلامسـتەفا لـە بـارێكی زۆر خراپدایـە، نەخۆشـی گرانـەتا-تیفوئیـد- لـە نێـو پیاوەكـانی دا بڵاوبووتەوە، پێویستیەكی زۆریان بە خۆراك و ئازووقە هەیە).

لە ١٨-٣-١٩٤٧ حكوومەتی ئێران كەوتە بۆمبارانی ئەو گوندانەی كە پێیان وابوو ژن و منـداڵی بارزانیـەكانی تێدایـە. بـەم شـێوەیە دەبیـنین لـە پـاڵ پاڵـە پەسـتۆ

سەربازەییەکاندا حکوومەتی ئێران ئابلووقەی ئابووری خنکێنەری لە سەر ئەو ناوچانە دانا کە بارزانیەکانی تێدابوو.

لە یەکێك لە ڕاپۆرتەکانی کۆنسولی عێراق لە تەورێز، ئاماژە بەوە دەکات و دەڵێت:(سوپای ئێران بە قوربانییەکی کەم دەتوانێت لە چەند ڕۆژێکدا بارزانیەکان لە ناو ببات) ئێران کەوتە بۆمبارانکردنی ئەوشوێنانەی بارزانیەکانی لێبوو، بەربەرکانیەکی سەخت لە نێوان بارزانیەکان و ئێران دەستیپێکرد، بارزانیەکانیش بەربەرەکانێیەکی سەخت و ئازانەیان کرد، تەنانەت سەرۆکی ستادی ئەرتەشی ئێران ڕایگەیاند سوپای تازەی ئێران تا ئێستا لە گەڵ دوژمنی هیندە بەهێز شەڕی نەکردووە. لەو کاتەدا شا فەرمانیدا بە هەموو هێزێکەوە لە بارزانیەکان بدرێ و لە فەرمانێکدا کە لە (٢٠ ی مارسی ١٩٤٧) داویەتی دەڵێ:

((بە فڕۆکە تەواوی بنکەکان و ڕێبازی کۆچ و کۆچباریماڵە بارزانیەکان –ژن و منداڵ– توپخانەکەیان بۆمباران بکەن. دەبێ تا ١٥ ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ (٤ی ئاوریلی ١٩٤٧) شەڕ کۆتایی بێت و کارێکی وابکەن کە بارزانیەکان نەتوانن دەرباز بن و لەوە زیاتر ئابڕووی لەشکر نەچێ.))

سەبارەت بەو بۆردوومانە بەردەوامەی بەرامبەر بە ئافرەت و منداڵە بارزانیەکان دەکرا، شێخ ئەحمەد بارزانی نامەیەکی بۆ سەرکردەی کاروانی مەرگەوەر (عەقید نیساری) بەم شێوەیەی خوارەوە نارد:

(... باڵـەفرەکانی ئێـوە بـە پێچـەوانەی یاسـای نـاو وڵاتـان و مرۆڤایـەتی و ئـاین، هەموو ڕۆژێ هێـرش دەکەنـە سـەر خێـزان و خـێلان و ئـافرەت و منـداڵمان، ئێمـە هەموو ڕۆژێ لێمان دەکوژرێن، داوا دەکەین باڵەفڕە بۆمبارانمان نەکەن).

لـە نامەیـەکی تـردا بـۆ لیـوا هومـایوونی شـێخ ئەحمـەد بـارزانی بـەم شـێوەیە نوسیوەیەتی:

بەڕێز لیوا هومایوونی:

دوای سڵاو...

لـە بـارەی ئـەو بۆندژییـەی لـە نێـوانی ئێمـە و حکوومـەتی ئێرانـدا هاتـە کایـەوە، پێویستە بڵێم سەرهەڵدانی ئەو بۆندژییە سەبارەت بەوە بـوو کـە هێزگـەلی ئێـران و خیلانی ئێوە لە سینگان پـەلاماری ئێمـەیان دا، لـە لایـەنی ئێمـەوە هـیچ هێرشـێك نەکرابوو، بەڵام ناچاربووین بەرتەکی خێڵان بدەینەوە و بیانشکێنین.

لەبارەی تۆپەکانەوە، ئێوە لـە شـنۆ تۆپێکتـان بـە هـەموو کەرەسـتەوە کەوتـەوە بەردەست. تـۆپێکی تـر لـە زەویـی ئێرانـدا ماوەتـەوە بـە هـۆی شـێخ عەبـدوڵڵاوە سۆراغی بکەن و بیدۆزنەوە و بیبەنەوە، لە بەر ئەوەی ئێمـە دەوارمـان پـێ نـەبوو ڕایبکێشێ بۆیە نەمان برد.

باڵەفڕەکانی ئێوە هەموو ڕۆژ زیانی گیانیی نزیکەی ٢٠ بیست ئـافرەت و زارۆکمـان لێ دەدەن.

لە بارەی دیلەکانەوە هەموو ئەفسەران و دیلەکانمان داوەتەوە لای شـێخ عەبـدوڵڵا و (جیهانبانی) مان داوەتە دەستی سەید کەمال.

لە بارەی تەبایی و پاراستنی پەیوەندی باش لە گـەڵ دەوڵـەتی ئێرانـدا، ئێمـە زۆر تێکۆشاین بە تایبەتیش لەم بارەیەوە، قازی محەمەد، مـەحمود ئاغـای دێبـوکری، مام عەزیز و محەمەد سەعید هەرکی شایەدی ئێمەن، بەڵام بە هاندانی هەنـدێك لـە خێڵان ئەم گۆنگەرە بەرپابوو.

ئاواتە خوازم ئەم ناتەباییە لە نێواندا هەڵستێ، بەرژەوەنـدیش لـەوە دایـە هـەردوو بۆ ئەوە تێبکۆشن.

لە بارەی تەقەکردنی باڵەفران لە ئافرەت و منداڵانی ئێمە، ئەمە دژی مرۆڤایـەتی و یاسای ناو وڵاتانە، دەستی لێ هەڵگرن.

واژوو

شێخ ئەحمەد

له ١٣-٤-١٩٤٧ بارزانیەکان له سەر ڕۆباری (گادەر) لە نزیك سنووری ئێران- عیراق کۆبونەوه بۆ گەڕانەوه بۆ عێراق، بوون به دوو بەشەوه بەشێکیان خۆیاندا به دەست و گەڕانەوه عێراق "نوری سەعید" به ئاگر و ئاسن پێشوازی لێکردن، ئەمانه شێخ ئەحمەد و چەندین خێزانی تر بوون، بەڵام بەشەکەی تریان "مەلا مستەفا بارزانی" و زیاتر له (٥٠٠) چەکداری تربوون ڕێگای دووا ڕۆژێکی نادیاریان گرتەبەر.

ئیحسانی لە پەرتووکی (بارزانی و پاشەکشێی بارزانیەکان لە بیرەوریەکانی ئیحسانیدا) دەنووسێت: (...ژن و منداڵ و خەڵکی بێ پشت و پەنای هۆزی بارزانیەکانی قەتلوعام دەکرد. فڕۆکەکان وەك نوقڵ و شیرینی لە ئاسمانەوه گوللەیان به سەر ژن و مندالانی بارزانیان هەڵدەڕشت...)

له ١٠-٤-١٩٤٧ کاتێك بارزانیەکان چوونه سەر ڕۆباری گادەر بۆ گەڕانەوه بۆ عێراق ژمارەیەك فڕۆکەی ئێران بۆردوومانی خێزانه بارزانیەکانی کرد ژمارەیەك ئافرت و مندڵ و گەنجی بارزانی شەهیدکران. "مەلامستەفا بارزانی" و زیاتر لە (٥٠٠) پێنچ سەد لە یاوەرانی، پاش (١٨) هەژدە مانگ ئاوارەیی لە ئێران، ڕێگایەکی سەخت هەڵدەبژێرێ و بەرەو ناوچە شاخاوییەکانی بارزان دەڕوات، "مەلا مستەفا بارزانی" باش لەوه گەیشتبوو کە ناهێلن بە ئارامی لە ناوچەکەدا بمێنەوه، بۆیه بڕیار دەدات پەنا بەرێتە بەر وڵاتێك کە ژیانی تێدا پارێزراوبێت. بارزانی نەمر و هەڤاڵەکانی به سنووری عێراق - تورکیا و بەرەو ڕوسیا دەکەونه

ڕێگا، بە پێی ڕێگایەکی دوور و درێژی پێنچ سەد کیلو مەتریان بڕی. لەو ڕێرەوە مێژووییەدا بارزانی هێزەکەی خۆی کۆکردەوە پێی وتن: ((براکانم ئێمە بەرەو چارەنووسێکی نادیار دەچین، نازانم لە برسان دەمرین، یان لە سەرما ڕەق دەبینەوە... یان گوللەی دوژمن دەمان پێکێ، واتا مردن نزیکترین ڕێی تێچوونە. بەڵام خوا گەورەیە ...))

پاش پەڕینەوە لە ڕۆباری ئاراس چوونە نێو خاکی سۆڤیەت، بارزانی برایە شوێنێك لە شاری (نەخچەوان) لە کۆماری ئەرمەنستاندا، یاوەرانیشی لە ئۆردووگایەکی سەر ئاوالەی ساکەدەشت دانران کە تەلی دڕکاوییان بە دەوردا هاتبوو و سەرباز پاسەوانی لێدەکردن، نەیاندەهێشت لە سنووری ئۆردووگا دووركەونەوە، ڕۆژانە یەکی نیو کیلو نان و قاپی شوربایان دەدانێ، بێ کەم و زیاد وەکو دیلی شەڕ لە گەڵیان دەبزوتنەوەو یەکە یەکەش بە وردی لێیان دەکۆڵینەوە. بارزانیەکان نزیکەی (٤٠) ڕۆژ لەو ئۆردووگایە مانەوە، پاشان گوێزرانەوە بۆ کۆماری ئازەربایجان و بە سەر ناوچەکانی (ئاغدا و لاچین و ئایالوخ) دابەشکران.

لە ١٩٤٧/٥/٢٣ لە کاتی چوونی بارزانیەکان بۆ سۆڤیەت لە گوندی دریبە (٤) باڵەفڕ بۆردوومانی ئەم ناوەیان کرد، بووە هۆی شەهیدبوونی چەند کەسێك وەك "تەمەر مستەفا بناوی و تەها عزیز ئەسپیندار..."و برینداربوونی (١٤) چواردە کەسی تر. دوای ئەوەی بارزانیەکان هەندێکیان گەڕانەوە عێراق، "شێخ ئەحمەد"و هەموو خێزانە بارزانیەکان لە ئۆردووگای دیانا تەڵبەندکران کە پاسەوانی توندی

سوپاو پۆلیسیان لە سەر بۆ ڕێگە نەدەدرا هیچ کەسێك بە بێ پرسی حکوومەت بچێتە نێویان یاخود بهێتە دەرەوە. کۆی ئەو خێزانانەی هاتنەوە عێراق و لەو ئۆردووگایە تەلبەندکران بریتی بوون لە (٤٥٦٥) کەس، (١٥٥٠) پیاو، (١٦٨٦) ئافرەت، (١٣٢٩) منداڵ.

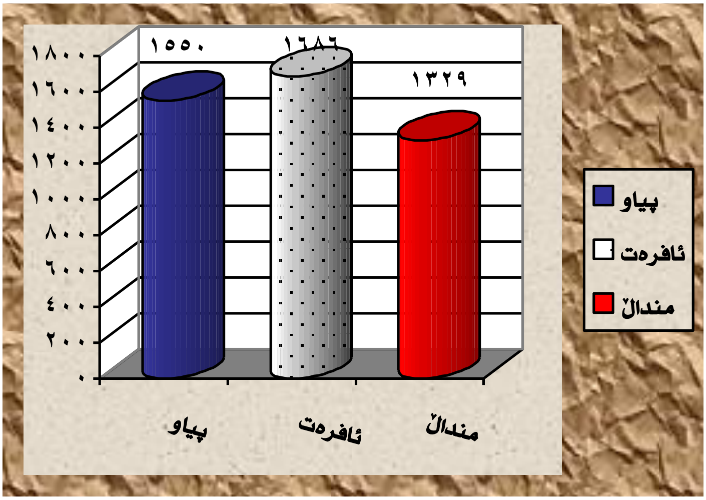

<u>هێلکاری ژمارە(٣) ژمارەی ئەوکەسانەی لە ئۆردووگای دیانای تەلبەندکراو نیشتەجێکرابوون بە زۆرەملێ و بەپێی ڕەگەز لە ساڵی ١٩٤٧ ڕووندەکاتەوە.</u>

هەندێك لەو کەسانەی لە گەڵ شێخ ئەحمەد بارزانی گەڕانەوە بۆ وڵات لە لایەن حکوومەتی عێراقەوە لە سێدارەدران، بۆ نموونە لە ڕێکەوتی ١٩ ی حوزەیرانی ١٩٤٧ لە هەر چوار ئەفسەر لە سێدارەدران ئەمانەبوون:

– خیرۆڵڵا عەبدولکەریم.

– عیزەت عەبدولعەزیز.

– محەمەد مەحمود قودسی.

– مستەفا خۆشناو.

هەر لە ساڵی ١٩٤٧ بەشێوەی نائامادە لە لایەن ئەنجوومەنی عورفی سەربازی حوکمی مردنی دەرکرد بۆ مەلا مستەفا بارزانی و نزیکەی ١١٠ کەس لە هاوڕێکانی و نزیکەی سێ یەکی ئەم ژمارەیەش حوکمی مردنیان بۆ دەرچوو، حکوومەتی عێراق بڕیاری لە سەر شێخ ئەحمەدی بارزانی و براکانی محەمەد سدیق و بابۆ هەردوو کورەکانی محەمەد خالد و جەمال و برازایەکانی دیکەی دەرکرد هەموویان دران بە دادگای عورفی، لە ئۆردووگای دیانە گواسترانەوە بۆ گرتۆخانەی هەولێر تا پاشتر بدرێن بەدادگای عورفی... پاشان شێخ ئەحمەد بارزانی و براکانی و کوڕەکانی گواسترانەوە بۆ زیندانەکانی بەسرە. هەر لە هەمان ساڵ و لەو ئۆردووگایە حکوومەتی عێراق، پیاوەکانی سەروی (١٨) ساڵیان گرتن و گواستەوە بۆ بەندیخانەکانی موسڵ و کەرکوك و بەغدا و ...هتد، بە گوتەی زۆربەی شایەد حاڵەکان (٥٠٠) بارزانی لە کەرکوك و(٦٠٠) بارزانی تر لە موسڵ و بەغدا زیندانی کراون، پاشان ماڵ و منداڵەکانیان بۆ دەشتی هەولێر و ڕانیە و بادینان ڕاگوێزران. ئەو ژن و منداڵانەی کە لە ناوچەکانی هەولێر و بتوین بە نائومێدی مابوون

سەرەڕای ئەمەش لە ساڵی ١٩٤٩ دا دیسان فەرمانێکی تر دەرکرایەوە کە ئەو ژن و منداڵانە ئەوەندەی تر لەو شوێنانە دووربخرێنەوە.

ئەو خێزانە بارزانیانەی لە ئۆردووگای دیانا تەلبەندکرابوون، دابەشکران بە سەر چەند ئۆردووگای تردا. بەشێکیان هێنرانە شانەدەر و دەوروبەری، لە ژێر کۆنترۆڵی سەربازی دا بوون، بۆیان نەبوو بۆ هیچ شوێنێك بچن و بەشێکی تر لە ناوچەی زێبار لە ئۆردووگایەك نیشتەجێکران لەم ئۆردووگایانە زۆر دەردەسەری و ناخۆشییان بە دەست بەڕێوەبەرە ناپەسەندەکانەوە چەشت، گەچیان لە گەل ئارد بۆ تێکەل دەکرد و زۆر بە توندی لە گەڵیان دەجوڵانەوە و کاری قورس قورسیان پێ دەکرا.

عەلائەدین سەجادی دەڵێت: ((لە ساڵی ١٩٤٧چاوم بەو نانە کەوتووە کە بە ژن و منداڵە بارزانیەکان دەدرا، بریتی بوو لە (ئارد و گەچ) تێکەڵاو کرابوون.))

خێزانە دوورخراوەکان وەکو کوێلە مامەلەیان لە گەڵدا دەکرا، لە لایەن هەندێك ئاغا و هەندێك لە خەڵکی شارۆچەکان. بێگومان مەبەستی ڕژێمیش هەر ئەمە بوو، کە وەك کوێلە بمێننەوە و خەڵکانی تر کاریان پێبکەن، بەڵام زۆربەی خەڵکەکە چونکە هاونیشتمانی خۆیان و لە یەك نەتەوە و ڕەگەز و ئاین و زمان بوون، هەڵویستیان باش بوو لەگەڵ ئەم خێزانە دوورخراوانە و وەك یەکێك لە ئەندامانی خێزان هەڵسوکەوتیان لە گەڵدا دەکرد.

لە سالّی١٩٥٠ ژمارەیەك لە پیاوە بارزانیەكان بەردران، جگە لە وانەی كە مەترسیان لێدەكرا، لە سالّی ١٩٥٣ ڕێگا درا بگەرێنەوە دەڤەری بارزان، بەلاّم شێخ ئەحمەد ونزیكەكانی تاسالّی ١٩٥٨ ڕێگەیان پێنەدرا بگەڕێنەوە.

لە كۆتایی سالّی ١٩٦٠ عەبدولكەریم قاسم ترسی كەسایەتی و نێو بانگی و شۆرەت و دەسەلاّتی بارزانی نەمری لە دلّ نیشتبوو. ویستی بارزانی نەمر و كوردیش بێ هێز بكات، ڕۆژنامە كوردیەكانی یەك لە دوای یەك قەدەغە كرد. بەرێوەبەرایەتی خوێندنی كوردی لە كار خرا، گەلێك كورد بەند كران، زۆر كاربەدەستی كورد بە تایبەتی لە پۆلیس و سوپادا بۆ ناوچە عاربیەكان ڕاگوێزران، زۆر كوردیش كوژران، جموجۆلّی پارتی دیموكراتی كوردستان بەری پێگیرا، چەندین چاوپێكەوتن و گفتوگۆی بارزانی نەمر لە گەل قاسم دا سوودێكی نەگەیاند، قاسم سیاسەتی دژایەتی كوردی گرتەبەر، ١٠٠٪ ی باجی لە سەر بەرهەمی كشتۆكالّی زیادكرد.

عەبدولكەریم قاسم پەنای بردە بەر خێلەكانی دەوروبەری بارزان و لە خۆی نزیك كردنەوە و چەكی پێدان بۆ بەربەرەكانی دەڤەری بارزان و عەشیرەتەكەی، عەبدولكەریم قاسم دەستی كرد بە گرتنی هەندێك لە كادرەكانی پارتی دیموكراتی كوردستان و دوورخستنەوەی هەندێكی تریان بۆ خوارووی عێراق، بەم كارە ناڕەوایانەی عەبدولكەریم قاسم، گرژی دروست بوو لە نێوان پارتی دیموكراتی كوردستان و عەبدولكەریم، لە ئەنجامدا لە ١٩٦١/٧/٣١ مەكتەبی سیاسی پارتی دیموكراتی كوردستان یاداشتێكی پێشكەش بە عەبدولكەریم قاسم كرد و تێدا

داوای کرد بە هێورکردنەوەی بارودۆخی کوردستان و ئازادکردنی گیراوەکان و گەڕاندنەوەی دوورخراوەکان بۆ کوردستان و کارکرد بە بەندی سێی و دەستووری کاتی بە زامنکردنی مافە ڕەواکانی گەلی کورد و جێبەجێکردنی پاکسازی و گەڕاندنەوەی کارمەندانی کورد بۆ شوێنەکانیان.

لە ڕۆژانی ٩ – ١١ ی ئەیلولی ١٩٦١ هێزە ئاسمانییەکانی عێراق، بارزان و هەندێ ناوچەی دیکەی کوردستانیان بۆمباران کرد و هێرشی سوپایی عێراق بۆ سەر کوردستان دەستیپێکرد. لە ١٤ ئەیلولی ١٩٦١ هەندێك لە گوندەکانی دەوروبەری بارزان بۆردوومان کران لە ١٨ ئەیلولی ١٩٦١ جارێکی تر بارزان بۆردوومان کرایەوە، بە هێرشی دڕندانەی هێزە ئاسمانییەکانی عێراق و توپە قورسەکانی. لە ماوەی نێوان ڕۆژانی ١٤ و ١٨ ئەیلول جارێکی تر لە ١٦ی ئەیلولی ساڵی ١٩٦١ واتە پاش پێنج ڕۆژ لە هەلگیرساندنی شۆڕشی ئەیلول، عبدالكريم قاسم باڵەفڕە بۆمب هاوێژەکانی خۆی ناردە سەر گوندی بارزان و هەندێ گوندی تری دەور و بەریان لە ناوچەکەدا وەك گوندی (ڕێزان و هاوینەهەواری ببانا) لە چیایی شیرین بۆمباران کرد. چوار باڵەفڕی جۆری میگا ١٥ و ١٧ ئەم ئەرکەیان بەجێهێنا. بۆ ماوەی حەوت ڕۆژ بۆمبارانی ناوچەکە بەردەوام بۆ تا ئەو ڕادەیەی تاکە گوندێکی ناوچەی بارزان نەما لەم بۆمبارانە کوێرانەیان دەربازبێت.

عەبدولکـەریم قاسـم ١٢٠ فڕۆکـەی جـەنگی خسـتەگەر و زۆر دڕندانـە دژی کـورد وەستایەوە، هێزی ئاسمـانی عێـراق سـەدان گونـدیان کـاولکرد و گـەلێك کوردیـان کۆشت.

قاسـم لـە پرۆپاگەنـدە تۆقینـەر و بـێ بنەمایـەکانی هـەولێکی زۆریـدەدا تـرس و دڵەڕاوکێ بخاتە دڵی خـەڵکی کوردسـتانەوە، هـەروەك لـە گۆتـەکانی عەبدولکـەریم قاسم لە ئەکادیمیایی سوپایی بەغدا، لە ڕۆژنامەکانی (العهد الجدید) ژمارە ٤٧٨ لە ١٩٦٢/٧/٢٠ بەغـدا، هـەروەها هـەمان سەرچـاوە ژمـارە ٦٠٠ لـە ١١/١٢/ ١٩٦٢ ، هــەروەها ڕۆژنامــەی (الایــام) ژمــارە ٥٩ لــە ٢٢ ی حزەیرانــی ١٩٦٢ بەغــدا، هـەروەها Le Monde , paris, 19-20 Aout و چـەندین ڕۆژنامـەی تـر زۆر جـار ڕایدەگەیانـد کـە گوایـە "بـارزانی کـوژراوە" وای لێ هـاتبۆ ڕۆژنامەنووسـە بیانیـەکان چـیدی باوەڕیـان پـێ نـەدەکرد، هـەروەك ڕۆژنامـەی New York Herald Tribune لـە ڕێکـەوتی ١٩٦٢/٥/٢٤ لاقرتـێ بـە گۆتەیـەکی قاسـم کردبوو، خستبوویە نێو ئاخنی سەردێری گۆتارەکەیـەوە و نووسـیبووی "شۆڕشـی کورد کۆتایی هات، کەچی جەنگ هەر بەردەوامە".

لە سـەردەمی عەبدولکـەریم قاسـم دا زۆربـەی سـەربازگەکان ببـوون بـە گرتوخانـە لەوانە سەربازگەی هێزی گەڕۆکی پۆلیس لە پشت سەددە لە بەغـدا و سـەربازگەی ڕەشید کە ناسرابوو بە بەندیخانەی ژمارە (١) یەك.

له بەهاری ساڵی ١٩٦٣ زیاتر له (٥٠) گوندی عەشیرەتەکانی شێروانی و بەرۆژی و نزاری له ناوچەی بارزان له ئەنجامی نائارامی ناوچەکە ئاوارە دەبن له ناوچەی مزورییەکان دەگیرسێنەوە تا پایزێکی درەنگ. له کۆتایی مانگی ١١ی ساڵی ١٩٦٣ بارزانیەکان به ماڵ و منداڵەوە گەڕانەوە گوندە سوتاوەکانی خۆیان.

له ١٩٦٣/٦/١٠ هێزەکانی ئاسمانی و فڕۆکەکانی جەنگ به هەموو توانایەکەوە دژی پێشمەرگە قارەمانەکان و کوردستان بۆ یەك پارچە ئاگر چونکە حکومەتی بەعسی سیاسەتی سوتاندنی خاکی کوردستانی بەکارهێنا و تەڕ و وشکیان پێکەوە سوتاند و جیاوازییان نەکرد له نێوان چەکدار و بێ چەك و ژن و پیاو و منداڵ، هیچ ڕێککەوتنێکی نێودەوڵەتی ڕەچاونەکرد کە تایبەتمەندن بە جەنگ و جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ.

له ١٩٦٣/٧/٢ دا مەنگۆلیا داوای له سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان – یۆنایتد–کرد" مەسەلەی جینۆساید و قڕکردنی میللەتی کورد بخاتە بەر چاوی هەژدەمین کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە، بۆیە عێراق پەیوەندی دیبلۆماسییانەی خۆی له گەڵ مەنگولیا پچڕاند.

وەزیری دەرەوەی شورەوی ئەندرێ کرۆمیکۆ له ١٩٦٣/٧/٩ پرتێستێکی دایە باڵیۆزی عێراق له مۆسکو، نارەزای دژی میلەتی کورد دەربڕی. له ١٩٦٣/٧/١٠ ڕۆژنامەی پرڤدا گوتارێکی یاخود یاداشتێکی بڵاوکردەوە کە تێیایدا تورکیا و

سوريا و ئێران و عێراق بە ئاگا دێنێتەوە. لەو بە ئاگا هێنانەوە شوورەوی هەڕەشە لەو وڵاتانە دەکات کە نەتەوەی ئازادیخوازی کورد قڕ دەکەن.

بەم چەشنەی خوارەوە لە یاداشتەکەدا هاتبوو:

(حکوومەتی سۆڤیەت زانیاری بە دەستەوەیە کە هەندێك دەوڵەت لەوانە ئێران و تورکیا و سوریا بە ڕێگای دەستێوەردانی ڕووداوەکانی باکووری عێراقن لەو کارانەی ئەنجامی دەدەن سیمای سەربازی بەخووە دیارە و ئەم سیاسەتەی کە حکوومەتەکانی ئەندام لە پەیمانی ناتۆ ئەنجامی دەدەن کاردانەوەیەکی خراپە و ئەنجامەکانی خەتەرناکن).

لە ١٠ی تەممووزی ١٩٦٣ دا ڕادیۆی بەغدا ئینزاری کوردی کرد، جەنگاوەر و ئازادیخواکانی کوردی بە جوداخواز و سەر بە کۆمۆنیست و زایۆنیست نێو دەبرد و هەڕەشەی مردنی لە هەر یەکێك دەکرد کە پشتگیری لە بارزانی بکات. خەڵاتیکی ١٠٠ هەزار دیناری بۆ سەری بارزانی تەرخان کرابوو.

هەموو هاوینی ساڵی ١٩٦٣ هەتا مانگێك لە پایزیش بارزان دەورە درابوو. باڵندەی لێ دەرنەدەچوو، لە ئاسمانەوە بۆم باران لەسەر زەمینیش بە هەمان شێوە، بە قسەی ئەفسەرێکی عێراق کە فەرماندەی شەڕەکە بوو، (٢٥٠) دووسەد و پەنجا توپی زل بەردەوام بێ پسانەوە دەڤەری بارزانیان دادەبێژت.

له ٢٤/ ٩/ ١٩٦٣ پارتی دیموکراتی کوردستان که سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوولی دەکرد یاداشتێکی پێشکەش بە نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوەکانی نێو دەوڵەتی کرد و تیایدا بە تێر و تەسەلی باسی بارودۆخی کوردستان و شەڕی جینۆسایدی کرد که حکوومەتی بەعسیەکان له عێراق دژی ئەنجامیان دەدا و هەر له یاداشتەکەدا داوا کرابوو جەخت بخەنە سەر حکوومەتی عێراق بۆ ڕاگرتنی جەنگی قڕکردنی کورد، له سەر ئەم یاداشته لیژنەی بەرگری کردن لە مافی مرۆڤ یاداشتەکەی بەرزکردەوە بۆ سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان و تێدا ئاگاداری کردەوە بەو نەهامەتیانەی بە سەر کوردا هاتووە و هەوڵیدا بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی ئاشتیانه بۆ ئەم کێشەیە.

ئەوەی شایانی باس بێت عێراق ئەندام بوو له نەتەوە یەکگرتووەکان و لەو دەوڵەتانە بوو که جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤی پەسەند کردبوو.

له پایزی ساڵی ١٩٦٣ هەردوو هێزی عێراق و سوری دەچنە ناوچەی بارزان و چەند خانوویەك دەسوتێنن.

هەر لە ساڵی ١٩٦٣ چەند کەپرێك کە شوێنی حەوانەوەی چەند ماڵێکی ئاوارەبووی گوندی پرێسەی لێ بوو، دەکەوێتە دەوروبەری گوندی هەنارەی نزیك گوندی هەرنێ. له لایەن فرۆکەکانی ئەوسای عێراق بۆردوومان کراو ٤ کەس لە ژن و منداڵی بێ گوناح شەهید کران.

هەر لە ساڵی ١٩٦٣ بۆ ماوەی شەش مانگ، (٢١) لەو ئافرەتـە ڕوسـیانەی شـویان بە بارزانیەکان کردبوو لە هەولێر زیندانی کران.

لە ٢٣/ ٣/١٩٦٤ دا ڕژێمی عەبدولسەلام عارف یاسایەکی بە ناوی (یاسـای مـەدالیا بۆ لە نێوبردنی جەردەکانی ژوورو)ەوە دەرکرد، گوایە ئەو مەدالیایـە بـەو کەسـانە دەبەخشرێت کە (ئەرکی لە نێوبردنی چەتەکان و خامۆشـکردنی یـاخی گەریەکـەی دەستە خۆ فرۆشەکان لە ئەستۆ دەگرن) تـا (بتـوانن خـاکی ئازیزیـان لـە جـودایی خوازەکـان و بـە کرێگیراوانـی ئیمپریـالیزم پاکـژ کـەن). جگـە لـەوە عـارف لـە تەلەفزیۆنی بەغدا ڕایگەیاند کە (کورد لە ڕەچەلەکی عارەب)ن.

لە بەهاری سـاڵی١٩٦٥ لـە مـاوەی سـێ ڕۆژدا مێرگەسـۆر و دەوروبـەری و گونـدی سێلکێ و چەند گوندێکی تر سوتێنران و کاول و وێرانکران لەم هێرشانەدا تـانکی و پۆلیس بەشدارییان کردبوو عەبدولرحمان عـارف ئـەوکات سـەرۆکی سـوپا بـوو بـە فەرمانی ژمارە (٢٧٨) لە ڕۆژی ٦ ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٥ دا، فەرمانی دابوو:

١–هەموو ئەو کێڵگانەی لە ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدان دەبێت خاپوور بکرێن.

٢–هەموو بەڕووبوٚمی ئـەو جوتیارانـەی کـە پەیوەنـدی بـە پێشـمەرگەوە دەکـەن، دەبێت دەستی بەسەردا بگرێت.

یەکێك لەو ڕەفتارەی حکوومەتی بەزاز بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان قەدەغەکردنی دەرمان گەیاندنە کوردستان بوو، تا چارەسەرکردنی پزیشکی لـە توانایـدا نـەبێت.

به فەرمانێکی نهێنی "سەرکردایەتی هێزی مەیدانی عەمەلیاتی جەنگی" ژمارە ١٠٦٠ لە ١٩٦٥/٨/١٧ لە ژێر سەردێری " قەدەغەکردنی دەرمان بردن بۆ گوندەکانی کوردستان".

لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلول دا کە ڕژیمی داگیرکەری عێراق کەوتبووە گوند ڕۆخاندن و سوتاندن و ڕاگواستنی کورد لە سەرماڵ و حالی خویدا، بارزانی نەمر لە ١-١-١٩٦٦ بیرخەرەوەیەکی دایە نەتەوە یەکگرتووەکان لەو بیرخەرەوەیە سیاسەتی خاك سوتاندنی ئیدانەکرد، داواشی لە (UN) کرد لیژنەیەك بنێرتە ناوچەکانی شەڕ تا بەچاوی خۆیان ئەو ڕەفتارە نامرۆڤانەیەی ڕژیمی عێراق ببینن.

لە ١٩٦٦/١/١٦ لە یاداشتنامەی فڕۆکەوانێکدا کە فڕۆکەی (ئیلیۆشن)ی ژمارە ٤٣٣ بوو لەلایەن تۆپە فڕۆکە شکێنەکانی کوردەوە خرایەوە خوارەوە، نووسرابوو کە تەنیا خۆی ٤٥ گوندی کوردی خاپوور کردووە.

هەر لە ساڵی ١٩٦٦ ڕژێمی عارف و بەزاز گازی کۆشندەیان دژی کورد بەکارهێنا، ئەوە دژایەتی پرۆتێستێکی توندی دژی ڕژێمی عارف خەملاند. بۆ نموونە لە ١٩٦٦/٣/١٨ دا سکرتاریەتی یەکیتی قوتابیانی جیهان لە پراگ ڕژێمی عارفی بە توندی تاوانبارکرد.

له مانگی ئایاری ١٩٦٦دا هێرش کرایه سەر ناوچـەی شـێروان و کێـوی پـیران لـەم هێرشەدا چەندین خـانوو تێکـدران و مـاڵ و ملکیـان تـالآن کـرا ژمارەیـەك خـەڵکی سڤیلیش کوژران.

له ١٦-٨-١٩٦٩ ئەمجارەیان زۆر دڕندانەتر ڕژێمی بەعس کەوتە بۆردوومـانکردنی گوندی دەکان و دەوروبەری، خەڵکەکە بـە ژن و منداڵـەوە ئـاوارەی ئەشـکەوتێکی نزیـك گوندەکـە بـوون، بـەهۆی بۆردوومـانی سـەختی ئەشـکەوتەکە و سـوتاندنی دەرگای ئەشکەوت و ئاگر فرێدانە نێو ئەشکەوتەکە، ٦٧ شەست و حەوت منداڵ و ئافرەت و پیر و گەنج بە هۆی بۆردوومـان و ئـاگر تێبـەردان لـە نێـو ئەشـکەوتەکە سووتێنران. ژمارەیەکی زۆر لە شەهیدەکان (سەفتێ و بەنانی) بـوون کـە ئـاوارەی ئەم ناوچەیە ببوون.

له ٢٩-٩- ١٩٧١ پولێك ماموستای ئـاینی بـە چـەند بۆمبایەکـەوە بـە ڕێکـران بـۆ حاجی ئومەران کە خۆیان بە بارزانیەوە بتەقێنن.

لـەم بارەیـەوە بـەڕێز مەسـعود بـارزانی لـە پـەرتوکی بـارزانی و بزوتنـەوەی ڕزگـاریخوازی کـورد دەڵێـت: (کاتـژمێر چـوار و پـەنجاو پێـنج خولـەك دەنگـی تەقینەوەیەکی گەورەم گوێ لێبوو، وام زانی دەنگـی تەقینـەوەی مینـی دینامێتـە لـەو جـورە کـە بـۆ شـکاندنی بـەردی چیاکان بـەکاردەهێنرێت، بـەڵام ڕاسـتەوخۆ دەنگی تەقینەوەیـەکی زۆری بـە دوادا هـات ڕاسـت و ڕەوان ڕام کـرد بـەرەو مـاڵی باوکم، وام دەزانی باوکم لە وێیـە بـەڵام لـەوێ نەمـدی تڤەنگەکـەیم هـەڵگرت و بـە

هەڵەدا ڕام کرد بۆ ئـەو شـوێنـەی پێشـوازی مێـوانی لێـدەکات لـە نیهـادم پرسـی : باوکم لە کوێیە؟ وتی: کوژرا کەوتمە زەوی. هێزم لێبڕا بەڵام پـاش توزێـك زۆرم لـە خۆم کرد و هەستامەوە و ڕووم کردە شوێنی تەقەکـە. لـە ڕێـدا توشـی پێشـمەرگە ڕەسولڵ خدر بووم یەکێك بۆ لـە پاسـەوانەکانی بـاوکم. لـە بـارەی بـاوکم پرسـیارم لێکرد، وتی: سـەلامەتە دڵـت خەتـەرە نـەکا، بـەڵام پرشـکی یـەکێك لـە نارنجوکـە فڕێدراوەکانی بەر کەوتووە و بریندار کردووە. پاشان بۆم دەرکەوت کەوا بارزانی پێش ئەو کاتەی خۆی دیاری کردبۆ بو دیتنی میوانەکان، ڕاسـتەوخۆ پـاش نوێـژی عەسـر، چـووبوو بـۆ لایـان. چـووبوە ژورەوە و بـەخێرهاتنی لـێ کردبـوون و دانیشـتبوون. لـەم کاتـەدا پـێش خزمەتەکـەی کـە نـاوی (شـەریف) بـۆ هـاتبووە ژوەرەوە و چـای هێنـا بـۆ بـە سـەر میوانـەکانی دا دەگێـڕا. لـە نێـوان بـاوکم و بۆمباکەدا وەستا بۆ کـە لـە نـاو جلـەکانی (ابـراهیم خـوزاعی)دا بـۆ یـەکێك بـۆ لـە مەلایەکان بەو جـورە چایچیەکە بـو بـە دیوارێـك کـە بۆمبایەکـە لـە نـاو جلـەکانی ابراهیم خوزاعی دا تەقییەوە باوکمی لێ پاراست خۆی پێوەبوو بەم جورە بـارزانی بە پەرچ و (معجزە)یەك بە سەلامەتی لەو پیلانە ڕزگاری بوو.

لە ژۆری پێشوازی دا چوار لەوانە هاتبوون بە ساجمەی بۆمبا تەقێنراوەکە کـوژران دانیشتووانانی لای ڕاست و چەپی باوکیشـم برینـدار بـوون و کێیـان تـوانی راکەتـە دەرەوە رای کرد، بارزانی ژورەکەی بە جێهێشت و هاواری دەکردە پێشـمەرگەکان : کەسـیان مـەکوژن، بـەڵام دوو شـوفێرەکە پـاش ئـەوەی نـەیانتوانی بگەنـە لای

ئوتومۆبێلـە شـیفرولێتەکە ئـەویش وەك ئوتۆمبێلەکـەی تـر، بۆمبـا ڕێـژ کرابـوو لـە جێگـەی لایتــەکانی پاشــەوەی دا رۆکێـت قــایم کرابــوو تــا ئەگــەر شــوفێرەکان سەرکەوتن و هەڵاتن بیان نێن بە هەر ئوتۆمبێلێکەوە کە شوێنیان بکەویٚ. ئەم دوو شـوفێرە چـونیان بـۆ ڕێدەکـەوت نـارنجوکی دەسـتیان هەلـدەدا. دیـارە ئـەوەش نیشانەی ئەوەیە کە هەر لە سەرەتای کارەوە پلانـی هـەڵاتنی شوفێرەکان – کـە هەردووکیان ئەفسەری ئاسایش بوون– رەچاو کرابوو بەڵام هیچ نیشانەیەکی ئەوە دیار نەبوو کە ڕزگار بوونی مەلایەکانی مەبەست بوبێت... سەعات پێنچ و بیست و پێنج خولەك بـە کـوژرانی پـیلان گێڕەکـان هـەموو شـتێك بڕایـەوە. پـاش ئـەوەی خەڵکەکە هەموو بڵاوەیان لێکرد ئۆتومبێلە (کـات) بـۆ دانراوەکـەش تـەقی یـەوە و پرزولەکانی بە تەختانەکەدا بلاوبوونەوە.

لـە ئاکامـدا (٩) مـەلا و (٢) دوو شـوفێرەکە کـوژران و (٢) دوو پێشـمەرگە کـە یەکێکیان چاپچیەکەبوو شەهید بوون، چواردەی تریش بریندار بوون.

ڕۆژنامەی میدل ئیست مۆنیتۆر– لە واشنتۆن دەردەچێت–١٥ی ئۆکتۆبـەری ١٩٧١ لە بارەی سەرنەکەوتنی هەوڵی تیرۆرکردنی بارزانی، دەنووسێت:

((لە ٢٩ی ئەیلوول ١١ کەسی چەکدار بە بـۆمبی دەسـتی (نـارنجوك) و تەقەمـەنی هــەوڵی تیرۆرکردنــی مــەلا مســتەفا بــارزانی پێشــەوای کوردیــان دا لــە بارەگــای سەرکردایەتی خۆی لە باکووری عێراق، بارزانی لەم هەوڵدانە بە برینداربیەکی کـەم

دەرچوو، بەڵام دووان لە پاسەوانەکانی کوژران و هەموو پیلانگێڕەکانیش لە نێو چوون...))

لە ١٦-٧-١٩٧٢ دیسان بە هۆی کوردێکەوە بۆمبایەکیان لە جەمەدان دانرابوو کە بارزانی پێ بکوژن ئەو فێڵەشیان سەری نەگرت.

لە پایزی ساڵی ١٩٧٤ دوو فڕۆکەی جەنگی ڕژیمی عێراق گۆندی (هەڤندکا) و دوروبەری گوندی بارزانیان بۆردوومان کرد، هاووڵاتییەك شەهیدکرا و چەندین زیانی ماددی بەدوای خویدا بەجێهێشت.

لە ساڵی ١٩٧٥ پاش ئەوەی بارزانیەکان بە ماڵ و منداڵەوە بەشێکیان ئاوارەی ئێران بوون و بەشەکەی تریان لە گوندەکانیان مانەوە، قۆناغێکی تری ڕاگواستی بارزانیەکان دەستی پێکرد کە بە مەترسیدارترین قۆناغی ڕاگواستنی بارزانیەکان و تەنانەت قۆناغی ڕاگواستنی کوردیش دادەنرێ، دەیان هەزار لە گوندنشینانی دەڤەری بارزان لە ماڵ دەرکران و بە زۆر بۆ ناوچە ڕووتەکانی بیابانی باشووری عێراق ڕایانگواستن. لێرە بێ هیچ یارمەتیدانێك دەبوو سەر لە نوێ بە جنگە گرێ ژیانی خۆیان دروست بکەنەوە.

کە زێتر لە (٧٦) حەوتا و شەش گوند لە ناوچەی بارزان دانیشتووانی گوندەکانی هەرسێ عەشیرەتی بەرۆژی و نزاری و هەرکی بنەجێ و هەندێك لە گوندەکانی عەشیرەتی مزۆری و شێروانی گرتەوە.

وەك ئاماژەمـان پێكـرد بـە مەترسـیدارترین قۆنـاغی ڕاگواسـتنی كـورد دادەنـرێ، ژمـارەی كـوردە ڕاگوێزراوەكـان بـۆ باشـووری عێـراق تـا سـاڵی ١٩٧٦ خـۆی لـە (٣٠٠٠٠٠) سێ سەد هەزار دەدا حكوومەت بارزانیـەكانی لێ ڕێزپـەڕكردن و ڕێـی بـە هەموو ئەوانی دیكەدا بگەڕێنەوە ناوچە كوردنشینەكان، بەمەش پێویست بۆ تـەنیا بارزانیـەكان لـە خـواڕووی عێراقـدا بمابانـەوە. هەنـدێك لـەو ڕاگوێزراوانـە لـە ڕێگـا گیانیــان لــە دەســتداوە ئــەوانی دیكــەش هــیچ یارمەتیــەك نــەدراون لــە لایــەن دەسەڵاتدارانی خواڕووی عێـراق، ئـەو لێپرسـراو و كەسـانەی هاوكـاری ڕاگـوێزراوە كوردەكانیــان كــردووە و خــۆراك و كاریــان داونــەتێ یــان بــەرگریان لێ كــردوون سزادراون و زیندانی كراون، ژمارەیەكی زۆریشیان لە بیابانـەكانی خـواڕووی عێـراق گیانیــان لــە دەســتدا. ڕاگــوێزراوە فەرمانبــەر و پلــەدارەكانیش لــە كارەكانیــان دورخرانــەوە و پلــەكانیان دابەزێنــدرا. بێكــاریش وەك نەخۆشــییەكی كوشــندە دووچاری جوتیـار و ئاژەڵدارە بارزانیـەكان ببـوو چـونكە بارزانیـەكان كەسـانێكی بەرهەمێنەر و جوتیار بوون، بـەڵام لـە بیابەنـەكانی باشـوور دەرفـەتی ئـەم جـۆرە كارانەیان بۆ نەدەرەخسا. هەروەك لە دیكۆمێنتە نهێنیەكانی حكوومەتی ئەوكاتـدا دیارە دامەزراندنی بارزانیەكان وەك خزمەتگوزار و پاككەرەوە لە دام و دەزگاكاندا زۆر بە چڕی لە لایەن ئاسایشەوە كۆنترۆڵ دەكران و پاشان بە نووسراوی ڕەسمـی ئاسایشەوە ڕەزامەندی دامەزرانـدنیان دەدرا. هــەروەها لـە بەڵگەنامـە نهێنیەكانـدا ئەوە بە دیار دەكەوێت كە بارزانیەكان لەم ڕاگواستنە وەك بەندی نهێنی كاریان لە

گەڵدا کراوە، هەموو کارێکیان لە لایەن ئەفسەرانی بەندە نهێنییەکانەوە بەبەردەوامی چاودێری کراون و لە هەموو کارێك ئاگاداررکراونەتەوە.

زۆربەی ئەو گواهیدەرانەی لەم ڕاگواستنەدا بەشداربوون دەڵێن خەڵکێکی زۆر ڕۆژانە دەمردن هەروەها ڕژیم زۆر بە ئاشکرا لەو شوێنانەی کەوا ڕاگوێزراوەکان تێدا نیشتەجێکرابوون نوسیبووی (دارالفنا) شوێنی لەناو چوون و مردن، بارزانیەکان لەم بیابانە بەردەوام لە شوێنێك بۆ شوێنێکی تر ڕادەگوێزران.

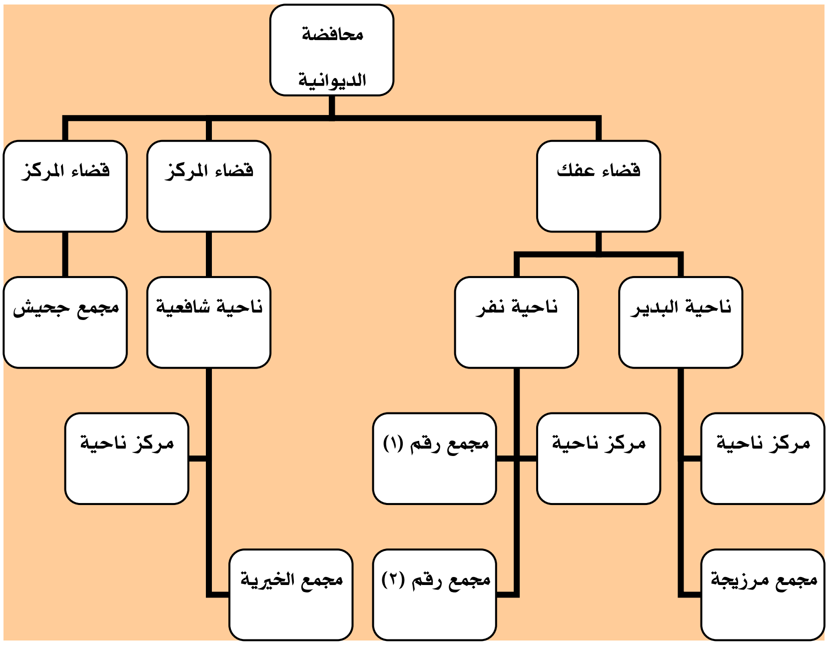

هێلکاری ژماره (٤) شوێنی نیشتەجێبوونی بارزانیەکان لە ئۆردووگاکانی باشووری عێراق ساڵی ١٩٧٥-١٩٨٠

لە ساڵی ١٩٧٨ دانیشتووانی قەزای مێرگەسۆریش بەم شێوەیە ڕاگوێزران:

- (٧٤) حەفتا و چوار گوند لە ناحیەی شێروان مەزن گوندەکانی هەر سێ عەشیرەتی مزۆری و شێروانی و گەردی بوون.

- (٢٦) گوند لە ناحیەی پیران کە زۆربەیان سەر بە عەشیرەتی شێروانی و هندێك لەو گوندانە عەشیرەتی برادووست بوون دانیشتووانی ئەم گوندانەش بۆ ئۆردووگا

زۆرەملێیەکانی حەریر، دیانە، گۆڕەتو و دەوروبەری شـاری هـەولێر وەك بەحرکـە، پیرزیـن، کەسـنەزان، عەسـریە(مزووریان)...هتد ڕاگـوێزران. گونـدەکانی ئـەم ڕاگوێزراوانە بە تەواوی لە گەڵ زەوی تەختکران و کانی و سەرچاوە ئاوییـەکان بـە (T.N.T) تەقێنران، ژینگە و هەرچی گیانلەبەری هەبوو لەم دەڤەرە لە ناوچوون و سوتێنران.

ئەو گوندنشینانەی لە ساڵی ١٩٧٥ لـە دەڤـەری بـارزان ڕاگوێزرابـون، نزیکـەی (٥) پێنج ساڵیان لە شوێنە تازەکەیان لـە پارێزگـای دیوانیـەی باشـووردا بـە سـەربرد، بەڵام لە ساڵی ١٩٨٠ سوپای عێراقـی بـەو ئوتومبێلـە بـار هەڵگرانـەی کـە ئیڤایـان پێـدەوترا لـە ئـەڵمانیای ڕۆژهەڵاتـەوە هێنرابـون هـەم دیسـان ئـەم ئۆردووگایـە بیابانیـەیان پـێ پێچـایەوە و پیـان ڕاگەیانـدن کـە ئـەمجارەش دەگوێزرێنـەوە... چارەنوسی ئەم جـارە قوشـتەپە بـوو، کۆمەڵگایـەك بـوو بـۆ مـاوەی نیـو سـەعاتە ڕێیەك بە ئوتۆمبێل دەکەوێتە باشووری هەولێری کوردنشینەوە.

لـە دەشـتی قوشـتەپە لـە بـن خێمـەدا نیشـتەجێکران پاشـان دەسـت کـرا بـە دروستکردنی ئۆردووگای (قودس و قادسیە) بۆ ئەم ڕاگوێزراوانە، بـەر لـەوەی ئـەو ئۆردووگایانە خانووەکانی تەواو بێت بڕیاریان پێدرا بچنە ناو ئەو خانووانە.

زۆر بە وردی ئامار و سەر ژمێری بارزانیەکان کـراوە لـە لایـەن وەزارەتـی بـەرگری بەڕێوەبەرایەتی هەواڵگری لەشـکری گشـتی لـە سەرانسـەری عێـراق، لـە ئۆردووگـا زۆرەملێیەکان و تەنانەت ئەوانەی ئاوارەی وڵاتی ئێران بوونە بۆ ئەوەی بتـوانن بـە

باشترین شێوه کۆنترۆڵیـان بکـەن و دواتـر لـەناویان بـەرن هـەروەك لـە بەڵگەنامـە نهێنیەکاندا بە زەقی دیارە.

لـە ڕۆژی ٢٤ – ٩ – ١٩٨٠ فڕۆکـەکان بۆردوومـانی کۆمـەڵگای (قودس)یـان کـرد، زیاتر لە (١٧)کەس لە ئافرەت و منداڵ و پـیرو گـەنج شـەهیدکران و نزیکـەی (٥٠) کەسـی تـریش لـە هـاووڵاتی سـیڤیل بریـندداربوون، هەنـدێك لـەو خانووانـە تـەواو نەکرابوون ڕۆخان و سوتێنران، لەوکاتەدا حکوومـەتی عێـراق ڕایگەیانـد کـەوا ئـەم فرۆکانە هی (حکوومـەتی ئێـران) بوونـە، بۆیـە ڕژێـم هەڵسـا بـە قەرەبوکردنـەوەی خانەوادەی شەهیدکراوەکان، بەڵام دەکرێ ئەمەش جورێکی تری سیاسەتی ڕژێمی بەعس بێت بـۆ ئـەوەی ببێتـە هـۆی ڕق و کینـەی بارزانیـەکان بەرامبـەر بـە ئـێران چـونکە ڕژێـم ترسـی لـە هاوپەیمانیـەتی لـە نێـوان ئێـران و بارزانیـەکان دەکـرد. هەندێك سەرچاوەش پێیان وایە فڕۆکەکانی ئێران بوون.

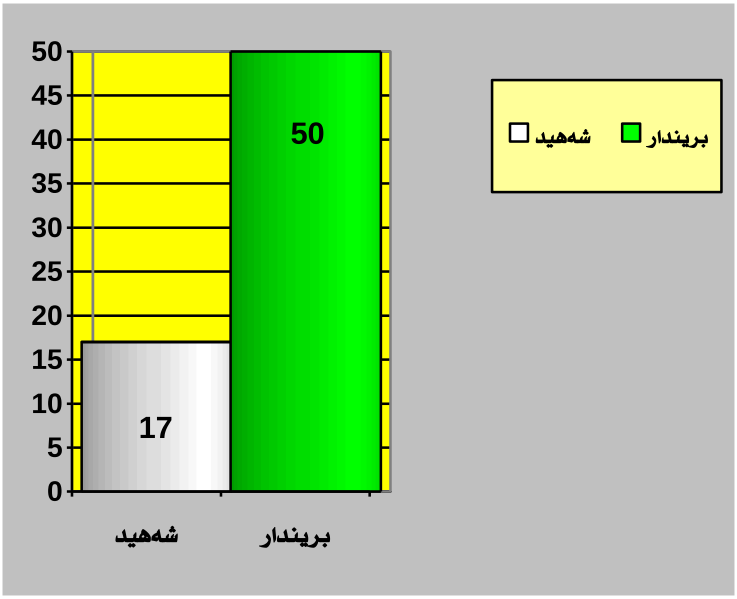

هێلكاری ژماره(٥) قوربانیانی بۆردوومانی ئۆردووگای قودس له قوشتهپه سالّی ١٩٨٠ رووندهكاتهوه.

له ٦–١٠–١٩٨٠ ئەو بارزانیانەی كە ئـاوارەی وڵاتـی ئێـران ببـوون لـە ئۆردووگـای زێـوه لەلایـەن چـەند فرۆكەیـەكی ڕژیمـی عێـراق بـە ناپـاڵم بۆردوومـانی پەنابـەرە بارزانیەكان كرا و لە ئاكامدا (٢) دوو شەهید و چـەندین هـاووڵاتی تـر بریـندارکران دوو شەهیدەكەش بریتی بوون لە:

١. بەیبون جوج ئاڤدەل بەردەری.

٢. فارس شكر بێروخی.

به درێژایی شەڕی نێوان عێراق و ئێران چەندین جار خـەڵکی سـیڤیلی بارزانیـەکان لە ئاوارەیی و دەڤەری بارزانیش دووچـاری بۆردوومـان و گونـد وێرانکـردن و خـاك سوتاندن بوونە لە سەرەتای ساڵی ١٩٨١ ئۆردووگای زۆرەملێی گۆڕەتوو دووچاری بۆردوومـانی فڕۆکـەکان بـوو لـە ئەنجامـدا (٣) سـێ کـەس گیانیـان لـە دەسـتدا یەکێکیان منداڵی ساوای ناو بێشکەبوو، ئەمە جگە لـە برینـدارێکی زۆر لـە خـەڵکی سڤیلی ڕاگوێزراو بۆ ئەم ئۆردووگایە.

لە ١-١-١٩٨٢ ناحیەی شـێروان مـەزن و گونـدی کلکـەمۆ لـە ناوچـەی بـارزان بـۆ ئۆردووگای سێبیران لە نزیك شاری هەولێر ڕاگوێزران.

هەر لە ساڵی ١٩٨٢ فڕۆکەکانی ڕژێمی لە ناوچوو دەوروبەری کۆمەڵگای زۆرەملێـی قادسـیەیان بۆردوومـانکرد و چـەندین منـداڵ خـەریکی گەمـە و یـاریکردن بـوون، بریندار‌بوون.

لە بەرواری (٣٠-٧-١٩٨٣) ژمارەیەك لە کەسایەتی و هەندێك لە شێخانی بارزان لە پارێزگای هەولێر و پارێزگای بەغدا شوێن بزرکران.

لە ٣١-٧-١٩٨٣ ڕژێم لە بەرەبەیانێکی زۆدا بە سوپایەکی گەورەی سەربازی چوار دەوری ئۆردووگا زۆرەملێیەکانی (قودس و قادسیە)ی لە قوشتەپە گرت و هەرچی نێرینەی سەرووی (٧) ساڵی بوو گیران و ئافرەت و منداڵیان بە تەنیا هێشتەوە.

تەنانەت لە ئۆردووگای قادسیە فروکەی هەلیکوپتەر و تانکی لە دەوربەری ئۆردووگایەکە دانرابوون و کۆنترۆلی ئۆردووگایەکان دەکرد، تا ئەو ڕادەیەی لە ئەنجامی دەستگیرکردنی نێرینەکانیان، ئەو ئافرەت و منداڵانەی بە دوای باوك و پیاوەکانیان چوون تاکو سەر شەقام بە شیوەیەکی زۆر نامرۆڤانە و عەشیوایی لە لایەن سەربازانەوە گوللە باران کراون لە ئەنجامدا (٤) چوار کەس زۆر بە سەختی بریندار دەبن، کە سێ ئافرەت و منداڵێك بوون.

لە ١٠-٨-١٩٨٣ لە قۆناغێکی تردا ڕژێم چواردەوری ئۆردووگا زۆرەملێیەکانی (حەریر و دیانا و بەحرکە و گۆڕەتوو...) یان دا، هەرچی نێرینەی لە سەرووی (٧) ساڵی بوو گیران.

لە ١-١٠-١٩٨٣ ئەم جارەیان زۆر چڕتر لە جارەکانی تر ماڵ بە ماڵ ئۆردووگاکانیان پشکنی کۆی پیاوە بارزانیەکانی بەرەو چاڵەکانی مردن برد لە هەموو قۆناغەکاندا ژمارەی بارزانیە کۆمەڵکوژکراوەکان گەیشتە (٨٠٠٠) هەشت هەزار کە (٣١٥) سێ سەد و پازدە منداڵیان لە گەڵدا بووە قوربانی، ئەم ڕاستیەش (ئەمنستی ئەنتەرناشناڵ) تۆماری کردوە.

بارزانیەکان بە زیندویی خراونەتە نێو گۆڕی بە کۆمەڵەوە و لە ناوچە جیاجیاکانی بیابانی (بۆسەیە) بارزانیەکان کۆمەڵ کوژکراون، ئەم بیابانە بیابانێکی زۆر گەورەیە، ڕووبەرەکەی (٢٤٥٣٢)کم^2 نزیکەی (٥,٧)ی ڕووبەری عێراق پێکدێنێت و ڕووبەری پارێزگای سەماوە نزیکەی (٥١٧٤٠)کم^{2}یە، سێگۆشەی سنووری نێوان

عێراق _کوێت و عێراق_سعودییە پێکدەهێنێت، لە ناسریە دەست پێدەکات تا دەگاتە سنووری سعودییە، گۆڕە بەکۆمەڵەکانیش لەم بیابانە لە شوێنێك شاردراونەتەوە کەپێی دەڵێن(بەسوە) لە ناوچەیەکی تریش کە ئەویش (هەریارییە)لە قوڵایی بیابانیشدا سێ ناوچەی تریش هەن بارزانیەکان لەوێش کوژراون و شاردراونەتەوە.

پاش ئازادکردنی عێراق لە ١٧ و ١٨ مانگی ١٠ساڵی ٢٠٠٥ بە ڕێوڕەسمێکی شایستە ئیسکی (٥٠٣) پێنج سەدو و سێ کەس هێنرانەوە کوردستان و لە گۆڕستانێکی تایبەتدا لە بارزان بە شێواز و ڕێوڕەسمی ئاینی و مرۆڤایەتی بە خاك سپێردرانەوە، لە سەر هیچ یەکێك لە کێلەکان ناوی هیچ کەسێك تومار نەکراوە تەنیا بە جل و بەرگیانەوە ناسراون کە بارزانین زۆربەیان ئێسکەکانیان تێکەڵکراون یاخود نەماون چونکە هەر هەموویان خرابوونە نێو گۆڕی بە کۆمەڵەوە.

گرتن و بێسەروشوێنکردنی بارزانیەکان لە بەر هیچ هۆیەك نەبووە ئەوە نەبێت بارزانی بوون، هۆی گرتنی بارزانیەکان و شێوەی گرتنەکانیان جیاوازییەکی ئەوتۆی نییە لە گەڵ هۆ و شێوەی گرتنی جۆلەکەکان لە لایەن نازیستەکانی ئەلمانیا. حکوومەتی عێراق هیچ جیاوازییەکی نەکرد لە نێوان خەڵکی سیڤیل و چەکدار و فەرمانبەران و سەربازانی بارزانی کە خزمەتیان بۆ حکوومەتی عێراق دەکرد هەرهەمویانی بەرەو چاڵەکانی مردن برد.

سەرچاوە کوردیەکان دەڵێن ئـەو بارزانییانـەی لـە سـاڵی ١٩٨٣ لـە کۆمەڵگایـەکان ڕفێندران، چەکی کیمیایـان لـە سـەر تـاقی کراوەتـەوە. ئەمـەش دەکـرێ لـە سـەر بەشێکیان تاقی کرابێتەوە نەك هەموویان بەشێوەیەکی زۆر نهێنی لە زیندانەکاندا.

بۆ ماوەی کەمتر لە ساڵێك لە پاش ڕەشگیریەکە ڕژیمی بەعسی ڕووخاو هەلسا بـە برینی کارەبای ئۆردووگاکـان و نەیانهێشـت ئافرەتـەکان لـە ئۆردووگایـەکان بچـنە دەرەوە تەنانەت بۆ بازاریش. هەڵسان بە داخستنی دەرگای قوتابخانەکان بە سەر قوتابیە بارزانیەکان لە ئۆردووگاکانـدا وەك لـە نووسـراوی بەڕێوەبەرایـەتی گشـتی پـــەروەردەی هـــەولێر ژمـــارە ٦/٩- ٤٣٦٦٣ ڕێکـــەوتی ١٢/٤/ ١٩٨٣ دیـــارە، پشتگوێخستنی خزمەتگوزاییەکان و دامودەزگا تەندروستیەکان، هێنانـە دەرەوەی بۆریەکانی ئاو، کە لـە ژێـر زەوی دانرابـوون بـۆ گواسـتنەوەی ئـاو، شـکاندنی ئـەو بۆرییانە، بڕینی ئەو برە ئازۆقەیەی کە ڕژیـم ئەوسـا دەیـدا بـە هاووڵاتیـان ئەمانـە هەمووی رەفتاری پیاوانی بەعس بوو بەرامبەر بە ئافرەت و منداڵ بـە جێماوەکـان لە دوای دەستگیرکدنی نیرینەکان لە ئۆردووگا زۆرەملێەکاندا..

بەبــەردەوامی ســزا بەســەر شارۆچــکە و ناوچــەکانیش دەســەپێنرا بــەداگرتنی پلـەکانیان بـەگۆڕینیان لـە مەڵبەنـدی جێنشـینەوە بـۆ مەڵبەنـدی ناوچەنشـین و مەڵبەندی گوند، لە پاڵ ڕۆخانی نزیکەی (٤٥٠٠) چوار هـەزار و پێـنج سـەد گونـد و مەڵبەنـدی جێنشـین و ناوچەنشـین لـە کوردسـتان، ئـەوەی مایـەوە یـان پلـەیان دابەزێنرا یان هەڵوەشاندرایەوە، بۆ نموونە بڕیاردرا مەڵبەنـدی جێنشـینی ڕەوانـدز

بگۆڕدرێ بۆ گوندێکی سەر بەجێنشینی السدیق... هەروەها ناوچەداریەتی بارزان سەربە پارێزگای هەولێر هەڵوەشاندرایەوە بە بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە(٦٤٨)لە ١٩٧٧/٦/١. دابەشبوونی ئیدارەی سیاسی ناوچەکانی کوردستانی عێراق بە گوێرەی دابەشبوونی ساڵی ١٩٨٤ قەزای زێبار تەنیا ناحیەی مێرگەسۆر بە ڕووبەری ١٣٥٣ کم[٢] ماوەتەوە، ناحیەکانی تر وەکو بارزان، شێروان مەزن– مزوری بالا– ...هتد نەهێلراون و سڕاونەتەوە.

جگە لە ڕاگوستنی زۆرەملێی و کۆمەڵکوژی و خاك سوتاندنی بەردەوام لەلایەن جاش و پیاوانی ڕژێمی بەعس، سیاسەتی بەمینکردنی زۆربەی هەرەزۆری ناوچە ئازادکراوەکان و ناوچە سنوورییەکانیش بەکارهێنرا، لە کاتی جەنگی نێوان عێراق و ئێران لە هەردوو لاوە زۆربەی هەر زۆری زەوییەکان مینرێژکران، بە تایبەتی ناوچە کوردیەکان.

لە ١٣–٧–١٩٨٤ لە کاتی ئاوەرەبوونی چەند خانەوادەیەکی بارزانی لە بەر زەبرو ستەمی حکوومەتی ئەوسای بەعسی عێراقی لە ناوچەی سنووری مێرگە کاروان – کێلەشین بە ئوتۆمبێلێکی جێب دەپەڕنەوە ئوتۆمبێلیان بە نێو کێلگەی مین دەکەوێت و لە کۆی ١٠ کەس لە ئافرەت و گەنج و منداڵ، تەنها دوو کەس ڕزگاردەبن ئەوانی تر دەبنە قوربانی.

لە بەرەبەیانی ڕۆژی ٩–٦–١٩٨٥ کاتژمێر(٩:١٥) نۆ و پازدە خولەکی بەیانی بەرامبەر بە ١٩ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز، ئۆردووگای (زێوە) ی پەنابەران لە

ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە لایەن (٨) لە فڕۆکە شـەڕکەرەکانی ڕژێمـی لـە ناوچـووی عێراق بۆمبارانکرا، کە پەنابەرانی کورد لـەم ئۆردووگایـە داڵـدە درابـوون، لـە چـاو تروکانێکـدا بـووە هـۆی شـەهیدبوونی زیـاتر لـە (١٥٠) منـداڵ و ئـافرەت و پـیر و پەککەوتە و بریندارببوونی (٣٧٣) کەس، ژمارەیەکی زۆر لـەو شـەهید و بریندارانـە بـارزانی بـوون. بـووە هـۆی ئاوارەبوونـەوەی تێکـڕای خێزانـە پەنابـەرەکانی ئـەم ئۆردووگایە کـە زیـاتر لـە ١٧ حەڤـدە هـەزار کەسـی پەنابـەر تێـدا داڵـدەدرابوون، ئاوارەی گوندەکانی دەوروبور بوون بە تایبەتی ناوچـەی مەرگـەوەر، تەرگـەوەرە، درسێ، هاشم ئاباد، دزێ، ڕاژان، بەندێ، شنۆ و نەغەدە...هتد.

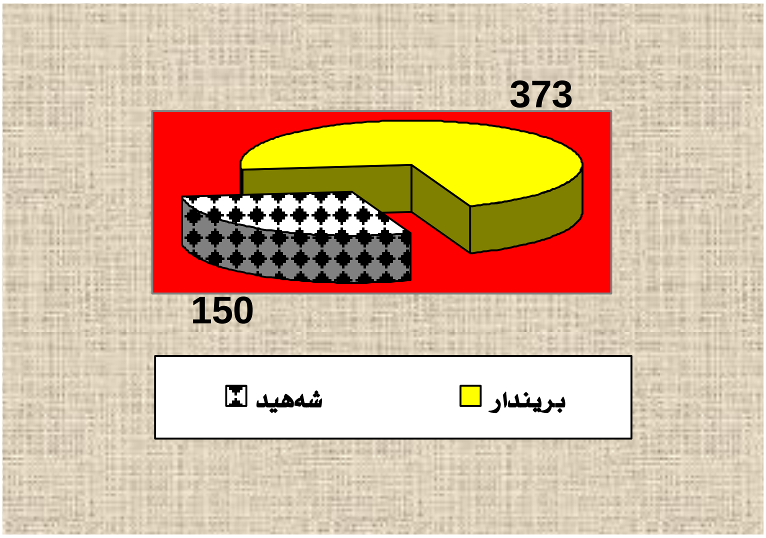

هێلکاری ژمارە(٦)قوربانیانی بۆردوومانی زێوە ڕووندەکاتەوە.

چەند جارێکی تریش لە ١-٧-١٩٨٥ و ٦-٤-١٩٨٨ ئۆردووگای زێوە لە کوردستانی ڕۆژهەلات لەلایەن فڕۆکەکانی عێراق و بە ناپالّم بۆمباران کرا کە چەندین شەهید و بریندارى لێکەوتووتەوە.

یەکێك لە بۆردوومانەکان لە مانگی پیرۆزی ڕەمەزاندابووە، پیاو و ئافرەت و منداڵ و کرێکارەکان لە پاڵ ماندووبوون و پەیداکردنی بژێوی ژیان و دووری لە زیدی باوبابیران، بە دلێکی پاك و پڕ لە باوەر چاوەری بەسەرکردنی ڕۆژەکانی ئەم مانگە پیرۆزە و جەژنی ڕەمەزان بوونە، بەلاّم جەلادەکانی بەعس بەمەش

نەوەستان و لە جیاتی پێشکەش کردنی شرینی بۆ شکاندنی ڕۆژووەکانیان بە نوقل و فێنکردنەوی دەروونیان بە ئاوی سارد، ناپالم و جۆرەها تەقەمەنی پێشکەش کردن و کردیە خۆراکیان و جەرگ و دڵی پەناهەندەکان بە ئاگر سوتێنرا!! چ یاسایەك چ مرۆڤایەتیەك ئەم تراژیدیایە پڕ لە ئازارە پەسەند دەكات، مەگەر یەزدان لە ڕۆژی دواییدا، لاپەرەکانی ئەم تراژیدیایە رووبەرووی تاوانبارن بکاتەوە و بە سزای خۆیان بگەنێت!!

برینداربوون و نەمانی بەشێك لە جەستە لەم ڕۆژەدا خۆشحالی لەلای کەسوکاریان درووست دەکرد، چونکە مەحال بوو رزگاربوون لەم بۆردوومانە.

زۆربەی گوند و ناوچەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات گۆڕی بارزانیە ئاوارەکانی لێیە. گۆڕستانی ئۆردووگای زێوە کە زۆربەی هەرە زۆری نێژراوەکان بارزانیە پەناهەندەکانن، لە شاری شنویەش لە ناوچەیەك کە بەناوی بارزان ئاباد ناسراوە، گۆڕستانیکی تایبەت بە بارزانیەکانی لێیە بە ناوی گۆڕستانی (شێخ بابو).

بارزانیەکی ئاوارە بە ناوی (یاسین خز حەسەن تاتکی) لە دایکبووی ساڵی (١٩٥٣) بەم شێوەیە بومان دووا: ((لە ساڵی ١٩٧٥ لە گوندی تاتکێ بە پیادە ئاوارەی وڵاتی ئێران بووین تا گەیشتینە شاری شنوو پاشان لە مزگەوتی شنوو پێشمەرگە لە گەڵ خەڵکی هاووڵاتی دابەش کراین، ئێمەی پێشمەرگە بۆ ئۆردووگای (ڕەوانسەر)ی سەر بە پارێزگای کرمانشان ڕاگوێزراین پاش (١٢) دوانزە ڕۆژ

ئێمەیان هێنایە ئۆردووگای زێوە کە خێزان و منداڵە بارزانیـەکان لـەم ئۆردووگایـە نیشتەجێ کرابوون...

لە ساڵی١٩٨٠ فڕۆکەکان ئۆردووگای زێوەیان بۆردوومان کرد دوو شـەهید و چـەند بریندارێکی لێکەوتەوە...

لە ساڵی ١٩٨٥ هەشت فڕۆکەی ڕژیمی عێراق ئۆردووگای زێوەیان بۆردوومـان کـرد زیاتر لە (٣٧٣) بریندار و (١٢٤) شەهید و کە دواتر ڕێـژەی شـەهیدەکان گەیشـتە (١٥٠) شەهید.

لە سەر بانی مزگەوتی ئۆردووگا ئێسـك و گۆشـتی شـەهیدەکانمان کـۆدەکردەووە بەردەوام بە دویانـدا دەگـەڕاین تـاکو ئێسـتاش ئـافرەتێکی شـەهیدکراو بـە نـاوی (پیروز محەمەد فەقی بەردەری) گۆشت و ئێسکەکانی نەدۆزراوەتەوە.

هەشـت فڕۆکـە بـوون (٢) دوو فڕۆکـە وەك پاسـەوان لـە بەرزاییـەوە دیـاربوون، هەرجارە و (٣) سێ فڕۆکە دادەبەزین و بۆردوومـانی ئۆردووگایـان دەکـرد پاشـان بەرز دەبوونەوە و سێ فڕۆکەکەی تر دادەبەزین و بۆردوومـانی دەکـردین هەرسـێ فڕۆکە دووجار دابەزین و بە ناپاڵم بۆردوومانی کردین واتە چوار جار لە ماوەیـەکی کەم دا لەلایەن شەش فڕۆکەوە بۆردوومان کراین زۆر باش بەبیرم دێ فڕۆکەکان لە ڕۆژئاوا نزیك سنووری تورکیا گوندی (هەلەج) بە دیارکەوتن هەرچەندە نزیك بـوون لە سنوری تورکیا بەڵام پشت ڕاست بووین کە فڕۆکەکانی عێراق بوون، لـەو سـاتە

بەدواوە خەڵکەکە بە بەردەوامی ئاوارەی گوندەکانی دەوروبەری ئۆردووگای زێـوە بوون وەکو" مەنسورئاباد، مەلاباس، هورستان، هێشماوە، نوڤێ، بێراسـب، دزێ و چەند گوندێکی تر.

جـارێکی تـر پـاش کـەمتر لـە مانگێـك لـە مـانگی (٧) حـەفت دا بـە ناپـاڵم بۆردوومـانکراین لـە لایـەن فرۆکـەکانی عێـراق خۆشـبەختانە ئـەم جارەیـان تـەنها بریندارێکی لێکەوتەوە کە بەسەختی برینـدار بـوو، بـە هـۆی بۆردوومـانی پێشـوتر ئۆردووگا تا ڕادەیەك چوڵ کرابوو.

لە بەهاری ساڵی ١٩٨٨ کاتژمێر سێ و پانزدە دەقیقەی پاش نیـوەڕو ئۆردووگـای زێوە بۆردوومان کرایەوە ئەمجارەشـیان چـەند شـەهید و برینـدارێکی لێکەوتـەوە، هەر لە هەمان ساڵدا (سلێڤانە)ش بۆردوومانکرا کە هەندێك لە خانەوادە و شێخانی بارزانی لێ نیشتەجێبوون ئەم جارەشیان (١٧)حەڤدە لە هاوولاتی سیڤیل شـەهید کران هەرهەمویان خەڵکی کوردستانی ڕۆژهەلات بوون تەنیا (١) یەك لە پەناهەندە بارزانیەکان بە سەختی بریندار بوو بەناوی (ساڵح محەمەد ساڵح سەرکێری). پاش سێ چوار ڕۆژ جارێکی تر (ڕاژان) بۆردوومان کرا کە چەند بریندارێکی لێکەوتـەوە. مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان لەو کاتەدا بارەگای لە ڕاژان بوو.))

لە ٢٢-٢- ١٩٨٦ ڕژێم هەستا بە ڕاپێچکردنی ئەو ژن و منداڵە بارزانییانە بۆ سـەر سنووری تورکیا و فەرمانیان پێکـرا وڵات بـە جێبـێڵن. هەنـدێ ئیجرائـاتیش دژ بـە دەربازبووە بارزانیەکان کراوە، یەکێك لەو ئیجرائاتانە لێسەندنەوەی ئـەو مافـەیان

بوو که هاووڵاتی عێراقی بن، کەوا بە وردی و دور و درێژی لە ئاڵوگۆڕکردنی نامە و نووسراوی ئیستیخبارات دا دەردەکەون لە کانوونی دووەمی ١٩٨٦ دا لە سەر حوکم و بڕیاری کاروباری باکوور سەر بە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی دەدوێت، نووسراوی ژمارە (٦٧٤٠)ی لیژنەی کاروباری باکوور ((نهێنی و تایبەتی)) لە ١٦ای کانوونی دووەمی (١٩٨٦)دا.

ئەو ئافرەت و منداڵانەی ئۆردووگای (قودس و قادسیە) لە قوشتەپە ئەمجارەیان بە پاس و لوری ڕاپێچکران بۆ ناوچەی شێروان و ناوچەکانی سەر سنوور ئەم ناوە هەمووی مینرێژ کرابوو ئەو ئافرەت و منداڵانەش فرێدرانە ناو ئەو کێڵگە مینانە. بەو بیانویەی کە گوایە کەسوکاریان لە ئێران و تورکیا و ناوچە ئازادکراوەکانن.

هەرچی ئەوانەی تربوون کە لە ئۆردووگاکان ڕایان کردبوو چووبوونە هەولێر و ناوچەکانی تر ئەو ئافرەت و منداڵانەش ڕاگوێزران بو شوێنێکی سەربازی لە دەشتێك بەناوی (جدیدە) لە سەر ڕێگای سەرەکی هەولێر– موسڵ.

(٨٩)کێڵگەی مین لە ناوچەی بارزاندا هەیە: چیای برادۆست، چیای نیوەخین، پیران، هەلانیا، پشت چیای پیران، چیای قەلەندەر، حوشتر گەردەن، پشت گوندی ببێل ... هتد، زۆربەی هەرە زۆری کێڵگەکانی مین لە دەڤەری بارزان دەکەوێتە ناوچەی شێروان و ناوچەکانی سەر سنوور کە خەڵکێکی زۆری لە گوندنشینە بارزانیەکان لە ناو بردووە و بەشێکیش بە کەم ئەندامی و پەککەوتەیی هێشتووتەوە. ئەمە جگە لە لەناوبردنی ئاژەڵ و ڕووەکێکی زۆر. ئەم مینانە

بوونەتە ڕێگر لەبەردەم گەشەسەندنی باری ئابووری و کشتوکاڵی ئەم دەڤەرە، کە گوندنشینان ناتوانن سوود لە کێلگە کشتوکاڵیەکان و ڕەز و باخ و باخچەکان و لەوەڕاندنی ئاژەڵ وەرگرن.

خشتەی خوارەوە زانیاری و ژمارەی ناوچە و کێلگە مینرێژکراوەکان و قوربانیان و بریندار بووانی مینی قەزای مێرگەسۆر ڕووندەکاتە

ناحیەکانی قەزای مێرگەسۆر	ژمارەی ناوچە مینرێژکراوەکان	ڕووبەی ناوچە مینرێژکراوەکان بە کم^2	ژمارەی قوربانیان	ژمارەی بریندار بووان
ناوەندی مێرگەسۆر	٢٥	١١,٥٤٤٥	٢٢	٣٣
بارزان	١	٠,٦	٢٩	٦٤
پیران	٢٥	٧,٥٦	١٨	٥
شێروان مەزن	١٩	١٤,٦٤٠٥	٣٤	٤٨
مەزنێ	١٠	٨,٢٤٧٥	١٢	٣
کۆی گشتی	٨٠	٤٢,٥٩٢٥	١١٥	١٥٣

لە ماوەی نێوان ساڵانی ١٩٨٦–١٩٨٨ چەند جارێك دەڤەری بارزان بۆردوومان کراوە و گوندەکان وێرانکراون و ژینگەکەی لە ناوچووە، بە هێرشی زۆر توند جاری وا هەبوو هەندێك لە گوندەکان بە تەواوی تەخت دەکرا لە گەڵ زەوی دا. ئەو خەڵکەی پاش شاڵاوی جینۆسایدکردنی بارزانیەکان بەرەبەرە بە نهێنی

چووبوونە دەڤەری بارزان و لە گوندەکانی خۆیـان ژیانیـان بـە سـەردەبرد بـە ڕۆژ ئاوارەی ئەشکەوت و چیاکان دەبوون و بە شەویش دەگەڕانەوە.

لە ساڵی ١٩٨٧ چەند فڕۆکەیـەك بۆردوومـانی سـارداو و گونـدەکانی دەوروبـەریان کرد کە تا ئێستاش بە ڕوونی دیارنییە فڕۆکەکانی ڕژیمی عێراق بوونە یاخۆد ئێران (٧) حەوت شەهید و چەندین بریندارى لێکەوتەوە.

لـە ١-٥-١٩٨٧ تـا ٢٧-٥-١٩٨٧ واتـە لـە مـاوەی (٢٧) ڕۆژدا، فڕۆکـە تۆپـە دوورهاوێـژەکانی سـوپای عێـراق (٤) چـوار جـار ژەهربـارانی (بلـێ) یـان کـردووە سەرچاوەی تریش هەن دەڵێن لە ٢٥-٨-١٩٨٨ دەڤەری بارزان ناوچـەی بـەڕۆژ و ناوچەی مزووری بالا بەر هێرشی کیمیایی کەوتووە.

لە ساڵی ١٩٨٨ گەلی ڕەش و گوندی زەروا کەوتنە بەر بۆردوومانی چەکی کیمیایی و چەند شەهید و برینداڕێکی لێکەوەتەوە.

لـە سـاڵی ١٩٨٨ ئـەو گوندانـەی دەڤـەری بـارزان کـە هەنـدێك لـە بـەجێماوەکانی کۆمەڵکوژکراوەکان لە ئۆردووگاکان ڕایانکردبوو خۆیان تێدا حەشـاردابوو لـە ٢٥-٨-١٩٨٨ ئەم دەڤەرە بـە تـەواوی لـە گـەڵ زەویـدا تـەختکرا، زۆربـەی خەڵکەکـە ئـاوارەی تورکیـا و ئێـران بـوون، بەشێکیشـان لـە سـەر سـنوور لـە شـاخ و ئەشـکەوتەکاندا خۆیـان حەشـاردا، بـەڵام بـە بـەردەوامی لـە لایـەن حکوومـەتی بەعسەوە بۆردوومان دەکـران، نـاوە نـاوەش پیـاوانی ڕژێمـی بـەعس بـە هێزێکـی

زۆرەوە بەم ناوچانەدا دەگەڕان و هەرچیان بدیبایە لە مرۆڤ و ئاژەڵ لە ناویان دەبرد و شوێن بزریان دەکرد.

لە ١٩٨٨/٨/٢٥ لە قۆناغی هەشتی شالاَوی ئەنفال، ئەمجارەیان ئەنفالکردنی بادینان بوو، ژمارەیەکی زۆر لە خێزانە بارزانیەکانیش لەم شالاوە ڕزگاریان بو خۆیان گەیاند سەر سنووری تورکیا و پاشان لە لایەن حکوومەتی تورکیاوە بۆ چەند کەمپێکی دیاری کراو، وەك (کەمپی گەڤەر، دیاربەکر، مۆشێ، مێردینێ و سلوپی) نیشتەجیکران، ژیان لەم ئۆردووگایانەدا زۆر سەخت و دژوار بوو هەندێك لە خەڵکەکە خۆیان گەیاندە وڵاتی ئێران، بەشەکەی تر بۆماوەی چوار ساڵ ژیانیان لەم ئۆردووگایانە بە سەر برد.

دڕەندەیی ڕژیمی بەعس بەردەوام بوو کارە شوفینیستەکانیان گەیشتبوو ئەو ڕادەیەی مەڕ و مالاَت و ڕەشەوڵاخی هاووڵاتیانیان لە ناو دەبردو شوانەکانیان شوین بزر دەکرد.

عەیش برایم ئەحمەد خەڵکی گوندی (ئینەمسید) سەر بە قەزای مێرگەسۆر دەڵێت: (پاش ئەوەی هەموو گوندنشینانی دەڤەری بارزان لە ماوەی نێوان سالاَنی ١٩٧٥-١٩٨٠ ڕاگوێزران بۆ بیابانەکانی باشووری عێراق و ئۆردووگا زۆرەملێیەکانی دەوروبەری هەولێر، ئێمە بەهۆی ئەوەی خاوەن مەڕ و مالاَت بووین چوینە ناوچە ئازادکراوەکان، لەوێ خەرێکی لەوەڕاندن و بەخێوکردنی مەڕ و مالاَتەکانمان بووین هاوسەر و دوو کوڕم شوان بوون ڕۆژێك لە ڕۆژانی ساڵی ١٩٨٨

كه وەك هەموو بەيانييەكى تر هاوسەر و كوڕەكانم مەر و بزن و ڕەشە وڵاغەكانيان بۆ لەوەڕاندن برد و رژيمى بـەعس شـوێن بـزرى كـردن و نەگەڕانـەوە تـاكو ئێسـتا تەنانەت مەڕ و بزنەكانيانيشيان برد و شوێن بزركرد كە ژمارەيان ١٥٠٠ سەرە مـەڕ و بـزن و ١٥ سـەر گـاڕەش و ٢٥ ئەسـپ بـوون... تـاكو ئيسـتاش نـازانين جەنازەكانيان لە كوێن).

هـەر لـە سـاڵى ١٩٨٨ لـەم سـاڵە سياسـەتى وەحشـيگەرانەى بـەعس گەيشـتبووە چلەپۆ، چەندين خێزان لـە ئۆردوكـا زۆرەملێيـەكان بـە نهێنييـەوە ڕايـانكردبوو لـە ناوچــە ئازادكراوەكــان گيرســابوونەوە، ئەمجارەشــيان جــاش و بەعســى و فرۆكەكانيان كەوتنـە سياسـەتێكى تـر ئەويشـيان ژەهـراوى كردنـى ئـاوى كـانى و ڕوبارەكان بوو، بۆ ئەوى هەر كەسێك بيخواتەوە بمرێت تەنانەت ئاژەڵ و باڵنـدە و هـەر زينـدەوەرێكى تـر كـە ئەمانـە هـيچ كاتيـك گوناهيـان بـۆ مـرۆڤ و مرۆڤايـەتى نـەبووە، بـەڵام بـەعس دەيويسـت ژيـان بـە گشـتى بـە دار و درەخـت و زەوى و زيندەوەر و تەنانەت چياش، لەم دەڤەرە ئازادكراوانە لە ناوبەرێت و نەهێڵێت.

(بەفرا عزو مەلا يحيى) تەمەن (٣٦) ساڵ دانيشتوى شارۆچـكەى سـوران دەڵێـت: (پـاش ئـەوى ڕاگـوێزراين بـۆ ئۆردووگـاى زۆرەملێـى حـەرير لـە كـاتى پرۆسـەى كۆمەڵكوژى بارزانيەكان ئێمە بە نهێنيى هەڵاتين و لە ناوچـە ئازادكراوەكـانى سـەر سنوور لە شوێنيك بە ناوى بێكفرى نيشتەجێبووين، خوشـكێكمان لـە ئۆردووگـاى سێبيران بە جێهێشت پاش ساڵێك لە ڕێگاى خزمێكەوە بە نهێنى هێنـرا لاى ئێمـە.

له ساڵی ١٩٨٨ باوکم شوان بوو کۆمەڵێك مەڕ و ماڵاتمان هەبوو ئێمەش نانمان بۆ پێشمەرگە لێدەنا، چەند جارێك ئەم ناوچانە بۆردوومان دەکران تەنانەت فڕۆکەکانی حکوومەتی تورکیاش بۆردوومانی دەکردین، لەم ماوەیەدا چەندین شەهید و بریندارمان بینی ئێمە وەك ئافرەت بەم تاوانانەی بەعس مەندەهۆش ببوین چ ویژدانێك ئەمەی قبول نەدەکرد! ! باوکم ڕۆژێکیان مەڕ و ماڵاتی وەك ڕۆژانی تر ئاسا بۆ لەوەڕاندن بردبووی لە ناوچەی ئاریێ و سیر و زەروا لە کانی زەروا ئاوی خواردبووە ئاوەکەش لە لایەن پیاوانی ڕژێمی بەعس ژەهراوی کرابوو، باوکم تۆشی ڕشانەوە و کۆکە و پشووکورتی ببوو پاش چەند مانگێك لە یەکێك لە نەخۆشخانەکانی وڵاتی ئێران، پیان ڕاگەیاندین کە کیانی لە دەست دەدات و هۆکاریشی ژەهراوی بوون بووە، لە ئێران باوکم نێژراوە...).

له ساڵی ١٩٨٨ گوندە وێرانکراوەکانی دەڤەری بارزان (مێرگەسۆر و بارزان و شێروان) ژمارەی (٩٠) گۆند بوو ئەوانەی کە وێران و خاپۆرکران.

له ١٥ی نیسانی ساڵی ١٩٨٩ دا بە فەرمانی ژمارە (٣٤٤٨)ی نووسینگەی باکوور فەرمانیان کرد بە (چۆڵکردن و کۆکردنەوە)ی ژمارەیەکی دیاری نەکراو لە گوندەکانی عەشیرەتی دوڵەمەری.

دبێ ئەوەش بگوترێ زۆرێك لە سەرچاوە کوردیەکان قەلادزێ بە دوا ویستگەی ڕاگواستنی کورد دادەنێن، بەڵام پاش ئەوەش تاساڵی ١٩٩٠ حکوومەتی عێراق

بەردەوام بوو لە ڕاگواستنی ناوچەی مێرگەسۆر و دەووروبەری، کە دەکرێ ئەمە بەدوا ویستگەی ڕاگواستنی کورد دابنرێ.

پاش دەرکردنی عێراق لە کوەیت، حکوومەتی عێراق هەموو هێزەکانی خۆی بەرەو کوردستان هێنا ئەو هێزەی لە کوەیت کێشابووە لە تۆپ و تانکی و زرێپۆش و هیلیکۆپتەرە جەنگییەکان لە ڕێکەوتی ١٩٩١/٤/١ دڕندەترین هێرشیان هێنایە سەر کوردستان، کۆڕەوی ملیۆنی کورد و هەڵاتنی لە دیکتاتۆریەت دەستی پێکرد، بە هۆی ئەو هێرشە هۆڤانەیەی پاسەوانانی کۆماری و هێزەکانی تر کردیانە سەر کوردستان منداڵ و پیر و گەنج بەر بۆردوومانی فڕۆکەکان کەوتن و پیر و پەککەوتە و ئافرەتی سکپڕ و شێت و کەم ئەندام لە ڕێگای ئاوارەبوون بۆ وڵاتانی تورکیا و ئێران بەردەوام بوون، سەدانیان لە ڕێگادا بەهۆی سەختی و برسێتی و ماندووبوون سەرما و سەهۆل و گیانیان لە دەستدا، منداڵ لە دایك و هاوسەر لە یەکتری وون دەبوون و ئیتر نەدەدۆزرانەوە، بە درێژایی ڕێگا سەر سنوورییەکان ناوە ناوە گۆڕی قوربانیانی لێ بوو، جگە لە هەزاران کەس لە ڕێگادا دەبینران کە دەست یاخود قاچ یاخود ئەندامێکی تری جەستەیان بە هۆی بۆردوومانی فڕۆکەکان و مین و پاشماوەی تەقەمنییەکان لە دەستدابوو، زۆر باش بە بیرم دێت لە بەر چاوم بەهۆی بۆردوومانی یەکێك لە فڕۆکەکان پیرەمێردێك لە خویندا سور بوو و دەم و دەست گیانی لە دەستدا، ڕێزبەندی ئۆتومبێلەکان کە دەیان کیلومەتر بەدوای یەکدا وەستابوون، لە ڕێگادا خواردن و خواردنەوەمان زۆر

به ئەستەم بە دەست دەکەوت، من بە پێخواسی نزیکەی پەنجا کیلومەترم بڕی کە ئەو کات تەمەنم نۆ ساڵان بوو، هەندێك جاریش دایکم و داپیرەم منیان لە پشتی خۆیان دەکرد هەرچەند گەورە بووم بەڵام ناچار بووم، تاکو گەیشتنە شوێنێك لەو دیو سنووری کوردستانی ئێران بە ناوی خانە پێلاوێکم لە یەکێك لە دوکانەکان کری و لە پێم کرد.

لەم ساڵەدا لە کۆرەوە ملیۆنییەکەی گەلی کوردا نزیکەی ٢٥٠ منداڵ و پیر و پەککەوتە لە بارزانیەکان لە سەر سنوورەکان تورکیا و ئێران و ئۆردووگاکانی (بێمزۆرتێ، سێگرکان، زێوە، خۆێ و سەلماس و دەوروبەریان) گیانیان لە دەستدا.

سەرەڕای بۆردوومانکردن و ڕاگواستن و سوتاندنی بەردەوامی دەڤەری بارزان و بارزانیەکان لە ماوەی سەدەی ڕابردوودا لە لایەن حکوومەتە یەك لە دوا یەکەکانی عێراق، بارزانیەکان بێ بەش نەبوون لە وێرانکردن و بۆردوومانکردنیان لە لایەن وڵاتانی دراوسێ وەك ئێران و تورکیا، لە ڕێکەوتی ٧-٨-١٩٩١ لە لایەن دوو فڕۆکەی جەنگی تورکیا گوندی خێرەزوکا بۆردوومانکرا (١٣) سێزدە شەهید و نزیکەی (٣٠) سی بریندار لێکەوتەوە، (٣)سێ لە شەهیدەکان خەڵکی گوندی خێرەزوك بوون و (٨) هەشتی تریشیان خەڵکی گوندی کەکلە و ئەوانی تریش خەڵکی گوندی بێرسیاڤ بوون.

له ساڵی ١٩٩١ به دواوه ناوچه سەر سنووریەکانی تورکیا کە زۆربەی دەڤەری بارزان لە خۆ دەگرێت، بە بەردەوامی بۆردوومان دەکرێن لە لایەن وڵاتی تورکیاوه بە بیانووی هێزی چەکداری پەکەکە، چەندین جار زەوییە بە پیت و چینراوەکان و ڕەز و باغ و بێستان و بەرهەمە چیایەکان سوتێنراون، خەڵکەکە بە ئاسودەیی ناتوانن سوود لە بەرۆبومەکانیان وەربگرن، چەندین گوند تاکو ئێستاش بە وێرانی و چۆڵکراوی ماون، چەندین جار گوندەکان بۆردوومان کراون، بۆ نموونە لە ڕێکەوتی ١٩٩٥/٧/١٦ گوندی هەزیری سەر سنووری تورکیا بەتەواوی چول کراوه بۆردوومانی سەختی گوندەکەیان کرا و خەڵکی ئاوایی ناچار ڕوو لە گوندەکانی تری دەوروبەر بکەن بۆ ماوەی چەند مانگێك.

لە ماوەی (١٠) ساڵی کۆتایی سەدەی بیستەم، زۆر جوتیار و ئاژەڵدار و خەڵکی سیڤیل لە ناوچە سنووریەکانی تورکیا شوێن بزرکراون و کوژراون.

لە ساڵی ١٩٩٦ بنەماڵەی ڕەشید تویی دەستگیرکران لە لایەن سەربازانی تورکیاوه و بە شێوەیەکی زۆر هۆڤانە پێچەوانەی هەموو بەهایەکی ئەخلاقی و مرۆڤایەتی لە ئاسمانەوە لەنێو فڕۆکەدا خرانە خوارەوە بە سەر شاخ و کێوەکاندا.

بەم پێیە دەبینن دۆژمن لە بوونی هەر بارزانیەك لە سەر رووی ئەم زەمینە توقیووه بوویە بەم سیاسەتە وەحشیگەر و و کوێرانە هەڵساوه، بە هەموو جۆر و شێوازێکەوه، سوتاندن، وێرانکردن، بۆردوومان، شوێنبزرکردن، قڕکردن،

ڕاگواستن، بەمینکردن، سڕینەوەی ناسنامە، تعریب، تبعیس و جینۆساید بە هەموو لق و پۆپ و جۆرەکانیەوە.

خشتەی خوارەوەمێژووی دەسەڵاتدارانی عێراق لە ساڵی ١٩٢١ ەوە تا ٩ی نیسانی ٢٠٠٣

ژ	ناوی سەرۆکی عێراق	ساڵی لە دایکبوون و کوچکردنیان	ماوەی دەسەلات وەرگرتن و کۆتایی هاتن	وەرگرتنی دەسەلات	هۆکاری کۆتایی هاتن بە دەسەلات
١	فەیسەلی یەکەم	١٨٨٥– ١٩٣٣	١٩٢١–١٩٣٣	وارسی پاشایەتی	مردن
٢	غازی یەکەم	١٩١٢–١٩٣٩	١٩٣٣–١٩٣٩	پاشایەتی	بەهۆی کارەساتی ئوتومبێل
٣	عبد ئیلا		١٩٣٩–١٩٥٣	وەصی(خالی مەلیك فەیسەلی دووەم بوو)	لە بەر ئەوەی مەلیك فەیسەل منداڵ بووە
٤	فەیسەلی دووەم	١٩٣٥–١٩٥٨	١٩٥٣–١٩٥٨	پاشایەتی	کودەتایی سەربازی
٥	عبدالكريم قاسم	١٩١٤–١٩٦٣	١٩٥٨–١٩٦٣	کودەتایی سەربازی	کودەتایی سەربازی
٦	عبدالسلام عارف	١٩٢١–١٩٦٦	١٩٦٣–١٩٦٦	کودەتایی سەربازی	کارەساتی فڕۆکە
٧	عبدالرحمان عارف	١٩١٨–	١٩٦٦–١٩٦٨	چووەتە شوێنی برایەکەی	کودەتایی سەربازی
٨	ئەحمەد حەسەن بەکر	١٩١٤–١٩٨٢	١٩٦٨–١٩٧٩	کودەتایی سەربازی	کودەتایی سەربازی
٩	سەدام حسین مەجید	١٩٣٧–٢٠٠٤	١٩٧٩–٢٠٠٣	چووە شوێنی ئەحمەد حەسەن بەکر	بەهۆی تێك شکان لە جەنگدا

تێبینی/ ئەم کتێبە بەشیکە لە کتێبی ((مێژووی جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا، بە بەراورد لە گەڵ ڕێککەوتننامە ناوخۆیی و نێودەوڵەتیەکان، چاپی یەکەم، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠١١ ، بە شیوەیەکی پچر پچر و بە کورتکراوەیەیی لە دەروازەی دووەمی وەرگیراوە، لە هەمان کتێب ئاماژە بە و سەرچاوانە کراوە کەسوودمان لێوەرگرتوون، بۆیە لێرەدا ئاماژەی بۆ نەکراوە.

نووسەر و توێژەری کۆمەڵایەتی

١- ناوی چواری: ڕێبوار رمضان عبدالله یاسین
٢- ڕێکەوتی لە دایکبوون: ١٩٨٢/٧/٢٤
٣- شوێنی لە دایکبوون/ ئۆردووگای زۆرەملێ قودس لە قۆشتەپە- پارێزگای هەولێر.
٤- بڕوانامە: بەکالوریۆس
٥- دەرچووی: کۆلیژی ئەدبیات زانکۆی سەلاحەدین بەشی کۆمەڵناسی، ساڵی(٢٠٠٦-٢٠٠٧)
٦- شوێنی کارکردنی ئێستا: بەرێوەبەرایەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوانی بارزان.
٧- پلەی کارکردن: بەرێوەبەری بەرێوەبەرایەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوانی بارزان.
٨- بواری داهینان و پسپۆری: توێژەری کۆمەڵایەتی، نووسەر، شارەزاو چالاکوان لە بواری جینۆسایدی گەلی کورد بە گشتی و بارزانیەکان بە تایبەتی.
٩- ئەو بوارانەی پێشتر خەڵات و ڕێزلێنانی بە دەستهێناوە:
- لە بواری تویژینەوەی ئەکادیمی لە چوارچێوەی کتێب.
- لە بواری جینۆسایدی گەلی کورد و بارزانیەکان.
- وەك تویژەری کۆمەڵایەتی، چەند سوسپاسنامە و بروانامەی نێودەوڵەتی بە دەسهێناوە.

- شوێنی نیشتەجێبوونی ئێستای: گوندی بازێ- ناحیەی بارزان- قەزای مێرگەسور- پارێزگای هەولێر.
- باری خێزانداری/ خێزانداره و خاوەن سێ منداله دوو کچ و کورێك.
- باوکی لە گەڵ هەشت هەزار نێرینەی بارزانی لە ساڵی ١٩٨٣ جینۆسایدکراوه.

- چەند زانیاریەکی تر تایبەت بە توێژەر:

١٠- بەشداری چەندین خولی تایبەت بە بواری تویژینەوه (وەك تویژەری کۆمەڵایەتی) کردووه لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات و بە دەستهێنانی چەندین بروانامە،

١١- لە لایەن ڕێکخراوی (WHO) جیهانی لقی ئۆردن و عێراق بە ڕەسمی لە لایەن حکومەتی هەریمەوە ڕەوانەکراوه و بەشداری خولێکی تایبەتی کردووه.

١٢- لە لایەن سەروکی حکومەتی هەریمی کوردستان لە کابینەی شەشەم، کە ئەوکات بەرێز (دکتور بەرهەم سالح) بوو. پێشوازی لێکراوه سەبارەت بە توێژینەوەیەکی کە لە چوارچێوەی کتێب بڵاوکرابووه، پێشنیارکردن و کارکردن بۆ بڵاوکردنەوەی بە چەند زمانێکی جیهانی.

١٣- لە لایەن بەرێز سەروکی حکومەتی هەریمی کوردستان (نیچیرڤان بارزانی)، سوپاسنامەی وەرگرتووه سەبارەت بە توێژینەوەکانی.

١٤- لە لایەن وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوانی کابینەی پێنجەم، کە ئەوکات (چنار سعد عبدالله) بوو، وەك چالاکوانێك و توێژەرێك لە بواری جینۆساید سوپاسنامەی وەرگرتووه.

١٥- لە لایەن وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوانی کابینەی شەشەم، کە ئەوکات (د. مجید حەمەدئەمین جمیل) بوو، سوپاسنامەی وەرگرتووە. سەبارەت بە توێژینەوە ئەکادیمیەکانی لە چوارچێوەی کتێب کە بڵاوکراونەتەوە.

١٥- چەند سوپاسنامەی تری وەرگرتووە هەر سەبارەت بە توێژینەوەکانی بە تایبەت لە بوار جینۆساید و کۆمەڵکوژی.

١٦- خاوەنی زیاتر لە (٣٠٠) سێ سەد بەڵگەی جوراو جۆری تایبەت بە کومەلکۆژی و لە ناوبردن و جینۆسایدە، کە چەندین ساڵ و بە چەندین شێواز کۆی کردوونەتەوە و توێژینەوەیان لە سەر ئەنجامدەدات.

١٧- خاوەنی زیاتر لە (٥٠٠) وێنەی جۆراوجۆرە کە تایبەتن بە تاوانە جوراوجورەکانی جینۆسایدی گەلی کورد و ڕاگواستن و ئاوارەیی. توێژینەوەیان لە سەر ئەنجامدەدات

١٨- بەشداری چەندین کور و ڤیستیڤال و سیمینار بووە و پێشکەشیکردوون لە بواری جینۆساید و چەندین پێشانگای دیکۆمینتاری کردووەتەوە.

١٩- لە دانانی میتۆد (مەنهەجی خویندن)ی قوتاغە ئامادەیی و پەیمانگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەشدار بووە، ئەوبەشەی کە تایبەت بە جینۆسایدی بارزانیەکان بە توێژەر ڕاسپێردراوە.

٢٠- چەندین پێشانگای وێنەیی و دیکومێنتاری بە شێوەی سیدی بلاو کردووتەوە.

٢١- دەرهێنەری فلمی دیکۆمێنتاری بە ناوی ((بیابان و چیا))

٢٢- ئەندامی سەندیکای کۆمەڵناسانی کوردستانە، ئەندامی ڕێکخراوی ڤەژین بۆ قوربانیانی جینۆسایدە، بەڕێوەبەری ژووری ناساندن و بە دیکۆمێنکردنی جینۆسایدی بارزانیەکانە.

توێژەر و پرۆژەی ناساندن و بە دیکۆمێنتکردنی جینۆسایدی بارزانیەکان

- پـرۆژەی ناسـاندن و بـە دیکـۆمێنتکردنی جینۆسـایدی بارزانیـەکان، بیروکەیەکە لە لایەن توێژەرەوە لە چوارچیوەی توێژینەوە و نووسین و کار و چالاکی و پێشکەشکردنی بەڵگە و دیکۆمێنـت و وێنـەو... لـە بواری ناساندنی جینۆساید و بە دیکۆمێنتکردنی.
- هەوڵــدانی توێــژەر بــۆ ناســاندن و بــە ئــەکادیمیکردن و بــە دیکۆمێنتکردنی تاوانە یەك لە دوا یەکەکانن کە بە سـەر بارزانیـەکان هاتوون لە (ڕاگواستن و بۆردوومانکردن و ئاوارەبوون و کۆمەڵکوژی و لە سێدارەدان و سوتاندنی ژینگە و ...هتد).
- هــەموو ئــەو کتێــب و توێژینــەوەو و بەڵگــە و وینانــەی توێــژەر بەخۆرایی و بەبێ بەرامبەرن.
- ئەم بەرهەم و بیرۆکانەی توێژەر، ئەوانەی بلاّوکراونەتەوە و ئەوانەی لــە داهــاتوو دا ئەگــەر خــوا یــاوەر بێــت بــلاّو دەکرێنــەوە کــرین و فرۆشتنیان لە سەر نیە. پێشکەشە بە کەسوکاری قۆربانیان.
- توێـژەر، بـە ئـەرك و مانـدبوون و شـەونخونی و هـەوڵ و تێکۆشـانی خـۆی، ئـەم پـرۆژەی پێکهێنـاوە و بـەرێوەی دەبـات و بـەردەوامیش دەبێت ئەگەر خوا یاوەر بێت.
- توێـژەر خـۆی یەکێکـە لـە ڕزکاربوانی پرۆسـەی کۆمـەڵکوژی نێرینـە بارزانیەکانی ساڵی ١٩٨٣ لە ئۆردووگای زۆرەملێ قودس - قۆشـتەپە لـە دایکبـووە و ژیـانی لـەم ئۆردووگایـە و لـە نێـو کەسـوکاری قوربانیـان بەسـەر بـردووە، ئیسـتاش بەرێوەبـەری بەرێوەبەرایـەتی کاروبـاری

شـەهیدان و ئـەنفالکراوەکانی بارزانـە، سـەر بـە وەزارەتـی کاروبـاری شـەهیدان و ئـەنفالکراوەکانی هـەرێمی کوردسـتان، ڕۆژانـە خزمـەتی کەسوکاری شەهیدان و جینۆسایدکراون دەکات.

- دەرچووی زانکۆی سەلاحەددین کۆلیـژی ئـەدبیات، بەشـی کۆمەڵناسـی یە.

پەرتوکە چاپکراوەکانی توێژەری کۆمەڵایەتی ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا- لە بواری جینۆسایدی گەلی کوررد

کتێبی یەکەم

١- ڕەهەنــدە کۆمەڵایەتیــەکانی سیاســەتی ڕاگواســتنی بارزانیــەکان بــۆ باشووری عێراق لـە سـەردەمی بەعسدا، چاپی یەکـەم، چاپخانەی منـارە، هەولێر، ٢٠٠٩

توێژینەوەیەکی مێژوویی و سۆسیولۆجی و تیۆری و پراکتیکیە

بە قەبارەی/ وزاری - ١٦,٥ سم × ٢٢ سم لە (١٩٣) لاپەرە پێکهاتووە.

ژمارەی سپاردن: (٢١٠٩) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ساڵی ٢٠٠٩ ی دراوەتێ.

ناوەڕوکی ئەم کتێبە/ باس لە سیاسەتی ڕاگواستنی بارزانییەکان دەکات، لـە سـاڵی ١٩٧٥ بـەدواوە و ڕاگواسـتنیان بـە چـەند قۆناغێـك بـۆ ئۆردووگـا زۆرەملێیـەکانی دووروبـەری شـارەکان و بیابانـەکانی باشـووری عێـراق و نیشـتەجێکردنیان لـە ئۆردووگا زۆرەملێیەکانی تایبەت بە بارزانیەکان وەکو ((دیانا و حریر و بەحرکە و گۆرەتـوو و قوشـتەپە -قـدس و قادسـیە-)) بـە بیـانووی پێشـینەی ئـەمنی لە سـەر سـنوورەکان و دروسـتکردنی ئۆردووگـای کشـتوکاڵی هاوچـەرخ ... هـەروەها کـۆنترۆڵکرنی گوندنشـینان و دواتـر وێرانکـردن و تەقاندنـەوەی گونـدەکان و ڕاگەیاندنی ئـەو ناوچانە بـە ناوچەی قەدەغـەکراو، سڕینەوەی ژیان بـە هـەموو

ڕەگەزە زیندووەکانەوە لەم گوندانە. دواتر دەستگیرکردنی نێرینە بارزانیەکان و جینۆسایدکردنیان لەم ئۆردووگا زۆرەملێیانە، بەم شێوەیە سەرەتا (بارزانیەکان دەستنیشانکراون، پاشان کۆکراونەتەوە لە ئۆردووگا زۆرەملێیەکان، دواتر دەستگیرکراون و زیندەبەچاڵکراون) وەك هەمان ڕێباز و بیروکەی نازییەکان لە سەردەمی هیتلەر لە نموونەی هۆلۆکوست.

لە هەمانکاتدا توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە چوارچیوەی فۆرمێکی ڕاپرسی لە نێو کەسوکاری بارزانیە ڕاگوێزرا و ئەنفالکراوەکان کە (١٠٠) کەس وەك نموونە وەرگیراون.

لە پاشکۆی ئەم کتێبەش کۆمەڵێك بەڵگە و وێنەی تایبەت بەم پرۆسەیە هاوپێچ کراون.

کتێبی دووەم

٢- بارۆقی لە ناوبردنی بارزانیەکان، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم ، هەولێر ٢٠١٠

توێژینەوەیەکی تیۆری و پراکتیکی و مێژوویی و سۆسیولۆجیە

بە قەبارەی/ وزاری - ١٦،٥ سم × ٢٢ سم لە (٢٩٦) لاپەرە پێکهاتووە.

ژمارەی سپاردن:(٧٩٢) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان (ساڵی (٢٠١٠) ی پێدراوە.

ناوەڕوکی ئەم کتێبە/ توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە نێو کەسوکاری بارزانیە جینۆسایدکراوەکان (ئەنفالکراوەکان) لە سەرانسەری کوردستان ئەو شوێنانەی بارزانیەکان لێ جینۆسایدکراون و بەجێماوی بارزانیەکان تیایدا نیشتەجێن ، (١٢٥) کەس وەك نموونە وەرگیراون و توێژینەوە لە سەر کەسوکاریان بە شێوەیەکی ئەکادیمی کراوە، ڕەهەندە کۆمەڵایەتی و دەروونیەکانیان نیشاندراون، کۆمەلێك ئەنجام و ڕاسپاردە خراونەتە روو.

لەم کتێبەدا چونیەتی دەستگیرکردن و قۆناغەکانی ئەنفالکردنی گەلی کورد لە کوردە فەیلیەکان و بارزانییەکان و ئەنفالی (١٩٨٧-١٩٨٨) و کیمیاباران و ... هتد روونکراونەتەوە، قۆناغەکانی جینۆسایدکرنی بارزانییەکان لە ساڵی (١٩٨٣) خراوەتە ڕوو، کۆمەڵێك بەڵگە و وێنەی تایبەت بەم کارەساتە توێژینەوەیان لە سەر ئەنجامدراوە.

هەروەها بەشێکە لە نامەی بەکالۆریۆس پێشکەش بە زانکۆی سەلاحەددین کۆلیژی/ ئەدبیات/بەشی کۆمەڵناسی کراوە، بەسەرپەرشتی م/یوسف دەزەیی و هەلسەنگاندنی لە لایەن م/ ڕێبوار سوەیلی و م/ مراد حکیم...

کتێبی سێیەم

٣- مێژووی جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا، بە بەراورد لە گەڵ ڕێککەوتننامە ناوخۆیی و نێودەوڵەتیەکان، چاپی یەکەم، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠١١

توێژینەوەیەکی مێژوویی و سۆسیولۆجی و بەراوردکاری و دیکۆمێنتارییە

بە قەبارەی / وزاری - ١٦,٥ سم × ٢٢ سم له (٨٦٤) لاپەرە پێکهاتووە.

ژمارەی سپاردن: (٧٩٣) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ساڵی (٢٠١١) ی دراوەتێ

ناوەڕوکی ئەم کتێبە/ توێژینەوەیەکی میژوویی دیکۆمێنتاری بەراوردکارییە، بەراوردی پەیماننامە نێوخۆیی و نێودەوڵەتیەکان لەگەڵ ئەو تاوان و رووداوانەی بەسەر بارزانیەکان هاتوون لە سەدەی بیستەمدا، لە وێرانکردن و ڕاگواستن و بۆردوومانکردن و جینۆسایدکردنی بارزانیەکان، هەروەها زۆر بە چڕوپری پانۆرامای ئەم کارەساتانەی بەسەر بارزانیەکاندا هاتوون خراونەتە روو، بەراوردکراون لە گەڵ ئەم ڕێکەوتنامانە لە سەردەمی شێخ عبدالسلام ەوە تاکو کۆڕەوی ساڵی (١٩٩١)، زیاتر لە (٨٠) بەڵگەنامەی تیدایە لە سەردەمە جیاجیاکانی سەدەی بیستەم، کە لە لایەن چەندین وڵات و بە پلانی چەندین وڵاتی تر بەرنامە و پلان بۆ لە نێوبردنی بارزانیەکان داڕێژراون. جگە لەمانەش کۆمەڵێك وێنەی جۆراو جۆری سەردەمی تاوانەکان وەك شایەتحال هاوپێچ کراون...

کتێبی چوارەم

٤- لە شەهیدانی ڕێگای نیشتمانەوە، چوار ئەفسەری قارەمان، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆشنبیری-هەولێر/٢٠١١

توێژینەوەیەکی میژوویی و دیکۆمێنتارییە

بە قەبارەی/ ١٦ سم × ٢٢,٥ سم لە(٢٧٢) لاپەرە پێکهاتووە.

ژمارەی سپاردن: (٢٤٥٠) لە بەرێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ساڵی (٢٠١١) ی دراوەتێ

ناوەڕوکی ئەم کتێبە/ باس لە سەردەمی ساڵانی (١٩٤٣-١٩٤٧) دەکات واتە شۆرشی دووەمی بارزان و ئاوارەبوون و بەشداربوونی بارزانییەکان و ئەفسەرە کوردەکان لە دامەزراندنی کۆماری مهاباد و لە وەزارەتی پێشمەرگە (جەنگ)ی ئەم کۆمارە و لە ژێر فەرماندە هێزی بارزانیان و ژیان و بەسەرهات و خەبات و قوربانیدانی هەرچوار ئەفسەر(عیزت عبدالعزیز و خیرالله عبدالکریم و محمد محمود قودسی و مستەفا خۆشناو) ئازایەتی و قارەمانیەتیان... چەندین بەڵگە و دیکۆمێنتی تایبەت بەم چوار ئەفسەرانە توێژینەوەیان لە سەر کراوە لە دووتوێ ئەم کتێبەدا...

<u>کتێبی پێنجەم</u>

٥- جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە چەند بەڵگەنامەیەکدا، بە هەرسێ زمانی کوردی -عربی -ئینگلیزی. چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەلات، ٢٠١٢

توێژینەوەیەکی دیکۆمێنتارییە

بە قەبارەی/ ١٥ سم × ٢١,٥ سم ل (٤٨) لاپەرە پێکهاتووە

ژمارەی سپاردن: (٩٨٧) لە بەرێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ساڵی (٢٠١٢) دراوەتێ

ناوەڕوکی/ تایبەتە بە چەند دیکۆمێنتێك لە لایەن حکۆمەتی بەعسی عێراقی لە ساڵی ١٩٨٣ و جینۆسایدکردنی نێرینە بارزانییەکان لە ئۆردووگا زۆرەملێیەکان و دەستگیرکردن و بە کۆمەڵکوشتنیان، وەرگێرانیان بۆ سەر زمانی ئینگلیزی و هاوپێچکردنی دەقی کۆپیەکی دەقە ئەصلیەکە بە زمانی عرەبی... یەك بەشە.

کتێبی شەشەم

٦- شەهیدە بێ ناسنامەکان، بەرگی یەکەم ،چاپخانەی کارو، کەرکوك بۆ یادی بیست و پێنج ساڵەی جینۆسایدی گەلی کورد، لە دووبەرگدا

توێژینەوەیەکی سۆسیولۆجی و دیمۆگرافی و مێژوویی و تیۆری و پراکتیکیە

بە قەبارەی/ ١٦ سم × ٢٢,٥ سم لە(514) لاپەرە پێکهاتووە

ناوەروکی ئەم کتێبە/ توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە نێوان (٥٠٠) شەهید و نزیکەی (١٨٠٠) بەجێماوانیان واتە (خێزان و هاوسەر، دایك و باوك، کچ و کور، خۆشك و برا) توێژینەوەیان لە سەر ئەنجامدراوە.

تیشك دەخاتە سەر لایەنە ون و شاراوەکانی کۆمەڵێك مرۆڤ، ئەو مرۆڤانەی کە هەندێکیان لە ماوەی نێوان دوو سەدەدا ژیاون و هەندێکیان نزیکەی هەشتا ساڵ ژیاون و هەندێکیان نیو سەدە ژیاون و هەندێکیان کەمتر لە ساڵێك ژیاون، بەڵام بە درێژایی ئەو ماوەیە بێ ناو و بێ ناسنامەبوون، هەرگیز بۆیان

نەڕەخسا لە سەر خاك و نیشتمانی خۆیان ناسنامەیەكیان هەبێت، وەك هەر هاوڵاتیەكی تر كە بچوكترین مافی پێدانی ناسنامەیەكە، زۆرینەیان تا دوا دڵۆپی خوێنیان بۆیان نەبوو بە ئازادی لە سەر خاكی خۆیان بژین و بگەڕێن...

ئەم مرۆڤە كوردانە زۆربەی هەرە زووریان لە شوێنە جیا جیا و گوند و شار و شارۆچكە و ئەشكەوت و چیایەكانی وڵاتانی دراوسێ نێژروان..

ئەم توێژینەوەیە ئەوەمان بۆ دەخاتە ڕوو ئایا ڕەوایە مرۆڤیك بەم هەوراز و نشێویانە ژیانی گۆزەراندبێت و ئەمرۆ ناسنامە و خەباتی ون بێت، بەڵێ، ئەمانەن پێشمەرگە ونەكان، ئافرەتە ونەكان، منداڵە ونەكان...

لەم توێژینەوەیەدا ئەوە خراوەتە ڕوو كە تاكو ئێستا بیرمان لێ نەكردووتەوە یاخۆد نەمانزانیووە یاخۆد نەمان توانیووە.

ئەویش ناسنامەی باری كەسی و وێنەی تۆماری شەهیدانمانە، ئەو شەهیدانەی جگە لە خەبات و بەرگریكردن لە خاك و وڵات هەرگیز بیریان لەوە نەكردووتەوە ڕۆژێك لە ڕۆژان ناسنامەیەكیان هەبێت.

كەسوكارو بە جێماوی شەهیدان و جینۆسایدكراوان دووچاری كۆمەڵێك كیشە و گرفت بوونە لە ئەنجامی نەبوونی ناسنامە و بەڵگەنامە یاساییەكانی باوك و كەسوكارە شەهیدەكانیان، وای لێهاتووە تا چەندساڵی تر حاشا لەبوون و خەبات و قوربانیدانی ئەم شەهیدانە دەكرێت.

هەوڵدراوە بکرێتە پرۆژەیەك پێشکەش بە حکومەتی هەرێمی کوردستان بکرێت بە مەبەستی رێگا چارە بۆ ئەم حالەتە.

لە لایەن توێژەرەوە هەوڵدراوە بە گەڕانەوەی ناسنامەی باری کەسی بۆ شەهیدە بێ ناسنامەکان بە شێوەی فەخری...

لە کۆتاییدا چەندین ئەنجام و ڕاسپاردە خراونەتە ڕوو...

لە (١٠٢٠) لاپەرە پێکهاتووە لە دووتۆی دوو بەرگدا بۆ بەرگی دواتریش بە هەمان شێوە، واتە(کتێبی حەفتەم)

کتێبی حەفتەم

٧- شەهیدە بێ ناسنامەکان، بەرگی دووەم، هەمان شوێن و چاپخانەی پێشوو، بۆ یادی بیست و پێنج ساڵەی جینۆسایدی گەلی کورد چاپ دەکرێت، لە دووبەرگدا

توێژینەوەیەکی سۆسیولۆجی و دیمۆگرافی و مێژوویی و تیۆری و پراکتیکیە

بە قەبارەی/ ١٦ سم × ٢٢,٥ سم لە(506) لاپەرە پێکهاتووە

کتێبی نۆیەم

- **پانۆرامـاى جينۆسـايدى بارزانيـەكان، لـە سـەدەى بيسـتەمدا، چـاپى يەكەم، ٢٠١٣ بە زمانەكانى (كوردى – عەرەبى – ئينگليزى).**

لـەم تويژينەوەيـەدا پانۆرامـاى جينوسـايدى بارزانيـەكان لـە سـەدەى بيستەمدا خراوەتە روو.

<u>كتێبى دەيەم</u>

- **هەلەبجە و ئـەنفال و كيميابـاران لـە هەلبەسـتى هـەر چـوار پارچـەى كوردستان، لە ژێر چاپە.**

لـەم كتێبـەدا هەوڵـداراوە هەسـت و بـير و بووچـونى هوزانڤانـانى هەرچـوار پارچـەى دابەشـكراوى كوردسـتان (بـاكور، باشـوور، خورهـەلات، خورئـاوا) بـە هـەمووو رەنـگ و روخسـاريكەوە لـە خودەگريـت، پرۆژەيـەكى نەتـەوەيى و نيشيتمانى و مروڤايەتيـە، ئەوانـەى شـعريان لـە سـەر ئـەنفال و جينوسـايد و كيميابـاران و هەلەبجـەو تاوانـە دژبـە مروڤايەتيـەكانى تـر نووسـيووە، ئەمانـە قەزيـەى هـەموو كوردبـوو نـەك ناوچـەيك و شـاريكى دياريكراو. بـەم شـيوەيە ئەبينين هەلبەسـتڤانان ئـەم تاوانانـەيان بـە هـى خۆيـان زانييـووە و بەهەسـتە نازكەكانيان لە چوارچێوەى شعر و قەصيدە تومارکردووە.

<u>بيروكـــــە و بەرهەمـــــەكانى تـــــرى نووســـــەر (دەسنووســـــن و هيشـــــتان بلاونەكراونەتەوە):</u>

- **کتێبی ڕەش**
- **بارزان ناوچەیەکی قەدەغەکراو!!**
- **منداڵە بێ تاوانەکان.**
- **ئالای کۆماری کوردستان لە مهاباد هەست و سوزی بارزانیەکان بەرامبەر بەم ئالایە.**
- **بارزانیەکان لە بەڵگەنامەکانی عوسمانییەکان، ئەمریکا، بەریتانیا، فەڕەنسا، یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو، تورکیا، ئێران و عێراق دا.**
- **یادگاریەکانی باوکم (ونبوونی یادگارییەکان لە بیاباندا)**
- **بارزانیەکان لە ڕێرەوە مێژووییەکاندا (کۆماری مهاباد).**
- **بارزانیەکان لە ڕێرەوە مێژووییەکاندا (یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو).**
- **جینۆسایدی بارزانیەکان لە چاوی وێنەکاندا.**
- **وێنەکان دپەیڤن**
- **بارزانیە ئاوارەکان.**
- **کۆڕەو و بارزانیەکان.**
- **بۆردوومانکراوەکان.**
- **بەعس بەمەش نەوەستا.**
- **چەند بیروکە و بەرهەمێکی تر...**

سەرنج:

بەشێك لەم پرۆژەیە لە لایەن توێژەرەوە پێشكەش بە حكومەتی هەریمی كوردستان وەزارەتی كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوەكان، بەرێوەبەرایەتی كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوەكانی بارزان كراوە كە پێكهاتووە لە زیاتر لە (٥٠٠) پێنج سەد وێنەی جۆراوجۆری تایبەت بە جینۆسایدی بارزانیەكان و زیاتر لە(٣٠٠) بەلگە و نامە و دیكۆمێنتی جۆراوجۆری تایبەت بە بارزانیەكان و جینوساید و راگواستنیان و كۆمەلێك كتێب و بابەت و توێژینەوەو فلمی دیكۆمێنتاری، بێ بەرامبەر و خۆبەخشانە پێشكەش بێت بە روحی پاكژی جینۆسایدكراوان و كەسوكاری قۆربانیان و هەموو توێژەران و مرۆڤدوستان و نەوەكانی داهاتوو...

خۆشبەختانە ئەو بەشەی ئەم پرۆژەیە لەلایەن وەزارەتی كاروباری شەهیدانەوە پێشوازی لێكراو لە سالی ٢٠٠٨ لە لایەن وەزیری كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوانی ئەوكات خاتوو (چنار سعد عبدالله) بەردی بناغەی دانراو چەند هۆلێك بۆ ئەم مەبەستە دروستكران، لە لایەن وەزیری كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوەكان بەرێز (م. ئارام) بەرز نرخێندرا و هەموو پێداویستی و كەل و پەلی پێویست بۆ هۆلەكان دابین كرا و كرایە دەزگایەكی ڕەسمی و شەرعی *بە ناوی* ((ژووری ناساندن و بە دیكۆمینتكردنی جینۆسایدی بارزانیەكان)) بۆ بە هۆبەیەك سەر بە بەرێوەبەرایەتی كاروباری

شەهیدان و ئەنفالکراوانی بارزان – وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان.

تیایدا چەند فەرمانبەرێك بە کاروباری کارگێری ڕۆژانە هەڵدەستن و کاری تیدا دەکەن لە هەموو ڕوویەکەوە کارگێری و دارایی و خزمەتگۆزاری...

ژووری ناساندن و بەدیکۆمێنتکردنی جینۆسایدی بارزانیەکان **لە سێ هۆل پێکهاتووە، هۆلیکی زۆر گەورە و دوو هۆلی کەمێك بچوکتر، هۆلە گەورەکە وەك پێشانگایەکی بەردەوام هەموو وێنەو و بەلگە و جل و بەرگ و هەر شتێکی تری تایبەت بە جینۆسایدی بارزانیەکان لە خۆ دەگرێت...**

هۆلە بچوکەکانی تر یەکێکیان وەك شوینی حەوانەوە و پشوودان دروستکراوە، بۆ ئەوەی مرۆڤدوستان و تویژەران و باسکاران و ڕۆژنامەنووسان لە کاتی ئەنجامدانی توێژینەوە، لەم شوێنە پشوو بدەن و بمێننەوە، هەروەها بەشێکی بۆ ستافی کارگێری و کاروباری ڕۆژانە و پێشوازیکردن لە تویژەران و ئەوکەسانەی سەردانمان دەکەن بەکاردێت.

هۆلیکی تری کتێبخانەیەکی بچوك لەخۆ دەگرێت لەگەل سەدان بەلگە و نامە و دیکۆمینت هەموو تویژینەوە و بابەتی تایبەت بەم جینۆسایدە و تویژینەوەشی تیدا ئەنجامدەرێت و بلاودەکرینەوە.

ئەرك و كار و چالاكی ئەم هۆبەیە بیرۆكەكەی لە لایەن توێژەرەوە بەم شێوەیە داڕێژراوە:

١- گەڕان بەدوای بەڵگە و وێنە و دیكۆمێنت و جل و بەرگ و هەر كەرەستەیەكی تر كە لە قوربانیان بە جێماوە، لە گوندەكان و ماڵەكانیان دەگەڕێن و لەم هولانە نمایش دەكرێن.

٢- چاوپێكەوتنی ڤیدیویی تۆماردەكرین لەگەڵ كەسوكاری قۆربانیان بۆ ئایندە و نەوەی داهاتوو.

٣- سەرژمێری تەواوی بۆردوومان و ئاوارەبوون و كیمیاباران و ئەنفال ... هتد دەكریت.

٤- لە هەموو گوندەكانی سنووری دەڤەری بارزان لە دەروازەی هەموو گوندەكان تابلۆی زانیاری و میژووی جینۆسایدكردنی گوندنشینان و گوندەكان بە زمانی كوردی و ئینگلیزی هەڵبواسرێت (بۆ نموونە: ناوی گوند، دووری بە كیلومەتر لە قەزا و لە سەنتەری پارێزگا، یەكێك لە سەرژمێرییەكانی ساڵانی پەنجاكان یاخود حەفتایەكان یاخود هەشتایەكان و بە بەراورد لە گەل سەرژمێری ئەمساڵ، چەند جار گوندەكان بوردومانكراوە، چەند جار سوتێنراوە چەند جار وێرانكراوە چەند جار ڕاگوێزراون و چەند جار ئاوارەبوونە و چەند شەهید و جینۆسایدكراویان هەیە و...هتد بەمەبەستی ناساندنی بۆ توێژەران و گەشتیاران...

٥- بە بەردوامی خەڵكانێك وەك تویژەران و مرۆڤدوستان و... هتد سەردانی بارزان دەكەن بۆ ئاشنابوون بەم تاوانانەی بە سەر

بارزانیەکان هاتووە لێرەدا و لەم هۆبانە پێشوازییان لێبکرێت و خزمەتیان بکرێت.

٦- پاککردنەوە و ڕێکخستنی بەردوامی گۆڕی بارزانیە جینۆسایدکراوەکان ئەوانەی لە گۆرە بە کۆمەڵەکان هێنراونەتەوە، چونکە هۆلەکان بۆ ئەم مەبەستە و لەم شوێنە دروستکراون، بەم شێوەیە بە بەردەوامی خزمەتیان دەکرێت.

٧- توێژینەوەی جۆراوجۆری تێدا ئەنجادەدرێت.

٨- ئەمانە و چەند کار و ئەرکی تر لە ژووری ناساندن و بەدێکۆمینتکردنی جینۆسایدی بارزانیەکان ئەنجامدەدرێت.

ريبوار رمضان عبدالله

بانوراما

الابادة الجماعية للبارزانيين

في القرن العشرين

معلومات الكتاب
اسم الكتاب: بانوراما الابادة الجماعية للبارزانيين في القرن العشرين
كتابة: ريبوار رمضان عبدالله
الموضوع: بحث اجتماعي و تاريخي
تايب: ريزان صالح بازي و الباحث
التدقيق: ريزان صالح بازي و الباحث
التصميم و التخطيط للمضمون و الغلاف: الباحث
الطبعة :الاولى
السنة:٢٠١٣
المطبعة: خاني
النسخ: ١٠٠٠
رقم الاحالة (٢١٩٤) صادرة من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١٣، مكتبة بدرخان
مكان الكتابة: اقليم كوردستان- منطقة بارزان – قرية بازي

بانوراما الابادة الجماعية للبارزانيين في القرن العشرين

المقدمة:

القصف، الحرق، زرع الألغام، الابادة، القتل الجماعي، الهجرة، التهجير، الابادة الجماعية القصف الكيمياوي، الخراب، تدمير القرى و البيوت و المساجد و المدارس...الخ، هذه كانت استجابة الحكومات المتعاقبة على العراق على بارزان و البارزانيين فقط لمطالبتهم بحقوقهم و استقلالهم. كان جواب الحكومات الماضية هو عبارة عن السجن و الاعدام و الدفن حيا و القتل الجماعي بدون التمييز بين اصم او ابكم، اعمى او مجنون، شيخ او مريض او معاق أو طفل او حامل...الخ. تمت الاشارة الى هذا في الصفحات التالية و تم تغطية جزء صغير من تلك الجرائم و المظالم التي تعرض لها البارزانيون عندما يتخلى البشر عن انسانيتهم و دينهم و وجدانهم و اخلاقهم و عن كل المبادئ و المقدسات و يبدأون بسفك دماء الناس الابرياء و المدنيين والاطفال و كل ما هو حي.

كانت ضحايا بارزان ما بين القرويين و الفلاحين و مربي الماشي و كانت الحكومة العراقية هي المرتكب الاول لهذه الجرائم ليس بأي ذنب سوى ان الله تعالى قد خلق الكورد و البارزانيين و من ثم طالب هؤلاء بحقهم القومي و بأرضهم و دينهم و لغتهم ووجودهم مثلهم مثل اي انسان على وجه الارض.

من اجل محو و ازالة اصالة بارزان ،جربوا كل الطرق و الاساليب و بالرغم عن كل الاتفاقيات و المواثيق و المعاهدات الداخلية و الدولية الصادرة بحقهم تم تهجير و حرق و اعدام و ابادة....البارزانيين امام اعين كل تلك الدول.

ريبوار رمضان عبدالله

باحث اجتماعي

٢٠١٣/٧/٧

بانوراما الابادة الجماعية للبارزانيين في القرن العشرين

لاكثر من مئة سنة قاد البارزانيون ثورة تلو الاخرى في القرن العشرين و الحركة التحررية الكوردستانية الحديثة و ما زالوا مستمرين، و من اجل ذلك فإن اي باحث او كاتب في التاريخ يريد البحث في حركات التحرر و الاستقلال الكوردستانية يرى نفسه مضطرا الى البحث المفصل في تاريخ البارزانيين و ملاحم قيادتهم و الام و كفاح رجالهم و تهجير و تدمير قراهم و حرق اراضيهم الخضراء و المزروعة والقيام بحملات الانفال و الابادة بحق عوائلهم و ولادة ابنائهم الذكور و الاناث في البلدان المجاورة و التشرد في الكهوف و في جنوب العراق.

ان الدور القومي لهذه العائلة في مرحلة تلو الاخرة من حركة التحرر الكوردية حال دون محاولة العدو من اجل التهجير و التشريد الارهاب حيث بدؤوا بالممارسات الشوفينية ضد بارزان و اهلها بشكل لم يحدث له مثيل في اي منطقة من كوردستان و لم يتكرر في تاريخ اي بلد او قرية في هذا العالم. ان ما قام به المستعمرون من تدمير و سفك للدماء مثل ما فعله المستعمر عدة مرات بالبارزانيين و العائلة البارزانية قد اثبت في التاريخ بانه يهدف الى تحطيم مكتسبات كوردستان و تشويه الاسلام و من ثم تقسيم الكورد و تفتيت وحدتهم و اضعاف قدرتهم و محو هويتهم ووجودهم.

تعرض البارزانييون في القرن الماضي للتهجير و الدمار و الحبس و الابادة لعشرات المرات.

في نهاية سنة ١٩٠٧ قامت قوات الجيش العثماني بقيادة الملازم (فاضل باشا داغستاني) بالهجوم على منطقة البارزانيين و قدم داغستاني الى منطقة بارزان و حرق قراها و نهب كل ما فيها و اسر النساء و الاطفال،

في هذا الحدث كان عمر الملا مصطفى البارزاني ٣ سنوات و كان مع والدته في اسر القوات العثمانية في سجن الموصل و هجر عائلة البارزانيين ايضا الى الموصل و احتجزوا ١٢٠ بارزانيا اخرين. و ايضا في سنة ١٩٠٧ قاموا باحتلال مساحات من اراضي الشيروانيين من قبل الشرق و التقوا مع القوات التي كانت في استقبالهم في جبهة دينارتا الثانية و التقى جميعهم في منطقة بارزان و نهبوا المواشي والممتلكات و احرقوا بيوت و اراضي البارزانيين.

سنة ١٩٠٩ هاجمت قوات ضخمة معززة بالمدافع و المأجورين و آغات الاكراد على البارزانيين.

سنة ١٩١٣ ايضا قامت القوات العثمانية بالهجوم على بارزان و نتج عن هذا الهجوم استشهاد ١٥بارزاني و تهجير الشيخ عبدالسلام مع بعض البارزانيين الى كوردستان ايران و قامت القوات التركية مع المأجورين بنهب قراهم و حرقها.

قامت السلطات التركية برصد جائزة لمن يسلمهم الشيخ عبدالسلام حيا او ميتا

تم اعتقال الشيخ عبدالسلام في قرية كنكجين بسبب خيانة صاحب البيت الذي يقيم فيه و تم تسليمه الى الدولة التركية مع عدة مسلحين في حدود سيرو. في خريف ١٩١٤ تم تحويل الشيخ الى سجن الموصل.

سليمان نظيف والي الموصل و قد كان احد المثقفين الكورد تابعا للاتحاد قال للشيخ عبدالسلام في السجن:

(ان الحكومة ذات سلطة قوية و تستطيع الثأر عن كل ضرر تتعرض له بالضعف و لكنها لن تعوضك عن اي ضرر تتعرض له).

فأجابه الشيخ عبدالسلام:

سعيا الى حرية الكورد اعاني كل انواع العذاب، لماذا لا تعطون الكورد حقوقهم ؟!

في ١٤ كانون الاول سنة ١٩١٤و بمحكمة ميدانية شكلية و بحكم من الباب العالي و سليمان نظيف والي الموصل صدر الحكم على الشيخ عبدالسلام بالاعدام شنقا مع ثلاثة من رفاقه وهم" محمد اغا هيشتي" زعيم عشيرة (ريكاني) و قد كان رجلا كهلا و "عبدي اغا مزوري" و كان ايضا رجلا متقدما في السن و "علي ابن محمدامين اغا مزوري" و قد كان شابا يافعا، تم اعدامهم بسبب مطالبتهم بحقهم المشروع. الشيخ عبدالسلام و قبل ان يذهب الى حبل المشنقة قام بالتوضؤ و قرأ بعض القرآن و بعدها تقدم وقال:(يجب ان لا تعتقد الحكومة بانها ستستفيد شيئا من اعدامي). وقال علي حمد اغا امام حبل المشنقة:(يالبؤس الحكومة ان ظنت بانه بقتلنا سوف تنتهي بارزان، يجب ان تعرف الحكومة بأن بارزان لن تموت)و بعدها وضع على المشنقة.

سنة ١٩٢٠ قررت القوات الانكليزية شن حملة كبيرة على البارزنيين و ازالة اكبر عشيرة كوردية لفتح الطريق امام الاشوريين للسكن هناك بحجة انهم(اي الاشوريين) يستطيعون ان يقطنوا فقط في منطقة شاخاويدا، ان تلك العشيرة الكبيرة التي اشرنا اليها كانت فقط عشيرة بارزان.

وهنا يتوضح لنا خطة الابادة البريطانية ضد البارزنين حيث انه كان في برنامجها ان تخلي هذه المنطقة من البارزانيين باي طريقة كانت، و لكن بعض الاشوريين اذعنوا لذلك و البعض الاخر لم يودوا ان يهدموا العلاقة التاريخية بينهم و بين البارزانيين ولهذا فإن عودة هؤلاء المهجرين الى منطقتهم الاصلية ابطلت خطة الابادة البريطانية. و عندها تبين للانكليز بأن الوضع السياسي و الطموح الثوري لدى شيوخ بارزان لا تتناسب و مصالحها.

في صيف ١٩٣١ دخل الجيشين الانكليزي و العراقي هذه المرة بطريقة اخرى في خطة للهجوم على بارزان بمساندة القبائل المعادية للبارزانين و من بينها قبيلة البرادوستيين، ففي صيف ١٩٣١ هاجم البرادوستيون

قبيلة شيروان في منطقة بارزان و نهبوا قرى(كركال، كولك، و بابكي) و حرقوا املاكهم و هي اخر قرى الشيروانيين الواقعة على حدود قبيلة برادوست.

في ١٩-١٢-١٩٣١ قامت فصيلة من القوات العراقية تتألف من مدفعين و بعض الاسلحة الرشاشة بحصار موقع البارزانيين...و في فجر اليوم الاخير قامت القوات الجوية الانكليزية بقصف البارزانيين، تعرضت بارزان لهجمة عسكرية شرسة كانت السبب في انتفاضتها.

وجدير بالذكر ان الشيخ أحمد و عشيرته كانوا اول من ارادت الحكومة العراقية و البريطانية ان يقضوا عليهم.

في اول انتفاضات بارزان سنة (١٩٣١-١٩٣٢) و بسبب هجمات الحكومة البريطانية بمساندة سلاح الجو البريطاني(RAF) و القصف المستمر لمنطقة بارزان، اضطر قاطنوا عوائل و عشائر(بروزي، نزاري، شيرواني، دولمري) للنزوح الى مناطق الشيروانيين غربي روكوجك و منطقة كردي و المزوريين، و في شهر حزيران سنة ١٩٣١ بدؤوا بالاستعداد للجوء الى تركيا.

في نيسان سنة ١٩٣٢ تم قصف منطقة بارزان و على وجه الخصوص قرية بارزان، النساء و الاطفال و المسنين الذين لم يستطيعوا الخروج تقطعت اوصالهم تحت القصف، ما بين ايام ٢٤-٢٦ من شهر ايار من سنة ١٩٣٢ تم توزيع منشورات في تلك المنطقة و جنوب شرق مزوري العليا عن طريق الطائرة تطالبهم بتسليم انفسهم للحكومة. و كان الشيء الاغرب بانه في يوم ٢٥ ايار قامت القوات الجوية البريطانية بقصف قرى هذه المنطقة و قتل كل شخص، او ماشية او اي شيء يعتبرونه عائدا الى مسلحي البارزانيين، حيث تم توزيع المنشورات باللغة الكوردية و التي تطالبهم بطريقة ودية بأن يسلموا انفسهم قبل و بعد يوم ٢٥ اذار. في ٢٧ ايار و بسبب القصف المستمر اضطر البرازانييون الى اللجوء الى الكهوف، تساقط الاطفال و النساء اثناء ذلك فوق بعضهم البعض بسبب القصف الجوي، في يوم ٣١ اذار قامت بعض عوائل و اطفال منطقة بروز بالذهاب الى قراهم و سلموا انفسهم، و استمر هذا القتل الجائر بحق الابرياء و النساء و الطفال

من البارزانيين حتى ٩ حزيران ١٩٣٢ و لذلك اضطر الشيخ محمد صديق لكي يمنع استمرار قتل هؤلاء الاطفال و النساء الابرياء تحت القصف ان يفكر بتسليم نفسه محاولة منه لإيقاف ذلك القتال.

و لكن لا الانكليز و لا الحكومة العراقية أخذوا بهذا الكلام. لقد كان السبب الرئيسي لهذه الانتفاضة هو قيام الحكومة العراقية و بقرار من الانكليز بحرمان الكورد من حقوقهم.

منذ اليوم الذي تأسست فيه دولة العراق لم يعطى اي اهتمام ثقافي او تعليمي او صحي للمناطق الكوردية و بالاخص منطقة بارزان. تجمعت كل عوائل البارزانيين في وادي (زيت) للذهاب الى الاراضي التركية، البعض منهم توجه نحو تركيا و البعض منهم بقي مشردا في الجبال و البراري و البعض الاخر منهم رجعوا الى قراهم و هم العوئل التي لا خطر عليها بحسب قرار الشيخ احمد و قد كانت اعدادهم قليلة و كان اكثرهم من المسنين الذين لم يستطيعوا متابعة الطريق الصعبة مع استمرار القصف.

في ١٩٣٢/٦/٢١ غادرت اخر عائلة قرية زيت و ذهبوا الى قرية كرانة الواقعة على الطرف الاخر من الحدود التركية. العدد الكلي للعوائل النازحة كانت ٤٠٠ عائلة و قد قامت الحكومة التركية بترحيلهم الى ارضروم عن طريق كفروانوة و كانت هذه اول عملية ترحيل للكورد في العراق بعد تأسيس الدولة العراقية.

زادت حالة العوائل المرحلة من البارزانيين سوءا بسبب المعاملة السيئة من قبل النظام التركي في ذلك الوقت.

تم ترحيل الشيخ احمد مع الرجال الى ادرنة على الحدود التركية البلغارية. و بعد سنة اكتشفت تركيا بأن الانكليز ينوون تسكين الاشوريين على اراضي البرازانيين الشيء الذي سبب لها القلق فبدأت بنقل البارزانيين من اردنة الى اكويان على حدود بارزان.

كما انه و في اثناء اللجوء في تركيا تم قتل و شنق بعض البارزانيين و منهم من قضى بسبب صعوبة الطريق.

تم تجربة الطائرات و القنابل و الاسلحة على الناس المدنيين و النساء و الاطفال في هذه الانتفاضة، هذه الاسلحة قتلت السكان و هدمت البيوت و حرقت الاخضر و اليابس و بالاخص في بارزان و ما حولها. و بسبب القصف المستمر رأى الناس في هذه المنطقة قنبلة ترمي الاشعة قامت طائرة برميها ليلا و سببت الكثير من الضرر بالعوائل و المواشي و الممتلكات. و كانت الاضرار بين العوائل و المدنيين تزيد عن الخسائر في صفوف العسكريين في الميدان. كما إنه في سنة ١٩٣٢ قدمت مجموعة من الطائرات الانكليزية على شكل امواج واحدة تلو الاخرى و بدأت بقصف كل من تراه تحتها، و تم استعمال القنابل الموقتة للمرة الاولى التي تسببت بقتل الكثير من الاطفال، لانهم كانوا يتجمعون على القنبلة التي كانت ترمى و من ثم تنفجر و تقتلهم كلهم. و من اجل القضاء على الانتفاضة البارزانية قامت القوات البريطانية و العراقية بالهجوم و التدمير فقد دمرت فقط في مناطق (بروز، شيروان، مزوري) ٧٩ قرية ، حرقت و دمرت ما يصل الى ٢٣٨٢ عقار (١٣٦٥) بيت اي دمرت ما يصل الى ٦٠%.

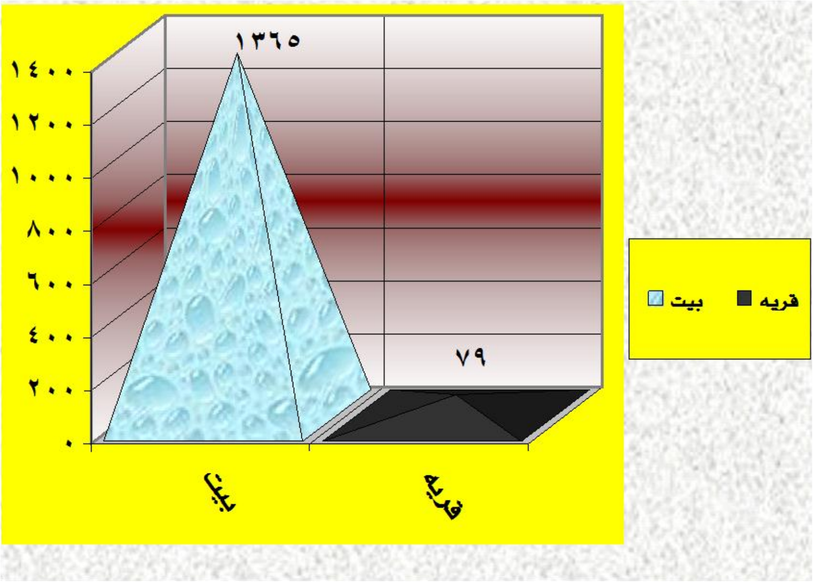

<u>**الشكل رقم(١) تدمير قرى وبيوت منطقة بارزان في انتفاضة بارزان الاولى**</u>

بعد تواصل البارزانيين مع الدول المجاورة (تركيا) و الحصول على الموافقة لاستقبال العوائل، هاجر البارزانييون بعوائلهم و ممتلكاتهم و في ٢١-٦-١٩٣٢ غادرت اخر عائلة قرية زيت و اتجهوا نحو الاراضي التركية، بعد مرور سنة و بسبب هجوم تركيا و تراجعها عن قرار استقبال اللاجئين، في ربيع سنة ١٩٣٣ تم توقيع اتفاقية بين(الانكليز، العراق وتركيا) و بموجبها قامت الحكومة التركية بتسليم ٨٦ شخصا من شيوخ بارزان الى الحكومة العراقية و من بينهم الشيخ احمد و الملا مصطفى و محمد صديق و بابو، ابناء الشيخ عبدالسلام و رحلوا كل العوائل الى الموصل و عندها بدأت مرحلة ابعاد الكورد. بقيت العوائل في الموصل حتى سنة ١٩٣٦ و بعدها رحلوا الى بغداد و منها الى الناصرية و في نفس السنة حصلوا على الاذن للعودة الى كوردستان بشرط الاقامة في السليمانية.

بتاريخ ٥ اب ١٩٣٥ تم فرض الاحكام العرفية في كامل منطقة بارزان و كانت تشمل كل الاطراف و بدأ الديوان العرفي باعتقال الناس بذنب او بغير ذنب و تصدر الاحكام بحقهم، بعض زعماء ذلك تلك المنطقة مثل "عمر كوران، ملا زادة اسماعيل، محمد محمود، فارس علي" و بعض الاشخاص الاخرين تم الحكم عليه بالشنق و شنقوا بدون ان يكون هناك اي قضية بحقهم، و تم اعتقال الكثير ايضا و حكم عليهم بالسجن.

في منتصف عام ١٩٣٦ توجه الملا مصطفى البارزاني للموصل من اجل اجراء مفاوضات و هناك قام متصرف الموصل في ذلك الوقت باعتقاله و بوضع السم له في القهوة حيث نجا من الموت بأعجوبة بعد اسبوعين من الغيبوبة.

في شباط ١٩٣٦ استشهد خليل خوشوي و رفاقه، تم قطع رأس خليل خوشوي في داخل احد الكهوف(٤٠). استشهد خليل خوشوي و ١٢ من رفاقه_ و البعض يقول انهم كانوا ٣٠ رفيقا_ بدون اي وجدان او اخلاق انسانية. السيد مسعود بارزاني احتسبهم ٣٠ شخصا و نحن ايضا نعرفهم بـ٣٠ رفيقا. لم تتوقف الحكومة عند هذا الحد من الارهاب و التخويف، قامت بفصل رأس خليل خوشوي و ٣ من رفاقه عن اجسادهم و اخذووها الى شيروان مزن التي كانت مركز النواحي و علقتها امام اعين الناس لعدة ايام، و من الجلي ان غرض الحكومة من ذلك كان:

اولا: اشارة الى النصر و قوتها الفائقة.

ثانيا: من اجل ارهاب الناس و بث الذعر في نفوسهم.

سنة ١٩٣٦ قامت الحكومة العراقية بنقل "الشيخ احمد و عاوئل و اولاد الشيخ عبدالسلام "مع عدة اشخاص اخرين من الناصرية الى (ألتون كوبري) و (كفري) و بعد شهر نقلوا الى السليمانية و لانهم كانوا سكان منطقة جبلية باردة المناخ فقد تعرضوا للامراض و التقرحات الجلدية في تلك المناطق التي رحلوا اليها و لذلك تم نقلهم الى السليمانية...

كانت السليمانية المكان الذي عاشوا ٧ سنين من اكثر السنين صعوبة و ظلما حيث اصدرت الحكومة قرارا يمنع الناس في السليمانية من التواصل معهم حيث ان الناس كانوا يشفقون عليهم بسبب حالهم السيئة من الجوع و العوز.

قام الملا مصطفى مع رجلين اخريين يدعيان(مصطفى عبدالله و سليمان سور) بالذهاب سرا الى بارزان مشيا على الاقدام عن طريق بينجوين – بانة – سردشت – بسوي – لاجان – ناودشت – سيلكي – سريشمة – بارزان (بمسافة تزيد عن ١٢٠ ميل) و استغرق ذلك اسبوعا من المسير حتى بارزان...

في العهد الملكي و في اعوام ١٩٤٢ ، ١٩٤٣ و ١٩٤٥ تعرضت منطقة بارزان للعديد من الحملات العسكرية لان البارزانيين كانوا ينتفضون ضد الحكومة الملكية و الاغاوات المصنوعين من قبل الانكليز، كان الضباط الانكليز يقودون هجمات القوات العراقية امثال" الجنرال روبسون" سنة ١٩٣٢ و" الجنرال رانتن" سنة ١٩٤٥.

كانت طائرات القوات الجوية البريطانية (RAF) تشارك في القتال و تقصف القرى المليئة بالنساء و الاطفال الضعفاء، فضلا عن ان هذه الحملات كانت تهاجم و تهجر الناس. كانت الحكومة العراقية تحرم منطقة بارزان من كل الخدمات التعليمية و الصحية و الزراعية.

كانت الامور تتجه نحو الاسوء يوما بعد يوم، كانت الحكومة تتجاهل كل ما يتعلق بالعدالة و الحقوق، رجال الحكومة لم تري الناس غير الايام السوداء. كانت بارزان تعاني من الجوع و الحرمان من جهة و من جهة

اخرى تعاني من ظلم و ضغط الحكومة، كان من الواضح بأن العدل و العدالة كانت كرة اطفال بيد صاحب النفوذ يلعب بها كيفما شاء.

بعد ذلك تم نقل زعيم بارزان(الشيخ احمد) من الحلة الى بغداد و بتاريخ ١٩٤٤/٢/١٢ اعيد الى بارزان.

استمر قتل و تهجير و اعتقال البارزانيين من قبل قادة الحكومة الملكية العراقية التي استمرت في اعتقال الناس هنا و هناك و زجهم في السجون و اعدامهم.

بتاريخ ١٩٤٥/٨/٨ اصدرت وزارة الباجچي قرارا يقتضي في المادة ٤، الفقرة (ز) ما يلي:

((قطع المساعدات المالية و الغذائية (التموين) عن البارزانيين و اقاربهم و منعها عنهم))

و في نفس المادة، تقتضي الفقرة(ى) مايلي:

((طلب استلام مطار الموصل من الانكليز باسرع وقت لتستفيد منها القوات الجوية العراقية في مهاجمة بارزان)).

و تبين الفقرة(ز) من قرار وزارة حمدي الباجچي بأن النظام الملكي قام بمنع الغذاء و المساعدات المالية عن البارزانيين بغرض القضاء على البارزانيين من خلال التجويع و الموت التلقائي و هذه صورة واضحة من صور الابادة الاقتصادية. و يتوضح لنا في الفقرة (ي) من نفس قرار الوزارة ان الانكليز و النظام الملكي العراقي قاموا بقصف منطقة بارزان و تدمير و تخريب البنية الاقتصادية و نهب و تبديد

املاك و اموال الناس و حرق كامل بيئتها فضلا عن قتل و جرح الالاف من مدنيي تلك المنطقة من نساء و اطفال و شيوخ و عاجزين و عميان و مجانين و معاقين حيث لم تفرق بين الناس المدنيين و المسلحين، و هذا ايضا لا يعطي اي صورة اخرى غير صورة الابادة الجماعية.

ومرة اخرى في ١٩ اب ١٩٤٥ اصدر مجلس الوزراء قرار فرض الاحكام العرفية في الموصل و اربيل و قضاء زيبار (منطقة بارزان – قضاء ميركسور حاليا) و المناطق المحيطة بها، و تقدمت افواج القوات العراقية نحو كوردستان بمساندة من القوى الجوية البريطانية و بدأت بقصف منطقة بارزان.

في سنة ١٩٤٥ تم قصف قرية اركوش و تعرضت عائلة (علي مستي) في قرية بيروخ للقتل الجماعي و تهجروا الى ايران.

بعد انتهاء ثورة ١٩٤٣ – ١٩٤٥ المعروفة بانتفاضة بارزان الثانية تشكلت هجرة اخرى للبارزانيين،فهذه المرة عبرت عوائل البارزانيين جبل شرين باتجاه نبع (رش) و كانت الطائرات العراقية و الانكليزية مستمرة في قصف البيوت و العوائل و حرقت كل القرى الخالية و دمرتها، بعض النساء الحوامل و الاطفال قضوا في الطريق اما تحت القصف او بسبب الجوع و البرد . قامت القوات الجوية البريطانية بازالة ٥ قرى بشكل كامل و الحقت خرابا هائلا ببارزان و ٥١ قرية اخرى.

في ١١-١٠-١٩٤٥ ذهب البارزانييون عن طريق كيلشين مركاوارواوا الى الاراضي الايرانية و لم يتوقف الطيران العراقي و البريطاني عن قصف البيوت و الاطفال حتى تجاوزو الحدود.

يبين تقرير صادر عن القنصل العراقي في تبريز اعداد العوائل الكوردية البارزانية التي تركت العراق متجهة الى ايران على الشكل الاتي:

- (١٥٠) عائلة اقامت في بوكان.
- (١٥٠) عائلة اقامت في مناطق سولدز و مهاباد.
- (١٠٠) عائلة في مهاباد.
- و في نفس الوقت(١٠٠٠-١٥٠٠) اقاموا في شنو و نغدة.

و في تقرير اخر لمفوض الحكومة الملكية العراقية في طهران مرسل الى وزارة الخارجية، جاء مايلي:

((عدد هؤلاء المهاجرين مع بارزاني الى ايران ٢٠٠٠ شخص من بينهم ١٠٠٠ مسلح، كما ان تقريرا اخر تضمن بان عدد اللاجئين كان بازدياد.

و يجب التنويه الى ان كوردستان ايران لم تقصر في تقديم اي مساعدة للبارزانيين و لكن الوضع الاقتصادي للبارزانيين كان سيئا جدا

و وصف تقرير عراقي اخر في ايران مرسل الى وزارة الخارجية حالة هؤلاء الكورد الذين هاجروا الى مهاباد كمايلي:(كانوا حفاة لا يملكون اية من مستلزمات و اسباب الحياة مما اضطرهم الى محاولة مناشدة الكورد على اعانتهم ماديا و غذائيا...).

انتشار الامراض أيأس البارزانيين اكثر فقد انتشر مرض (التيفوئيد) بينهم بحيث قضى بسببه ١٥٠٠ شخص في الشهور الستة الاولى من ١٩٤٦. و استمر هذا المرض حتى سنة ١٩٤٧ و في المرة الاخيرة وصل عددهم الى ٢٠٠٠ شخص، لم يكم يمضي يوم بدون ان يموت فيه عدد من الاطفال و الشيوخ و الشباب بحيث لم تبقى قرية او منطقة في كوردستان ايران في منطقة مهاباد و شنو و بوكان و لا تأوي بارزانيين.
يقول اموشوف رئيس القنصلية السوفيتية في رزاية (لقد زاد الشتاء البارد في اوضاع هؤلاء اللاجئين سوءا في كل المناطق و الاماكن فمعظمهم حفاة و لا يملكون لباسا و انتشرت امراض المعدةو الامعاء بينهم).
وصلت اعداد البارزانيين المهاجرين الى كوردستان الشرقية الى اكثر من ١٠٠٠٠ شخص، و بسبب انتشار مرض التيفوئيد و دفاعهم عن جمهورية مهاباد قضى منهم ٤٩%.

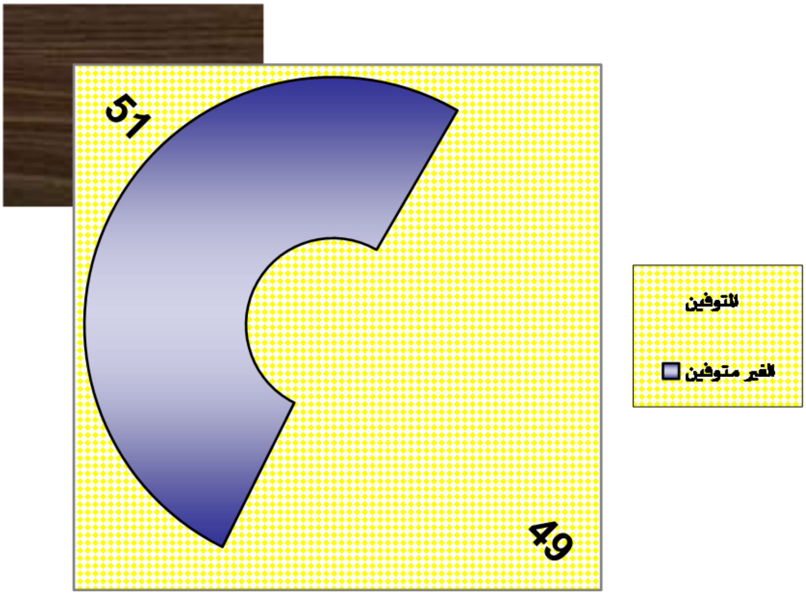

الشكل رقم (٢) المتوفين من البارزانيين نتيجة انتشار التيفوئيد و الدفاع عن جمهورية مهاباد

اعطى احد تقارير القنصلية العراقية في كرمانشاه معلومات اكثر عن حالة البارزانيين، يشير التقرير الى ان:(الملا مصطفى في وضع سيء جدا، انتشر مرض التيفوئيد بين رجاله و يحتاج معظمهم الى الطعام و الغذاء).

في ١٨-٣-١٩٤٧ قصفت الحكومة الايرانية القرى التي تعتقد انها تأوي زوجات و ابناء البارزانيين و هكذا نرى ان الحكومة الايرانية و من خلال القوة العسكرية اضرت بالوضع الاقتصادي للمناطق التي كانت تأوي البارزانيين.

في احد التقارير الصادرة عن القنصلية العراقية في تبريز تمت الاشارة الى انه(تستطيع القوات بقوة قليلة القضاء على جميع البارزانيين) و دخلت ايران في قصف الاماكن التي يتواجد فيها البارزانيون، و بدأ القتال بين البارزانيين و الايرانيين و كان البارزانييون يقاتلون ببسالة، اعلن رئيس هيئة الاركان الايرانية بان القوات الايرانية لم تواجه هكذا قتال حتى الان. و في ذلك الوقت اعلن شاه ايران عن ضرب البارزانيين بكل القوات و يتضمن قرار الشاه الصادر في ٢٠ اذار ١٩٤٧ مايلي: ((اقصفوا كل المراكز و طرق الهجرة و زوجات و ابناء و مقرات مدافع البارزانيين. يجب حتى ١٥ نيسان ١٩٤٧ ان ينتهي القتال و ان تجعلوا البارزانيين غير قادرين على الدخول و يجب ان لا تنكسر سمعة القوات الايرانية اكثر من هذه)).

ارسل الشيخ احمد بارزاني رسالة خطية الى رئيس قافلة مركور(عكيد نيساري) بخصوص القصف المستمر لنساء و اطفال البارزانيين كمايلي:

(... تقوم طائراتكم بالهجوم يوميا على عوائلنا و نساءنا و اطفالنا بما يخالف القانون الدولي و الانساني و الديني، كل يوم يقتل البعض منا، نطابكم بان تتوقف طائراتكم عن قصفنا)

في رسالة اخرة ارسلها الشيخ احمد البارزاني الى اللواء هومايوني تتصمن مايلي:

السيد اللواء هومايوني:

بعد السلام...

يجب ان اقول فيما يخص القتال الدائر بيننا و بين الحكومة الايرانية بان بداية ذلك القتال يعود الى قيام القوات الايرانية و خيالتكم بمهاجمتنا في سنكان، من ناحيتنا لم نقم بأي هجوم، ولكننا اضطرنا الى الدفاع عن انفسنا ضد هؤلاء الخيالة و هزيمتهم.

فيما يخص المدافع، في شنو وقعت احد مدافعكم في يدنا بكل ادواتها، و مدفع اخر بقي في الاراضي الايرانية و يمكنكم ان تسألوا الشيخ عبدالله عنها و ان تعثروا عليها و تأخذوها، لاننا لم نملك اي دابة لنسحبها لذا تركناها.

تقتل طائراتكم ما يقارب ٢٠ من اطفالنا و نسائنا يوميا.

فيما يخص كل الاسرى يمكننا القول بأننا سلمنا كل الاسرى الى الشيخ عبدالله و سلمنا (جيهانباني) الى السيد كمال.

فيما يخص تحسين العلاقات مع الدولة الايرانية و الحفاظ عليها حاولنا كل جهدنا، و بالاخص من هذه الناحية فأن كل من قاضي محمد و محمود اغا ديبوكري و مام عزيز و محمد سعيد هركي شهود على ذلك، و لكن بعض الخيالة لم يسمحوا بأن يحدث ذلك.

نتمنى ان تنتهي هذه المشكلة بيننا، و ان تعود الفائدة على كلينا من خلال المحاولة في تحقيق ذلك.

فيما يتعلق بقصف طائراتكم على اطفالنا و نسائنا يجب ان اقول بأنه عمل يخالف القانون الدولي و يجب ان يتوقف.

التوقيع
الشيخ احمد

في ١٣-٤-١٩٤٧ تجمع البارزانييون على نهر(كادار) قرب الحدود العراقية الايرانية للعودة الى العراق، انقسموا الى قسمين، قسم منهم سلموا انفسهم و عادوا الى العراق حيث استقبلهم "نوري سعيد" بالحديد و النار، هؤلاء كانوا الشيخ احمد وعدة عوائل بارزانية، بينما القسم الاخر"الملا مصطفى البارزاني" واكثر من ٥٠٠ مسلح اتخذوا طريق مجهولا.

كتب احساني في كتاب (البارزاني و انسحاب البارزانيين في مذكرات احساني)، (...تم ارتكاب القتل العام بحق نساء و اطفال البارزانيين العزل والضعفاء. كانت الطائرات ترمي الرصاص من السماء على نساء و اطفال البارزانيين كأنها ترمي عليهم السكاكر و الحلوى)

في ١٠-٤-١٩٧٤ عندما ذهب البازانييون الى نهر كادار من اجل العودة الى العراق، قامت مجموعة من الطائرات الايرانية بقصف العوائل البارزانية مما ادى الى استشهاد عدد من نساء و اطفال و شباب البرزانيين . اختار الملا مصطفى البارزاني و ٥٠٠ من رفاقه بعد ١٨ شهرا من اللجوء في ايران طريقا صعبا حيث اتجهوا الى منطقة شاخاوان بارزان، بعدها توصل الملا مصطفى البارزاني بانه لن يسمحوا له ان يبقى في المنطقة بسلام، لذلك قرر اللجوء الى بلد تكون حياته فيها مصانة. قطع البارزاني الخالد و رفاقه الحدود العراقية التركية و توجهوا نحو روسيا ليسلكوا طريقا طويلا يبلغ ٥٠٠ كلم، في تلك المسيرة التاريخية جمع البارزاني قواته و قال لهم ((اخوتي.. اننا نتجه الى مصير مجهول، لا اعرف ان كنا سنموت من الجوع او سنتجمد من البرد... او سيغتالنا رصاص العدو، هذا يعني ان الموت هو اقرب شيء لنا.. و لكن الله كبير...)). وبعد ان قطعوا نهر اراس دخلوا الارضي السوفيتية، أخذ البارزاني الى مكان في مدينة نخجوان في ارمينيا و وضع رفاقه في مخيم في قرية ساكدشت حيث كان المخيم محاطا بالاسلاك و كانوا خاضعين للحراسة من قبل الجنود، لم يكن يسمح لهم بالخروج من حدود المخيم، كان يعطى لكل منهم يوميا نصف كيلو من الخبز و صحن من الشوربة، بدون زيادة او نقصان كانوا يعاملونهم كأسرى و يحققون معهم بدقة واحدا تلوا الاخر. بقي البارزانييون ما يقارب ٤٠ يوما في ذلك المخيم ثم تم نقلهم الى اذربيجان و تم توزيعهم على مناطق (أغدا، لاجين، أيالوخ).

في ١٩٤٧/٥/٢٣ عندما ذهب البارزانييون الى الاتحاد السوفيتي في قرية دريية قامت ٤ طائرات بقصف هذه المنطقة مما تسبب باستشهاد عدة اشخاص مثل" تمر مصطفى بناوي، طه عزيز اسبينداري..) و جرح

١٤ شخص اخرين و بعد ذلك عاد بعض البارزانيين الى العراق، تم جمع "الشيخ احمد" و كل عوائل البارزانيين في مخيم ديانا الذي كان خاضعا لحراسة شديدة من قبل الجيش و الشرطة و لم يكن يسمح لاي احد بالدخول اليه او الخروج منه بدون اذن الحكومة .

كان مجموع العائدين للعراق و الذين وضعوا في المخيم هو ٤٥٦٥ شخص، ١٥٥٠ رجل، ١٦٨٦ امرأة و ١٣٢٩ طفل.

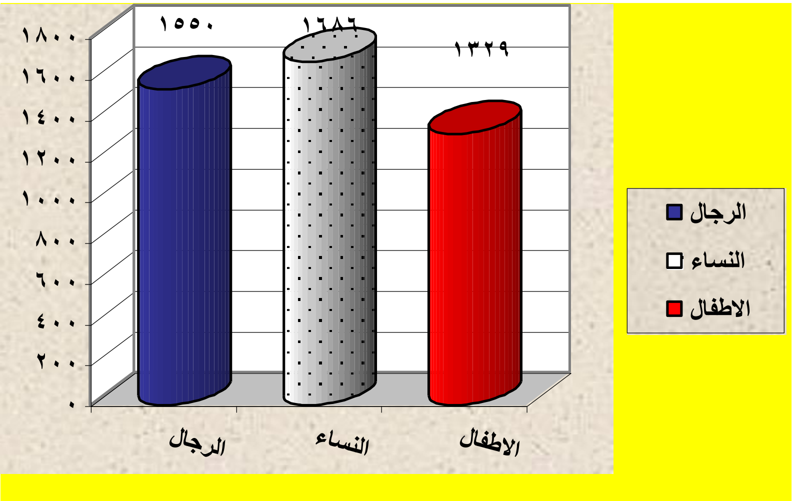

الشكل رقم(٣) يبين عدد الاشخاص الذين تم اسكانهم في مخيم ديانا بالقوة و بحسب الجنس

بعض من الاشخاص الذين رجعوا مع الشيخ أحمد البارزاني الى الوطن تم اعدامهم من قبل الحكومة العراقية، فمثلا في تاريخ ١٩ حزيران سنة ١٩٤٧ تم اعدام الضباط الاربعة التاليين:

- خيرالله عبدالكريم.
- عزت عبدالعزيز
- محمد محمود قودسي.
- مصطفى خوشناو.

كما انه في سنة ١٩٤٧ تم اصدار حكم بالاعدام غيابيا من قبل المجلس العرفي العسكري على الملا مصطفى البارزاني و ١١٠ من رفاقه بالاضافة الى ثلاثة اضعاف هذا العدد كان قد حكم عليهم بالاعدام. اصدرت الحكومة العراقية حكما على الشيخ احمد البارزاني و اخوته صديق و بابو و ابنائه محمد خالد و جمال و ابناء اخوته الاخرين بتحويلهم للمحكمة العرفية و نقلهم من مخيم ديانا الى سجن بغداد ليحالوا بعدها الى المحكمة العرفية... بعدها تم نقل الشيخ احمد البارزاني و اخوته و ابنائه الى سجون البصرة و في نفس السنة و في ذلك المخيم قامت الحكومة العراقية باخذ الرجال ما فوق الـ١٨ عاما و تم نقلهم الى سجون الموصل و كركوك و بغداد و...الخ، وبحسب اقوال معظم الشهود انه تم سجن ٥٠٠ بارزاني في كركوك و ٦٠٠ اخرين في الموصل و بغداد و بعدها تم ترحيل عوائلهم و ابنائهم الى ريف اربيل و رانيا و بادينان، بالاضافة الى هذا اصدر قرار اخر سنة ١٩٤٩ يقضي بأبعاد هؤلاء النساء و الاطفال اليائسين المقيمين في منطقة اربيل و بتوين الى اماكن ابعد.

تم تقسيم العوائل البارزانية في مخيم ديانا بين مخيمات اخرى. تم نقل قسم منهم الى شاندر و ما حولها، و كانوا تحت الرقابة العسكرية و لم يكن يسمح لهم بالذهاب الى اي مكان، و قسم اخر تم وضعهم في مخيم في زيبار حيث تعرضوا الى العديد من المشاكل و الامراض بسبب التعامل السيء من قبل مدير المخيم، حيث كان يخلط الجص مع الطحين و كان يتم معاملتهم بشكل وحشي و يشغلون في اعمال صعبة.

يقول علاء الدين سجادي((سنة ١٩٤٧ رأيت الخبز الذي كان يعطى لنساء و اطفال البارزانيين، و كان عبارة عن طحين و جص مخلوطين مع بعضهم)).

كان يتم التعامل مع العوائل المبعدة كعبيد من قبل بعض اغاوات و اهالي المناطق. و بدون شك كانت غاية النظام ان يبقوا مثل العبيد و ان يتم استخدامهم من قبل الاخرين، و لكن الناس و بسبب انتمائهم الى نفس

الوطن و القومية و الجنس و الدين و اللغة كان تعاملهم جيدا مع هذه العوائل المبعدة و كانوا يتعاملون معهم كأنهم من افراد هذه العوائل.

سنة ١٩٥٠ تم اطلاق سراح قسم من رجال البارزنيين، ما عدا هؤلاء الذين يعتبرون مصدر خطر، سنة ١٩٥٣ تم اعطاء الاذن للرجوع الى منطقة بارزان و لكن الشيخ احمد و رفاقه لم يحصلوا على هذا الاذن حتى سنة ١٩٥٨.

في نهاية سنة ١٩٦٠ استقر الخوف من شخصية و شهرة و سلطة البارزاني الخالد في قلب عبدالكريم قاسم. اراد ان يضعف البارزاني الخالد و الكورد، اغلق الصحف الكوردية واحدة تلو الاخرى، اسر العديد من الكورد، و نقل الكثير من موظفي الكورد و بالاخص في الشرطة و الجيش الى المناطق العربية، قتل الكثير من الكورد، حظر نشاط الحزب الديمقراطي الكوردستاني. لم تتمخض كل اجتماعات و مفاوضات البارزاني الخالد مع عبد الكريم قاسم عن اي نتائج ايجابية. اتخذ قاسم سياسة العداء اتجاه الكورد ، اضاف نسبة ١٠٠% على الضرائب الزراعية.

لجأ عبدالكريم قاسم الى المعسكرات المحيطة ببارزان و قربهم منه و زودهم بالسلاح لمواجهة منطقة بارزان و عشائرها. بدأ عبدالكريم قاسم باعتقال بعض كوادر الحزب الديمقراطي الكوردستاني و ابعاد البعض الاخر الى جنوب العراق، افعاله السيئة هذه ادت الى حدوث عداوة بين الحزب الديمقراطي الكوردستاني و عبدالكريم قاسم، و على اثرها ارسل المكتب السياسي للحزب الديمقراطي الكوردستاني مذكرة الى عبدالكريم قاسم في ١٩٦١/٠٧/٣١ و طلب فيها بتحسين وضع كوردستان و تحرير المعتقلين و عودة المبعدين الى كوردستان و العمل على البند الثالث و الدستور المؤقت في ضمان حقوق الكورد المشروعة و اعادة الموظفين الكورد الى اماكنهم.

في الفترة ما بين ٩ -١١ ايلول قامت القوات الجوية العراقية بقصف بارزان و مناطق كوردستانية اخرى و بدأت هجمة الجيش العراقي على كوردستان. في ١٤ ايلول ١٩٦١ تم قصف بعض القرى المحيطة ببارزان، في ١٨ ايلول ١٩٦١ تم قصف البارزانيين مرة اخرى من قبل الهجوم الوحشي للقوات الجوية العراقية و المدفعية الثقيلة. في الفترة بين ١٤ و ١٨ ايلول مرة اخرة في ١٦ ايلول ١٩٦١ اي بعد خمسة ايام من اشتعال انتفاضة ايلول، بعث عبدالكريم قاسم بطائراته و مدافعه الى قرية بارزان و قام بقصف بعض القرى الاخرى المحيطة بتلك المنطقة كقرية (ريزان و هاويناهواري ببانا) في جبل شيرين. نفذ هذا العمل اربعة طائرات من طراز ميغا ١٥ و ١٧. استمر قصف المنطقة لمدة سبعة ايام الى حد انه لم يبقى قرية واحدة من قرى البارزانيين الا و نالت نصيبها من القصف.

استخدم عبدالكريم قاسم ١٢٠ طائرة حربية و وقف بوحشية ضد الكورد، دمرت القوات الجوية العراقية مئات القرى و قتلت الكثير من الكورد.

قاسم وعن طريق الاشاعات الكاذبة و التي ليس لها اي اساس من الصحة حاول جاهدا زرع الخوف و الذعر في قلوب شعب كوردستان، مثل حديثه في الاكاديمية العسكرية في بغداد، جريدة العهد الجديد رقم ٤٧٨ في ١٩٦٢/٧/٢٠ بغداد، و ايضا من نفس المرجع رقم ٦٠٠ في ١٩٦٢/١٢/١١، بالاضافة الى جريدة الايام رقم ٥٩ في ٢٢ حزيران ١٩٦٢ بغداد.

و صحف Le Monde ،Paris ، ١٩-٢٠ Aout و عدة صحف اخرى حيث كان يصرح بانه على مايبدو ان " البارزاني قد قتل" و لكن الصحفيين الاجنبيين لم يصدقوا كلامه كصحيفة New York Herald Tribune حيث قامت بالاشارة الى كلام قاسم بتاريخ ١٩٦٢/٥/٢٤ و وضعه بالخط العريض بين العناوين الرئيسة في الجريدة كمايلي: " ثورة الكورد انتهت، و لكن الحرب مازالت مستمرة" .

في زمن عبدالكريم قاسم تحولت معظم قطعات الجيش الى معتقلات و منها معسكر قوات الشرطة المتنقلة الواقعة خلف سددة في بغداد و معسكر الرشيد الذي كان معروفا بالمعتقل رقم(١) واحد.

في ربيع سنة ١٩٦٣ و بسبب عدم الامان و الاستقرار في منطقة بارزان قامت اكثر من ٥٠ قرية من عشائر شيرواني و بروزي و نزاري باللجوء الى منطقة المزوريين و بقوا حتى اخر الخريف. في نهاية عام ١٩٦٣ عاد البارزانيون بعوائلهم و اطفالهم الى قراهم المحروقة.

في ١٩٦٣/٦/١٠ اصبحت القوات الجوية و الطائرات الحربية بكل ما عندها من قوة و بطش ككتلة من النار ضد البيشمركة الابطال و كوردستان لان حكومة البعث كانت تتبع سياسة حرق ارض كوردستان و قامت بحرق الاخضر و اليابس و لم تفرق بين مسلح او اعزل و لا بين امرأة او رجل او طفل، و لم تراعي اية مواثيق دولية تخص الحرب و الاعلان العالمي لحقوق الانسان.

في ١٩٦٣/٧/٢ طلبت منغوليا من الامين العام للامم المتحدة ان يتم عرض قضية الابادة الجماعية للشعب الكوردي على الاجتماع الثامن عشر لمجلس الامم المتحدة، و على اثر ذلك قامت العراق بقطع علاقاتها الدبلوماسية مع منغوليا.

وزير خارجية الاتحاد السوفييتي اندري كروميكو في ١٩٦٣/٧/٩ ارسل مذكرة الى السفارة العراقية في موسكو يعرب فيه عن رفضه لما تترتكبه الحكومة العراقية ضد الكورد.

في ١٩٦٣/٧/١٠ نشرت جريدة برفدا مذكرة تنبه فيها كل من تركيا و سوريا و ايران و العراق. في هذا التنبيه تقوم باتهام تلك البلدان بابادة الشعب الكوردي الساعي للحرية.

و جاء في المذكرة مايلي:

(حصلت الحكومة السوفييتية على معلومات بأن بعض الدول من بينها ايران و تركيا و سوريا يتدخلون احداث شمال العراق باعمال ذو طابع عسكري و ان السياسات التي تتبعها الحكومات الاعضاء في حلف الناتو هي اعمال سيئة و ستكون لها نتائج سلبية).

في ١٠ تموز ١٩٦٣ قام راديو بغداد بانذار الكورد، اعتبر المناضلين و المقاتلين الكورد انفصاليين و تابعين للكوميونيست و الزايونيست و هدد بالموت كل من يساند البارزاني. و خصص ١٠٠ الف دينار لمن يأتي برأس البارزاني.

ظلت بارزان محاصرة في كامل الصيف و حتى انقضاء شهر من الخريف من سنة ١٩٦٣. حتى الطير لم يكن بمقدوره الخروج منها، و كان القصف الجوي مستمرا في نفس الوقت، و بحسب اقوال احد الضباط العراقيين الذي كان يدير القتال فإن ٢٥٠ مدفعا ثقيلا كانت تقصف منطقى بارزان بشكل مستمر و بدون تقطع.

في ١٩٦٣/٩/١٤ قدم الحزب الديمقراطي الكوردستاني الذي كان يقود ثورة ايلول مذكرة الى الامم المتحدة و المنظمات الدولية و ذكر فيها بالتفصيل وضع كوردستان و الابادة الجماعية التي تقوم بها الحكومة البعثية في العراق ضد الكورد. كما انه دعا في مذكرته بالضغط على الحكومة العراقية لايقاف حرب الابادة الجماعية ضد الكورد، و بناءا على هذه المذكرة قامت هيئة الدفاع عن حقوق الانسان برفع مذكرة الى الامين العام للامم المتحدة يعلمه فيها بالظلم الذي مورس على الكورد و حثه على السعي لايجاد حل سلمي لهذه القضية.

و جدير بالذكر بأن العراق كان عضوا في الامم المتحدة و كان من الدول الموقعة على الاعلان العالمي لحقوق الانسان.

في خريف ١٩٦٣ قامت كلا الجيشين العراقي و السوري بالتوجه الى منطقة بارزان و حرق عدة بيوت.

كما انه في سنة ١٩٦٣ قامت الطائرات الحربية العراقية بقصف عدة مآوي كانت تقطنها عدة عوائل من لاجئي قرية بريسي و تقع في محيط قرية هنارة قرب قرية هرني و على اثر ذلك استشهد ٤ من النساء و الاطفال الابرياء.

و ايضا في سنة ١٩٦٣ تم سجن ٢١ من النساء الروسيات اللاتي تزوجن بالبارزانيين لمدة ستة اشهر في ربيل.

في ٢٣/ ١٩٦٤/٣ اصدر نظام عبدالسلام عارف قانونا باسم (قانون الميدالية للقضاء على لصوص الداخل) و على ما يبدو بان تلك الميدالية تعطى لهؤلاء الاشخاص الذين يتولون واجب القضاء على اللصوص و المتمردين و الخونة) لكي (بيتمكنوا من تطهير ارضهم الغالية من الانفصاليين و مأجوري الامبريالية). و غير ذلك، اعلن عارف على تلفزيون بغداد بأن (الكورد هم عرب بشكل عام).

في ربيع عام ١٩٦٥ و لمدة ثلاثة ايام تم حرق و تدمير ميركسور و محيطها و قرية سيلكي و عدة قرى اخرى. شارك في هذا الهجوم الدبابات و قوات الشرطة (٢٠).كان حينها عبدالرحمن عارف قائدا للجيش و اصدر القرار ٢٧٨ في ٦ حزيران ١٩٦٥ و الذي امر فيه بمايلي:

١- يجب تدمير كل المراكز الواقعة تحت سيطرة البيشمركة.

٢- يجب مصادرة محاصيل كل الفلاحين الذين لهم علاقات مع البيشمركة.

كان من احد ممارسات حكومة البزاز للوصول الى اهدافها هي حظر وصول الادوية الى كوردستان لكي لا يتمكنوا من الحصول على العلاج الطبي. بقرار سري " لقيادة القوات الميدانية للعمليات القتالية" رقم ١٠٦٠ في ١٩٦٥/٨/١٧ تحت عنوان " حظر وصول الادوية الى قرى كوردستان".

و في زمن ثورة ايلول حيث قام النظام العراقي المحتل بتدمير و حرق القرى و تهجير الكورد من بيوتهم و قارهم، قام البارزاني الخالد في ١٩٦٦/١/١ بارسال مذكرة الى الامم المتحدة يدين فيها سياسة الارض

المحروقة و يدعو فيها الامم المتحدة بارسال لجنة الى مناطق القتال ليروا باعينهم الممارسات الغير الانسانية للجيش العراقي.

في ١٩٦٦/١/١٦ و في مذكرة لاحد الطيارين لطائرة (ايليوشن) رقم ٤٣٣ و التي تم اسقاطها من قبل المضادات الجوية الكردية كتب بانه فقط هذه الطائرة قامت بتدمير ٤٥ قرية كوردية.

كما انه في سنة ١٩٦٦ استخدم نظام عارف و بزاز الغاز القاتل ضد الكورد، و هذا الشيء ادى الى تنديد قوي بنظام عارف. على سبيل المثال: في ١٩٦٦/٣/١٨ اتهمت رئاسة اتحاد الطلاب العالمي في براغ نظام عارف بشدة.

في شهر ايار ١٩٦٦ تم الهجوم على منطقة شيروان و كيوي بيران، ادى هذا الهجوم الى تدمير العديد من البيوت و نهب الممتلكات و ايضا استشهاد بعص المدنيين.

في ١٩٦٩/٨/١٦ قام النظام البعثي هذه المرة بقصف اكثر وحشية على قرية دكان و ما حولها، لجأ الاهالي من النساء و الاطفال الى كهف قريب من القرية، و بسبب القصف الهمجي على الكهف و حرق باب الكهف و دخول النار الى الكهف احترق ٦٧ طفل و امرأة و عجوز و شاب بسبب القصف و دخول النار الى الكهف. كان عدد كبير من الشهداء من (السفتيين و البنانيين) الذين كانوا لاجئين الى هذه المنطقة.

في ١٩٧١/٩/٢٩ تم ارسال عدد من الشيوخ الدينيين مع عدة قنابل الى حاجي عمران ليفجروا انفسهم بالبارزاني.

في هذه الصدد يقول السيد مسعود البارزاني في كتابه" البارزاني و حركة التحرر الكوردية": (كانت الساعة الرابعة و خمس و خمسون دقيقة حين سمعت صوت انفجار ضخم اشبه بصوت الديناميت الذي يفجرون به صخور الجبال، و لكن سمعت صوت انفجار قوي اخر بعده فورا اتجهت نحو بيت ابي حيث

ظننت اني ابي هناك و لكني لم اره هناك فحملت بندقيتي و اتجهت الى المكان المخصص لاستقبال الضيوف و سألت نهاد اين ابي؟ قال: قتل، فسقطت على الارض مغشيا علي و لكن بعد ذلك استجمعت قواي و اجبرت نفسي على الوقوف و اتجهت الى مكان التفجير. في الطريق قابلت البيشمركة رسول خضر و وهو احد حراس والدي و سألته عن حالة والدي فقال لي هو بخير لا تقلق و لكن اصابته شظية من احد القنابل اليدوية و جرح قليلا.

و بعدها عرفت بأن البارزاني ذهب الى الضيوف قبل الوقت الذي حدده لمقابلتهم بعد صلاة العصر مباشرة. دخل اليهم و رحب بهم و جلسوا. في هذه الاثناء دخل الخادم الذي يدعى شريف و بدأ بتوزيع الشاي على الضيوف. كان شريف واقفا بين والدي و القنبلة الموضوعة تحت لباس (ابراهيم غزاعي) الذي كان احد الملالي و هكذا كان الخادم كحائط حمى ابي عندما انفجرت القنبلة الموضوعة تحت ملابس ابراهيم خزاعي و هكذا نجا والدي من هذه الخطة باعجوبة و بمعجزة.

في غرفة الاستقبال اربعة من هؤلاء الضيوف قتلوا بسبب الانفجار و جرح الذين كانوا جالسين على يمين و يسار والدي و من استطاع الهروب من الغرفة هرب، خرج البارزاني من الغرفة و بدأ ينادي البيشمركة: لا تقتلوا احدا، و لكن اثنين من السائقين لم يستطيعوا الوصول الى سيارة الشفروليت التي كانت مزودة بالقنابل مثل السيارة الاخرى في جهة الاضواء الخلفية لكي يرموا تلك القنابل- في حال نجح السائقون و هربوا- على اي سيارة تلحق بهم. كان هاذان السائقان ينتظرات الوقت المناسب ليرموا القنابل التي كانت في ايديهم. و هذه يدل على انه تم التخطيط لنجاة السائقين – اللذين كانوا ضباط امن- و لكن لا يدل ابدا انه كان مخططا لنجاة الملالي... في الساعة الخامسة و خمس و عشرون دقيقة انتهى كل شيء بمقتل المخططين. و بعدها تم تفريق كل الناس و انفجرت السيارة و انتشر حطامها في المكان.

على اثر ذلك قتل ٩ ملا و سائقين و استشهد اثنان من البيشمركة احدهم كان موزع الشاي و جرح اربعة اخرون.

صحيفة ميدل ايست مونيتور التي تصدر في واشطن حول فشل محاولة اغتيال البارزاني في ١٥ تشرين الاول ١٩٧١ كتبت مايلي:

((في ٢٩ ايلول حاول ١١ مسلح بالقنابل اليدوية اغتيال الملا مصطفة البارزاني القائد الكوردي في مقر قيادته في شمال العراق، خرج البارزاني من هذه المحاولة بجرح بسيط، و لكن اثنان من حراسه قتلوا و قتل كل المشاركين في الخطة...)).

في ١٩٧٢/٧/١٦ مرة اخرى حاولة اغتيال البارزاني عن طرق احد الاكراد حيث وضعت قنبلة في عمامته و لكن هذه الخطة ايضا بائت بالفشل.

في خريف سنة ١٩٧٤ قامت طائرتان عراقيتان بقصف قرية هفندكا و ما يحيط بها من قرى البارزانيين مما ادى الى استشهاد احد المواطنين و الكثير من الاضرار المادية.

سنة ١٩٧٥ بعد ان لجأ قسم من البارزانيين الى ايران و قسم منهم بقي في قراهم، بدأت مرحلة جديدة من تهجير البارزانيين حيث كانت من اخطر المراحل في تهجير البارزانيين و ايضا مراحل تهجير الكورد، تم اخراج عشرات الالاف من القرويين في منطقة بارزان من بيوتهم و رحلوا غصبا الى المناطق الصحراوية في جنوب العراق. و هناك لم يساعدهم احد و كان عليهم ان يتابعوا حياتهم بصعوبة بالغة.

و تضمنت ٧٦ قرية في منطقة بارزان و المقيمين في قرى عشائر بروزي و نزاري و هركي بناجي و بعض قرى عشائر المزوري و الشيرواني.

كما اشرنا مسبقا فإنها تعتبر اخطر مرحلة من مراحل تهجير الكورد، كان عدد الكورد المرحلين الى جنوب العراق حتى سنة ١٩٧٦ حوالي ٣٠٠٠٠٠، عزلت الحكومة البارزانيين و اعطت الاذن للاكراد الاخرين للرجوع الى اماكنهم لانه كان من المهم ان يبقى فقط البارزانيون في جنوب العراق، البعض منهم توفي في طريق التهجير و ما تبقى منهم لم يحصلوا على اي مساعدة من السلطات المحلية في جنوب العراق، تم الحكم بالسجن معلى هؤلاء المسؤولين الذين ساعدوا الكورد المهجرين او اطعموهم او دافعوا عنهم و عدد كبير منهم قضوا في صحراء جنوب العراق. تم فصل المسؤولين و الضباط المهجرين من وظائفهم و تم كسر رتبهم. واجه البارزانييون البطالة كمرض قاتل للفلاحين و مربيي الماشية لان البارزانيين كانوا اناسا منتجين و مزارعين و لكهم لم يتمكنوا في صحراء العراق ممارسة تلك الاعمال، كما ورد في الوثائق السرية الحكومية فإنه كان يتم فرض رقابة مشددة من الامن على تعيين البارزانيين كعمال نظافة و مستخدمين و كان يتم تعيينهم بعد كتاب رسمي من الامن. كما ورد في المستندات السرية الحكومية انه في هذا التهجير تم التعامل بطريقة سرية جدا، كان يتم مراقبة كا اعمال البارزانيين من قبل ضباط الاقسام السرية باستمرار و كانوا يحصلون على معلومات عن كل الامور.

معظم الشهود الذين شاركوا في هذا التهجير يقولون بأنه كل يوم كان يموت الكثير من الناس و كان النظام قد كتب بشكل واضح و صريح في المكان الذي كان يقيم فيه المهجرون (دار الفناء)، كان البارزانيين ينقلون من مكان لاخر في هذه الصحراء باستمرار.

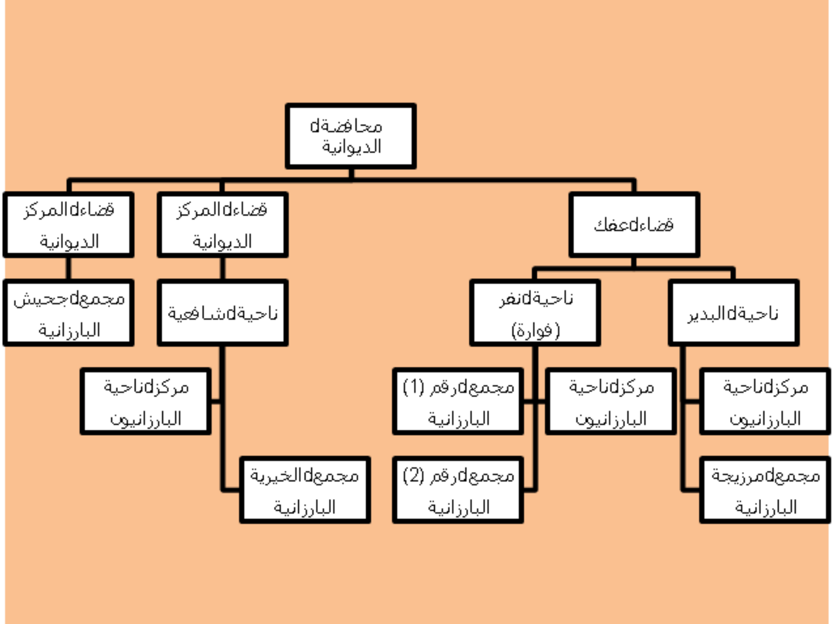

الشكل رقم (٤) مكان اقامة البارزانيين في مخيمات جنوب العراق سنة ١٩٧٥-١٩٨٠

سنة ١٩٧٨ تم تهجير سكان ميركسور بالشكل التالي:

-(٧٤) قرية من ناحية شيروان مزن و هي قرى العشائر (المزورية، الشيروانية، الكردية).

-(٢٦) قرية من ناحية بيران و كان معظمهم من عشيرة الشيروانية و البعض منها من عشيرة البرادوست، و تم تهجير معظم سكان هذه القرى الى المخيمات القسرية في حرير، ديانا، كورتو و محيط اربيل مثل بحركة، بيرزين، كسنزان، عسرية (مزوريين)... الخ. تم تدمير قرى هؤلاء المهجرين بالكامل و تسويتها بالارض و تم تفجير ينابيع المياه فيها بالـ TNT، تم حرق و تدمير الطبيعة و كل ما هو حي في تلك المنطقة.

سكان القرى الذين تم تهجيرهم من منطقة بارزان في ١٩٧٥ بقيوا حوالي ٥ سنوات في اماكن سكنهم الجديدة في الديوانية في جنوب العراق و لكن في سنة ١٩٨٠ قامت القوات العراقية بالتوجه الى مخيمات البارزانيين بشاحنات التحميل ايفيا التي استوردوها من شرق المانيا و دمروا المخيم و اخبروهم بانهم سينقلوهم مرة اخرى... و كانت وجهتم هذه المرة هي قوشتبة و هو مجمع يبعد عن اربيل نصف ساعة مسير بالسيارة جنوبا.

سكن المهجرون في قوشتبة في الخيام بعدها بدأ بتجهيز مخيمات القدس و القادسية لهم، و قبل لن يتم الانتهاء من هذه المخيمات طلبوا منهم ان يسكنوا فيها.

كما هو واضح في الوثائق السرية الحكومية تم احصاء اعداد البارزانيين في المخيمات القسرية و اللذين ذهبوا الى ايران بشكل دقيق من قبل وزارة الدفاع و مديرية الاستخبارات العسكرية العامة لكي يتمكنوا من معرفة تواجدهم السيطرة عليهم و قتلهم لاحقا.

في ١٩٨٠/٩/٢٤ دمرتى الطائرات مخيم القدس بالكامل، استشهد على اثرها اكثر من ١٧ من الاطفال و النساء و الشيوخ و الشباب و جرح حوالي ٥٠ شخص من المدنيين و تم تفجير و الحرق تلك البيوت التي لم تكن مكتملة بعد، و في ذلك الوقت اعلنت الحكومة العراقية بأن تلك الطاءرات كانت تابعة للحكومة الايرانية، و قامت بتعويض عوائل الشهداء، و لكن كان ذلك ايضا ضمن سياسات النظام العراقي لانه كان يريد زرع العداوة و الحقد بين ايران و البارزاني لان نظام البعث كان خائفا من تحالف البارزانيين مع ايران. هناك مصادر اخرى ايضا تقول بأن تلك الطائرات كانت ايرانية.

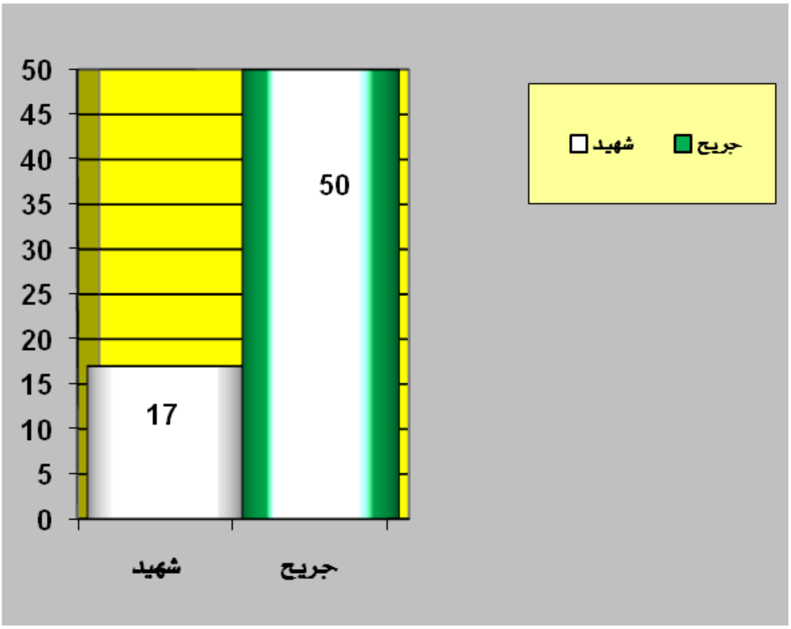

الشكل رقم (٥) يوضح ضحايا قصف مخيم القدس في قوشتبة سنة ١٩٨٠

في ١٩٨٠/١٠/٦ تم قصف البارزانيين اللاجئين في ايران في مخيم زيوة من قبل عدة طائرارت عراقية بقنابل النابالم و استشهد على اثر ذلك القصف شخصان و جرح اخرون، الشهيدان هما:

١. بيبون جوج عفدال بردي
٢. فارس شكر بيروخي

خلال الحرب العراقية الايرانية تم قصف الكثير من البارزانيين الابرياء في المهجر و تدمير قراهم و حرق اراضيهم، في بداية سنة ١٩٨١ تم قصف مخيم كورتو القسري من قبل الطائرات و قتل على اثرها ٣ اشخاص من بينهم طفل رضيع في المهد، و جرح الكثير من المدنيين المهجرين لهذا المخيم.

في ١٩٨٢/١/١تم نقل سكان ناحية شيروان مزن و قرية كلكمو في منطقة بارزان الى مخيم سيبيران بقرب مدينة اربيل.

كما انه في سنة ١٩٨٢ قصفت طائرات النظام السابق محيط و اطراف مخيم القادسية و تم جرح العديد من الاطفال الذين كانوا يلعبون.

في تاريخ ١٩٨٣/٧/٣٠ ضاع عدد من شخصيات و شيوخ بارزان في محافظة اربيل و بغداد.

في١٩٨٣/٧/٣١ حاصر النظام بقوات عسكرية ضخمة محيط مخيمي القدس و القادسية في قوشتبة و اخذوا كل الذكور الذين تبلغ اعمارهم ٧ سنوات فما فوق و تركوا الاطفال و النساء.

تمت احاطة مخيم القادسية بالدبابات و طائرات الهليكوبتر لضبط ذلك المخيم بشكل كامل. قامت عوائل الذكور الذين تم اخذهم باللحاق بهم و عندما وصلوا الى الطريق تم رميهم بالرصاص مما ادى الى جرح اربعة منهم بجروح بالغة و كانوا ثلاثة نساء و طفل.

في ١٩٨٣/٨/١٠ في مرحلة اخرى قام النظام بمحاصرة مخيمات حرير و ديانا و بحركة و كورتو و اخذوا كل ذكر يبلغ سبع سنوات فما فوق معهم.

في ١٩٨٣/١٠/١ هذه المرة و بشكل اكثر تشديدا من المرات السابقة قاموا بالتفتيش عن رجال البارزانيين بيتا بيتا في المخيمات و اخذوهم الى المقابر الجماعية. كان تعداد البارزانيين الذين قتلوا في جميع المراحل (٨٠٠٠) شخص من بينهم ٣١٥ طفل، تم تسجيل هذه الحقيقة من قبل منظمة العفو العالمية.

تم وضع البارزانيين احياء في المقابر الجماعية و تم قتلهم بشكل جماعي في مناطق مختلفة من صحراء بوسية، وهي صحراء واسعة جدا تصل مساحتها الى ٢٤.٥٣٢ كم٢ و هي تشكل حوالي ٥.٧ من مساحة العراق و مساحة محافظة السماوة تقارب ٥١.٧٤٠ كم٢، و هو مثلث يشكل الحدود بين العراق – الكويت و العراق – السعودية، و هي تبدأ من الناصرية حتى تصل الى حدود السعودية، و قد تم انشاء هذه المقابر الجماعية في هذه الصحراء في مكان يدعى بسوة و في منطقة اخرى و هي هريارية و في مناطق اخرى في عمق الصحراء تم قتل البارزانيين فيها و دفنهم.

بعد تحرير العراق و في ١٧ و ١٨ من شهر ١٠ سنة ٢٠٠٥ و في مراسيم مهيبة تم نقل رفات ٥٠٣ شخص الى كوردستان و تم دفنهم في مقبرة خاصة في بارزان بمراسيم دينية و انسانية، لم يتم كتابة اسم اي شخص على القبور و قد استدلوا على انهم من البارزانيين من لباسهم، كانت عظامهم مختلطة مع بعضها لانهم وضعوا في مقابر جماعية .

اعتقال و اخفاء البارزانيين لم يكن له اي سبب غير انهم كانوا بارزانيين، سبب و طريقة اعتقال البارزانيين لم تختلف ابدا عن سبب و طريقة اعتقال اليهود من قبل النازيين.

لم تكن حكومة العراق تفرق بين المدنيين و المسلحين و الموظفين و الجنود البارزانيين الذين كانوا يعملون لصالح الحكومة العراقية و قامت بوضعهم كلهم في المقابر الجماعية.

بعض المصادر الكوردية تفيد بأن هؤلاء البارزانيين الذين تم خطفهم من المخيمات سنة ١٩٨٣ تم تجربة الاسلحة الكيميائية عليهم و تم اجراء ذلك الشيء على البعض منهم بصورة سرية و ليس على جميعهم.

بعد فترة اقل من سنة من اعتقالات نظام البعث المخلوع بدأ بقطع الكهرباء عن المخيمات و منع النساء من الخروج من المخيمات و حتى الى السوق و قاموا ايضا باغلاق ابواب المدارس في وجه الطلاب البارزانيين في المخيمات كما هو واضح في كتاب المديرية العامة لتربية اربيل رقم ٦/٩ – ٤٣٦٦٣ في تاريخ ١٩٨٣/١٢/٠٤، و اهمال الخدمات و المؤسسات الصحية، اخراج انابيب المياه المدفونة تحت الارض لنقل المياه و كسر هذه الانابيب و قطع الكميات الغذائية التي كانت تعطيها الحكومة في ذلك الوقت للمواطنين. كل هذه كانت ممارسات رجال البعث ضد النساء و الاطفال الذين بقوا بعد اعتقال الرجال و الذكور في المعتقلات القسرية.

كانت الحكومة تصدر الاحكام على النواحي و المناطق عن طريق تخفيض درجتها بتغييرها من مركز قضاء الى مركز ناحية و الى مركز قرية، بالتزامن مع تدمير حوالي ٤٥٠٠ قرية و قضاء و ناحية في كوردستان و تخفيض درجات المتبقية منها او ازالتها، و على سبيل المثال حولت قضاء رواندز الى قرية تابعة لقضاء الصديق... كما و فصلت ناحية بارزان عن اربيل بقرار مجلس قيادة الثورة رقم ٦٤٨ في١٩٧٧/٦/١. تم اجراء التقسم الاداري السياسي في كوردستان العراق بحسب تقسيم سنة ١٩٨٤ لقضاء زيبار حيث بقيت ناحية ميركسور فقط بمساحة ١٣٥٣ كم ٢ و النواحي الاخرى مثل بارزان و شيروان مزن و مزوري بالا... الخ تم الغاؤهم.

بالاضافة الى التهجير القسري و القتل الجماعي و حرق الاراضي المستمر من قبل جحوش و رجال النظام البعثي، تم استخدام سياسة وضع الالغام في معظم المناطق المحررة و الحدودية، خلال الحرب الايرانية العراقية قام الطرفان بزرع الالغام و خصوصا في مناطق الكورد.

في ١٩٨٤/٧/١٣ عندما هرب عدد من العوائل البارزانية من ظلم و قمع الحكومة العراقية البعثية أنذاك في منطقة حدود ميركة كراوان – كليشين بسيارة جيب دخلت السيارة في اراض ملغمة و قتل على اثر ذلك ١٠ اشخاص بين نساء و اطفال و شباب و لم ينجوا منهم الا شخصين اثنين.

في صباح يوم ١٩٨٥/٦/٩ الساعة ٧:١٥ المصادف لـ ١٩ رمضان، تم قصف مخيم زيوة في شرقي كوردستان من قبل ٨ طائرات تابعة للنظام العراقي المقبور، حيث كان اللاجئون الكورد مقيمين في هذا المخيم مما ادى الى استشهاد اكثر من ١٥٠ طفل و امرأة و شيخ و جرح ٣٧٣ شخص بلمح البصر، عدد كبير من هؤلاء الشهداء و الجرحى كانوا من البارزانيين. و ادى الى النزوح الجماعي لعوائل هذا المخيم الذي كان يحوي اكثر من ١٧ الف لاجئ، و كانوا لاجئي القرى المحيطة و خصوصا مناطق مركور، تركور، درسي، هاشم اباد، رازان، بندين شنو، نغده ... الخ.

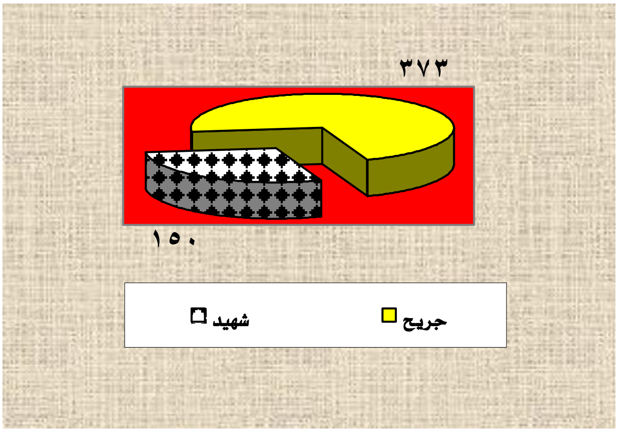

الشكل رقم (٦) يبين ضحايا القصف على زيوة

تم قصف مخيم زيوة في كوردستان الشرقية عدة مرات اخرى ما بين ١٩٨٥/٧/١ و ١٩٨٨/٤/٦ بالنابالم من قبل الطيران العراقي مما ادى الى سقوط العديد من الشهداء و الجرحى.

كانت احدى عمليات القصف في شهر رمضان المبارك، كان الرجال و النساء و الاطفال بالاضافة الى الارهاق و السعي وراء لقمة العيش و البعد عن اراضي الاجداد، بقلب نظيف و مفعم بالايمان ينتظرون اتمام ايام هذا الشهر و عيد الفطر و لكن جلادي البعث لم يقفوا عند هذا و قاموا بدلا من تقديم الحلوى للصائمين ليكسروا صيامهم بالسكاكر و ينعشوا صدورهم بالماء البارد، قاموا بتقديم التفجيرات و القصف لهم و جعلوها طعاما لهم و حرقوا قلوبهم و اكبادهم بالنار !! هل يسمح اي قانون او انسانية بمثل هذه المأساة المليئة بالآلام، ان الله وحده في يوم الحساب يمكنه ان يحاسب هؤلاء المجرمين على هذه المآسي التي ارتكبوها!!

الاهالي الذين خرج ابناؤهم بجروح او فقدانهم لاحد الاعضاء من قصف ذلك اليوم كانوا سعيدين كثيرا اذ انه كان من المحال النجاة من ذلك القصف.

معظم قرى مناطق كوردستان الشرقية تحوي على قبور البارزانيين اللاجئين.

مقبرة مخيم زيوة كان معظم المدفونين فيها من البارزانيين اللاجئين و في مدينة شنو ايضا في منطقة تعرف بأسم بارزان اباد، هناك مقبرة خاصة بالبارزانيين و اسمها مقبرة (شيخ بابو).

احد البارزانيين اللاجئين و يدعى (ياسين خز حسن تاتكي) و المولود سنة ١٩٥٣ ينقل الينا مايلي : ((سنة ١٩٧٥ نزحنا من قرية تاتكي سيرا على الاقدام باتجاه ايران حتى وصلنا الى مدينة شنو و بعدها في مسجد شنو تم توزيع البيشمركة مع الاهالي، نحن البيشمركة تم نقلنا الى مخيم روانسر التابع لمحافظة كرمانشاه و بعد ١٢ يوم اخذنا الى مخيم زيوة حيث كانت تقيم عوائل و اطفال البارزانيين...

سنة ١٩٨٠ قصفت الطائرات مخيم زيوة و ادى ذلك الى وقوع شهيدين و عدة جرحى...

سنة ١٩٨٥ قامت ٨ طائرات تابعة للنظام العراقي بقصف مخيم زيوة و ادى القصف الى جرح اكثر من ٣٧٣ شخص و استشهاد ١٢٤ اخرين و بعدها وصل عدد الشهداء الى ١٥٠ شهيدا.

كنا نجمع لحم و عظام شهدائنا فوق سطح مسجد المخيم و نبحث عنها باستمرار و حتى الان لم نعثر على لحم و عظام احدى الشهيدات و تدعى(بيروز محمد فقي بردري).

كانت ٨ طائرات، اثنان منهم تقوم بالرصد و الحراسة في الجو و ثلاثة تنخفض و تقصف المخيم و بعدها ترتفع و تنخفض الثلاثة الاخرى لتقصف و قامت كل مجموعة منها بالانخفاض مرتين و القصف بالنابالم اي انه تم القصف اربعة مرات في وقت قصير من قبل ستة طائرات.

اتذكر جيدا كيف كانت تبدو لنا الطائرات من ناحية الغرب بالقرب من الحدود التركية قرية هلج و كانت قريبة جدا من الحدود التركية و لكننا كنا متأكدين من انها تابعة للنظام العراقي، و بعدها بدأ الناس باللجوء بشكل مستمر الى القرى المحيطة بالمخيم مثل منصور اباد، ملاباس، هورستان، هيشماوة، نوفي، بيراسب، دزي، و قرى اخرى.

و مرة اخرى و بعد اقل من شهر قامت الطائرات العراقية بقصف المخيم بالنابالم و لحسن الحظ اقتصرت الضحايا هذه المرة على جريح واحد كانت جروحه بليغة، اذ ان المخيم كان شبه فارغ بسبب القصف السابق.

في ربيع ١٩٨٨ و عند الساعة الثالثة و خمس عشرة دقيقة من بعد الظهر، تم قصف مخيم زيوة مما ادى الى استشهاد و جرح عدة اشخاص و في نفس السنة تم قصف (سليفانة) حيث كان يقطن عدد من عوائل بارزان و شيوخهم و هذه المرة ايضا سقط ١٧ شهيدا من المدنيين و كانوا جميعهم من اهالي كوردستان الشرقية و جرح واحد فقط من اللاجئين البارزانيين و يدعى (صالح محمد صالح سركيري). بعد حوالي اربعة

ايام اخرى تم قصف رازان و سقط على اثر ذلك عدة جرحى. كان مقر المكتب السياسي للحزب الديمقراطي الكوردستاني يقع في رازان))

في ٢٢ /٢/ ١٩٨٦ قام النظام باعتقال النساء و الاطفال البارزانيين و اخذهم الى الحدود التركية و اصدرت قرارا بوجوب تركهم للبلاد. و قامت بإجراءات اخرى ضد البارزانيين مثل تجريدهم من حقوق المواطنة العراقية حيث وجد ذلك بالتفصيل في مراسلات الاستخبارات في كانون الثاني ١٩٨٦ بحكم و قرار من مكتب شؤون الشمال التابع لمجلس قيادة الثورة، الكتاب رقم ٦٧٤٠ للجنة شؤون الشمال ((سري و خاص)) في ١٦ كانون الثاني ١٩٨٦.

النساء و الاطفال الموجودون في مخيمات القدس و القادسية في قوشتيبة تم اخذهم هذه المرة بالباصات و الشاحنات الى منطقة شيروان و المناطق الحدودية و كانت هذه المناطق كلها مزروعة بالالغام و ضع هؤلاء النساء و الاطفال في تلك المنطقة. بحجة ان اقاربهم في ايران و تركيا و المناطق الحدودية.

البقية منهم تركوا المخيم الى اربيل و المناطق الاخرى وتم نقل الاطفال و النساء الى منطقة عسكرية في سهل يدعى (جديدة) على طريق اربيل – الموصل.

يوجد في بارزان ٨٩ حقل الغام: جبل برادوست، جبل نيوخين، بيران، هلانيان، خلف جبل بيران، جبل قلندر، حوشتر كردن، خلف قرية ببيل...الخ، و معظم حقول الالغام في منطقة بارزان تقع في منطقة شيروان و المناطق الحدودية و التي تسببت بمقتل الكثير من القرويين البارزانيين و فقدانهم لأعضائهم و تعرضهم للاعاقة. هذا غير نفوق الماشية و دمار الطبيعة كما ان القرويين لا يستطيعون الاستفادة من هذه الحقول كزراعتها او تحويلها الى بساتين او مراعي للماشية.

الجدول التالي يوضح عدد مناطق و حقول الالغام و ضحايا و جرحى الالغام في قضاء ميركسور

نواحي قضاء ميركسور	عدد المناطق الملغمة	مساحة المناطق الملغمة بالـ كم٢	عدد الضحايا	عدد الجرحى
مركز ميركسور	٢٥	١١,٥٤٤٥	٢٢	٣٣
بارزان	١	٠,٦	٢٩	٦٤
بيران	٢٥	٧,٥٦	١٨	٥
شيَروان مزن	١٩	١٤,٦٤٠٥	٣٤	٤٨
مزني	١٠	٨,٢٤٧٥	١٢	٣
العدد الكلي	٨٠	٤٢,٥٩٢٥	١١٥	١٥٣

في الفترة الممتدة بين ١٩٨٦- ١٩٨٨ تم قصف قرى بارزان و تدميرها و القضاء على الطبيعة فيها، من خلال الهجمات الشرسة حيث انه كانت هناك بعض القرى تسوى بالارض بأكملها في بعض الاحيان. هؤلاء الاهالي الذين عادوا تدريجيا و بشكل سري الى منطقة بارزان بعد حملات الابادة الجماعية للبارزانيين و بدأوا باستكمال حياتهم في قراهم حيث كانوا في النهار يلجؤون الى الكهوف و في الليل يعودون الى بيوتهم.

سنة ١٩٨٧ قامت عدة طائرات بقصف سارداو و القرى المحيطة بها و حتى الان لم يعرف ما اذا كانت الطائرات تابعة للنظام العراقي او للنظام الايراني. و تسبب هذا القصف بسقوط ٨ شهداء و العديد من الجرحى.

من ١٩٨٧/٥/١ و حتى ١٩٨٧/٥/٢٧ اي خلال مدة ٢٥ يوما، قصفت طائرات الجيش العراقي البعيدة المدى (بلي) ٤ مرات بالغازات السامة.

و هناك مصادر اخرى تقول انه في ١٩٨٨/٠٨/٢٥ تم قصف منطقة بارزان، منطقة بروز و منطقة مزووري بالاسلحة الكيميائية.

سنة ١٩٨٨ تم قصف كلي رش و قرية زروا بالاسلحة الكيميائية و سقط العديد من الشهداء و الجرحى.

سنة ١٩٨٨ تم تدمير قرى منطقة بارزان التي كان بعض المتبقين من الابادة الجماعية في المخيمات قد لجؤوا اليها و تسويتها بالكامل بالارض في ١٩٨٨/٨/٢٥ و هرب معظم اهلها الى تركيا و ايران، و البعض منهم ذهب باتجاه الحدود لاجئا الى الجبال و الكهوف، و لكن قصف حكومة البعث ظل مستمرا عليهم بالاضافة الى قيام الرجال التابعين لنظام البعث بالبحث في هذه المناطق بقوات كبيرة و قتل و خطف كل من يصادفونه من بشر او ماشية.

في ١٩٨٨/٨/٢٥ في مرحلة الانفال الثامنة، حيث كانت هذه المرة انفال البادينان، عدد كبير من عوائل البارزانيين ايضا نجوا و تمكنوا من الوصول الى الحدود التركية و بعدها تم اسكانهم من قبل الحكومة التركية في عدة مخيمات محددة مثل (مخيم كفر، دياربكر، موش، ماردين، سلوبي)، كانت حياتهم في هذه المخيمات صعبة جدا، البعض منهم استطاع الوصول الى ايران و القسم الاخر بقي في المخيمات و قضى ٤ سنوات فيها.

و حشية و همجية النظام البعثي ظلت مستمرة ، فقد وصلت اعمالهم الشوفينية الى حد قتل مواشي الاهالي و خطف الرعاة.

تقول عيش برايم احمد و هي من اهالي قرية (أيمسيد) التابعة لقضاء ميركسور:

(بعد ترحيل كل قرويي منطقة بارزان في الفترة ما بين ١٩٧٥ -١٩٨٠ الى صحارى جنوب العراق و المخيمات القسرية في محيط اربيل قمنا نحن بالتوجه الى المناطق المحررة لاننا كنا نمتلك المواشي و هناك كنا نرعى و نربي الماشية، زوجي و اثنان من اولادي كانوا رعاة، و في احد الايام سنة ١٩٨٨ و بعد ان ذهبوا مثل كل صباح لرعي الغنم و الماعز والمواشي قام النظام البعثي بخطفهم و لم يعدهم حتى الان و اخذوا حتى الماشية و التي تبلغ عددها ١٥٠٠ رأس غنم و ماعز و ١٥ رأس .... و ٢٥ رأس فرس... و حتى الان لا نعلم اين جثثهم.)

سنة ١٩٨٨ وصلت سياسة البعث الوحشية الى جلبو، فقد احتجزو العديد من العوائل التي تركت المخيمات القسرية و اتجهت نحو الاماكن المحررة، و هذه المرة ايضا بدأ الجحوش و البعثيون و طائراتهم

بسياسة اخرى و هي تسميم مياه الينابيع و الانهار لكي يموت كل من يشرب منها من البشر و حتى الحيوانات و الطيور و كل الكائنات الحية التي لم يكن لها اي ذنب بحق البشر و البشرية، و لكن البعث كان يسعى الى القضاء على كل مناحي الحياة من شجر و ارض و حيوانات و حتى الجبال في تلك المناطق المحررة.

(بفرا عزو ملا يحيى) البالغة من العمر (٣٦) و الساكنة في قضاء سوران تقول: (بعد نقلنا الى مخيم الحرير الاجباري قمنا بالرحيل سرا الى المناطق المحررة اثناء عمليات الابادة الجماعية للبارزانيين و اقمنا على الحدود في منطقة تدعى بيكفري، و تركنا اختا لنا في مخيم سيبيران و بعد سنة جلبناها الى عندنا عن طريق احد الاقارب. سنة ١٩٨٨ كان ابي راعيا لقطيع من الماشية كنا نمتلكها و كنا نخبز الخبز للبيشمركة، تم قصف هذه المنطقة عدة مرات و حتى طائرات النظام التركي كانت تقصفنا، و سقط لنا العديد من الشهداء و الجرحى في هذه الفترة. نحن كنساء كنا في غاية الدهشة لقدرة البعث على فعل ذلك فليس هناك وجدان يقبل هذا!! في احد الايام اخذ والدي الغنم مثل كل يوم ليرعى بها في مناطق اري و سير و زروا و قام بشرب الماء من نبع زروا وكان الماء مسمما من قبل رجال النظام البعثي، تعرض ابي للاقياء و السعال و صعوبة في التنفس و بعد عدة شهور حيث كان في احد مشافي ايران تم اخبارنا بأنه توفي و السبب هو وجود السم في الماء و تم دفن والدي في ايران...).

سنة ١٩٨٨ كان عدد القرى المدمرة في مناطق بارزان (ميركسور، بارزان و شيروان) ٩٠ قرية كلها تم تدميرها و تخريبها.

في ١٥ نيسان ١٩٨٩ اصدر مكتب الشمال القرار رقم ٣٤٤٨ و يقضي بافراغ و جمع عدد غير محدد من قرى عشيرة دولمري.

و جدير بالذكر ان الكثير من المراجع الكوردية يتبعون قلادزي بمحطة تهجير الكورد، و لكن بعد ذلك و حتى سنة ١٩٩٠ كانت حكومة العراق مستمرة في التهجير في منطقة ميركسور و ما حولها حيث يمكن اعتبار هذا تابعا الى محطة تهجير الكورد.

بعد اخراج العراق من الكويت، وجه العراق كل قواته نحو كوردستان و قامت تلك القوات المنسحبة من الكويت و المؤلفة من المدافع و الدبابات و المدرعات و الهليكوبترات الحربية بتاريخ ١٩٩١/٤/١ بالهجوم الاكثر وحشية على كوردستان، و هنا بدأت الهجرة المليونية للكورد و الهروب من الديكتاتورية، بسبب الهجمات الوحشية للحرس الجمهوري و القوات الاخرى على كوردستان. تعرض الاطفال و العجزة و الشباب لقصف الطيران و استمر نزوح العجزة و العاجزين و النساء الحوامل و المجانين و الفاقدين لاعضائهم نحو تركيا و ايران، قضى المئات منهم في الطريق بسبب الصعوبة و الجوع و التعب و البرد و الثلج، ضاع الاطفال من امهاتهم و ضاع الازواج من بعضهم و لم يعثروا على بعض، كانت قبور الضحايا منتشرة على طول الطريق هذا غير الالاف من من فقد يده او ساقه او عضو اخر من جسمه بسبب قصف الطائرات و الالغام و بقايا القنابل، اتذكر جيدا احد النساء العجائز كيف كانت ملطخة بالدماء و فقدت حياتها بسبب قصف احدى الطائرات، كان السيارات واقفة وراء بعضها في طابور بطول عشارات الكيلومترات، كنا نؤمن الطعام و الماء بصعوبة بالغة في الطريق، قطعت حوالي ٥٠ كم حافي القدمين و كنت حينها ابلغ من العمر تسع سنوات، كانت احيانا امي و جدتي يحملانني على ظهرهما مع انني كنت كبيرا ولكنهم كانوا مضطرين، حتى وصلنا الى الطرف الاخر من الحدود الايرانية في مدينة تدعى خانة حيث اشتروا لي حذاءا من احد الدكاكين و البسوني اياه.

في هذه السنة من الهجرة المليونية للكورد فقد حوالي ٢٥٠ طفل و شيخ و عاجز من البارزانيين لحياتهم على الحدود التركية و الايرانية و مخيمات (بيمزورتي، سيكركان ، خوي و سلماس و ما حولهم).

بالاضافة الى القصف و التهجير و الحرق المستمر لمنطقة بارزان و البارزانيين خلال القرن الماضي من قبل الحكومات المتعاقبة على العراق، و لم يبقى البارزانيون بدون نصيب من قصف الدول المجاورة كايران و تركيا، ففي تاريخ ١٩٩١/٨/٧ تم قصف قرية خيرزوكا من قبل طائرتين حربيتين تركيتين و سقط فيها حوالي ١٣ سخص شهيدا و ٣٠ جريحا، ٣ من الشهداء كانوا من اهالي قرية خيرزوك و٨ من اهالي قرية ككلة والبقايا كانوا من اهالي قرية بيرسياف.

ابتداءا من سنة ١٩٩١ اصبحت الطائرات التركية تقصف المناطق الواقعة على الحدود التركية و معظمها تشمل اراضي بارزان بحجة قوات ال (ب ك ك)، و قامت عدة مرات بحرق الاراضي الخضراء و المشجرة و البساتين و المحاصيل الجبلية و لم يستطع الاهالي الاستفادة من محاصيلهم براحة و امان، بقيت العديد من القرى فارغة و مدمرة حتى الان، تم قصف القرى العديد من المرات، فمثلا في تاريخ ١٩٩٥/٧/١٦ فرغت قرية هزيري على الحدود التركية بالكامل من سكانها بسبب قيام الطيران بقصفها بشدة مما اضطر اهلها الى اللجوء الى القرى المجاورة لعدة اشهر

في العشرة سنين الاخيرة من القرن العشرين خطف و قتل الكثير من الفلاحين و اصحاب الماشية و المدنيين في المناطق الحدودية التركية.

سنة ١٩٩٦ تم اعتقال عائلة رشيد توبي من قبل الجنود الاتراك و بطريقة وحشية تخالف كل القيم الاخلاقية و الانسانية تم رميهم من الطائرة من الجو فوق الجبال.

و هكذا نرى غيظ العدو من وجود كل بارزاني على هذه الارض من خلال قيامه بهذه السياسة الوحشية و العمياء بكل الانواع و الطرق من حرق و تدمير و قصف و خطف و ابادة و تهجير و تلغيم و تغيير للهوية و تعريب و تبعيث و ابادة جماعية بكل فروعها و انواعها.

الجدول التالي هو تاريخ حكام العراق من سنة ١٩٢١ و حتى ٩ نيسان ٢٠٠٣

الرقم	اسم رئيس العراق	سنة الولادة و الوفاة	تاريخ استلام و انتهاء حكمه	استلام السلطة	سبب انتهاء حكمه
١	فيصل الاول	١٨٨٥-١٩٣٣	١٩٢١-١٩٣٣	وريث الملكية	الموت
٢	غازي الاول	١٩١٢-١٩٣٩	١٩٣٣-١٩٣٩	الملكية	بسبب حادث سيارة
٣	عبد ئيلا		١٩٣٩-١٩٥٣	وصي (كان خال الملك فيصل الثاني)	لان الملك فيصل كان طفلا
٤	فيصل الثني	١٩٣٥-١٩٥٨	١٩٥٣-١٩٥٨	الملكية	انقلاب عسكري
٥	عبدالكريم قاسم	١٩١٤-١٩٦٣	١٩٥٨-١٩٦٣	انقلاب عسكري	انقلاب عسكري
٦	عبدالسلام عارف	١٩٢١-١٩٦٦	١٩٦٣-١٩٦٦	انقلاب عسكري	حادث طائرة
٧	عبدالرحمن عارف	١٩١٨-١٩٦٨	١٩٦٦-١٩٦٨	حل محل اخيه	انقلاب عسكري
٨	احمد حسن البكر	١٩١٤-١٩٨٢	١٩٦٨-١٩٧٩	انقلاب عسكري	انقلاب عسكري
٩	صدام حسين المجيد	١٩٣٧-٢٠٠٤	١٩٧٩-٢٠٠٣	حل محل احمد حسن البكر	بسبب الهزيمة في الحرب

ملاحظة/ هذه الكتاب هو جزء من كتاب ((تاريخ الابادة الجماعية للبارزانيين في القرن العشرين، مقارنة بالمعاهدات الداخلية و العالمية، الطبعة الاولى، مطبعة منارة، اربيل، ٢٠١١ تم استلامه بشكل منفصل و مختصر في المدخل الثاني، في نفس الكتاب اشرنا الى المصادر و المراجع التي استفدنا منها لذلك لم نقم بذكرها هنا.

الكاتب و الباحث الاجتماعي

١- الاسم الرباعي: ريبوار رمضان عبدالله ياسين

٢- تاريخ الميلاد: ١٩٨٢/٧/٢٤

٣- مكان الولادة: مخيم القدس القسري في قوشتبة - محافظة اربيل.

٤- الشهادة: بكلوريوس

٥- خريج: كلية الاداب، جامعة صلاح الدين، قسم علم الاجتماع سنة ٢٠٠٦-٢٠٠٧

٦- مكان العمل حاليا: مديرية شؤون شهداء و مأنفلي بارزان.

٧- درجة العمل: مدير مديرية شؤون شهداء و مأنفلي بارزان.

٨- مجال الاختصاص و الخبرة: باحث اجتماعي، كاتب، خبير و ناشط في مجال الابادة الجماعية للكورد بشكل عام و للبارزانيين على وجه الخصوص.

٩- المجالات التي حصل فيها على الجوائز و التقديرات:
- في مجال البحث الاكاديمي في اطار الكتاب.
- في مجال الابادة الجماعية للكورد و البارزانيين.
- كباحث اجتماعي حصل على عدة شهادات تقدير عالمية.
- مكان الاقامة الحالي: قرية بازي، ناحية بارزان، قضاء ميركسور، محافظة اربيل.
- الحالة الزوجية/ متزوج و له ثلاثة اطفال، بنتين و ولد.
- استشهد والده في حملات الانفال مع ثمانية الاف من الذكور البارزانيين سنة ١٩٨٣.

- بعض المعلومات الاخرى الخاصة بالباحث:

١٠- شارك في العديد من الدورات الخاصة في مجال البحث (كباحث اجتماعي) في داخل الوطن و خارجه و حصل على الشهادات فيها.

١١-من قبل منظمة (WHO) العالمية، فرع الاردن و العراق و بشكل رسمي اوفد من قبل حكومة الاقليم للمشاركة في دورة خاصة.

١٢-تم استقباله من قبل رئيس حكومة اقليم كوردستان في الحكومة السادسة و الذي كان حينها (الدكتور برهم صالح) بمناسبة بحثه المنشور في اطار الكتاب، الاقتراح و العمل من اجل نشره بعدد من اللغات العالمية.

١٣-حصل على شهادة تقدير من قبل رئيس حكومة اقليم كوردستان السيد (نيجرفان بارزاني) بمناسبة ابحاثه.

١٤- حصل على شهادة تقدير من قبل وزير الشهداء و المؤنفلين في الوزارة الخامسة حيث كان وقتها (جنار سعد عبدالله) كناشط و باحث في مجال الابادة الجماعية.

١٥- حصل على شهادة تقدير من قبل وزير الشهداء و المؤنفلين في الحكومة السادسة حيث كان وقتها (د.مجيد حمدامين جميل) حول الابحاث الاكاديمية في اطار الكتاب الذي تم نشره.

١٦- حصل على عدة شهادات تقدير اخرى حول الابحاث الخاصة بالابادة و القتل الجماعي.

١٧-يملك اكثر من ٣٠٠ وثيقة مختلفة خاصة بالقتل و الابادة الجماعية حيث كان يجمعهم للعديد من السنين و يجري عليهم الابحاث.

١٨-يملك اكثر من ٥٠٠ صورة متنوعة خاصة بجرائم الابادة الجماعية المختلفة بحق الكورد و تهجيرهم و يجري عليهم الابحاث.

١٩-شارك في العديد من الاجتماعات و المهرجانات و السيمينارات و قدمها في مجال الابادة الجماعية و فتح العديد من المعارض التوثيقية.

٢٠-شارك في وضع المناهج الدراسية للمرحلة الاعدادية و معاهد حكومة اقليم كوردستان في الاجزاء الخاصة بالابادة الجماعية للبارزانيين التي احيلت له كباحث.

٢١-نشر العديد من معارض الصور و التوثيق عن طريق اقارص السيدي.

٢٢-مخرج الفلم الوثائقي (بيابان و جيا).

٢٣-عضو نقابة علماء اجتماع كوردستان ، عضو منظمة فجين لضحايا الابادة الجماعية، مدير غرفة تعريف و توثيق إبادة البارزانيين .

الباحث و مشروع تعريف و توثيق الابادة الجماعية للبارزانيين

- مشروع تعريف و توثيق الابادة الجماعية للبارزانيين هو فكرة من قبل الباحث في اطار البحث و الكتابة و العمل و النشاط و تقديم الوثائق و الصور.... في مجال التعريف بالابادة الجماعية و توثيقها.

- محاولة الباحث تعريف و الدراسة الاكاديمية و توثيق الجرائم المتعاقبة على البارزنيين من (تهجير و قصف و ترحيل و قتل جماعي و اعدام و حرق للبيئة... الخ)

- جميع كتب و ابحاث و وثائق و صور الباحث هي مجانية و بدون مقابل.
- هذا الكتاب و كل افكار الباحث التي تم نشرها او سيتم نشرها في المستقبل بعون الله ليست عرضة للبيع او الشراء و هي مقدمة الى اهالي الضحايا.
- اسس الباحث هذا المشروع بجهده و تعبه و سهره و محاولاته و نضاله و يقوم بمتابعته و سيبقى مستمرا على ذلك ان شاء الله.

- الباحث نفسه واحد من الناجين من الابادة الجماعية لذكور البارزانيين حيث ولد سنة ١٩٨٣ في مخيم القدس القسري – قوشتبة و عاش في ذلك المخيم و تربى مع اقارب الضحايا و الان هو مدير مديرية شؤون شهداء و مأنفلي بارزان التابع لوزارة شؤون الشهداء و المأنفلين في اقليم كوردستان، و يقوم يوميا بخدمة اهالي الشهداء و ضحايا الابادة الجماعية.
- خريج جامعة صلاح الدين، كلية الاداب، قسم علم الاجتماع.

الكتب المطبوعة للباحث الاجتماعي ريبوار رمضان عبدالله- في مجال الابادة الجماعية للشعب الكوردي
الكتاب الاول

١-   ١

لابعاد الاجتماعية لسياسة تهجير البارزانيين الى جنوب العراق على زمن البعث، الطبعة الاولى، مطبعة منارة، اربيل، ٢٠٠٩.

دراسة تاريخية و اجتماعية و نظرية و عملية.

بالحجم/ الوزاري – ١٦,٥ سم **X** ٢٢ سم يتألف من ١٩٣ صفحة.

رقم الاحالة: (٢١٠٩) اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠٠٩.

محتوى هذا الكتاب/ يتحدث عن تهجير البارزانيين سنة ١٩٧٥ و ما بعدها و تهجيرهم في عدة مراحل الى المخيمات القسيرة في محيط المدن و في صحارى جنوب العراق و تسكينهم في المخيمات القسرية الخاصة بالبارزانيين مثل ((ديانا ، حرير ، بحركة، كورتو ، قوشتبة – القدس و القادسية -)) بحجة الاولوية الامنية على الحدود و انشاء المخيمات الزراعية الحديثة و... ايضا السيطرة على القرويين و بعدها تدمير القرى و تفجيرها و اعلان تلك المناطق على انها مناطق محظورة، و القضاء على الحياة بكل اجناسها في هذه القرى. و بعدها حجز الذكور البارزنيين و من ثم ابادتهم في هذه المخيمات القسرية، بهذا الشكل السابق(قاموا بتحديد البارزانيين و ثم جمعهم في المخيمات القسرية، و بعدها حجزهم و دفنهم احياءا) تماما مثل اسلوب و افكار النازيين ايام هتلر على شاكلة الهولوكوست

و في نفس الوقت هو دراسة ميدانية في اطار استمارة استطلاع للرأي بين اهالي البارزانيين المهجرين و المأنفلين حيث تم اخذ عينة من ١٠٠ شخص.

و قد تم الحاق عدد من الوثائق و الصور الخاصة بهذه العمليات بهذا الكتاب.

الكتاب الثاني

٢- عملية ابادة البارزانيين، مؤسسة اراس للطباعة و النشر، الطبعة الاولى/ اربيل ٢٠١٠

بحث نظري و عملي و تاريخي و اجتماعي

بحجم / وزاري – ١٦,٥ سم X ٢٢سم و يتألف من ٢٩٦ صفحة.

رقم الاحالة: ٧٩٢ اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١٠.

مضمون هذا الكتاب / دراسة ميدانية بين اهالي البارزانيين من ضحايا الابادة الجماعية (المأنفلين) في كامل كوردستان تلك الاماكن التى ابيد فيها البارزانيون و يقيم فيها الباقون من البارزانيين، في هذه الكتاب تم توضيح كيفية الاحتجاز و مراحل انفال الشعب الكوردي من الكورد الفيليين و البارزانيين و انفال ١٩٨٧-١٩٨٨ و القصف الكيميائي.....الخ، يظهر مراحل الابادة الجماعية للبارزانيين سنة ١٩٨٣، تمت اجراء الدراسة على مجموعة من الوثائق و الصور الخاصة بهذه النكبة. و ايضا جزء من رسالة الباكالوريوس المقدمة الى جامعة صلاح الدين، كلية الاداب، قسم علم الاجتماع، باشراف الاستاذ /يوسف دزيي و تقييم من قبل الاستاذ ريبوار سويلي و الاستاذ مراد حكيم...

الكتاب الثالث

٣-تاريخ الابادة الجماعية للبارزانيين في القرن العشرين، مقارنة مع المعاهدات الداخلية و الدولية، الطبعة الاولى، مطبعة منارة/ اربيل، ٢٠١١.

بحث تاريخي و اجتماعي و مقارنة و توثيقي.

بحجم / وزاري – ١٦,٥ سم X ٢٢ سم و يتألف من ٨٦٤ صفحة.

رقم الاحالة: ٧٩٣ اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١١.

مضمون هذا الكتاب/ بحث تاريخي وثائقي مقارنة، يقارن المعاهدات الداخلية و الدولية مع النكبات و الاحداث التي تعرض لها البارزانيون في القرن العشرين، من تدمير و تهجير و قصف و ابادة جماعية للبارزانيين، كما و يوضح بشكل مركز بانوراما هذه المصائب التي تعرض لها البارزانيون، مقارنة مع المعاهدات في زمن الشيخ عبدالسلام و حتى هجرة سنة ١٩٩١، يحتوي اكثر من ٨٠ وثيقة من زمن شتات القرن العشرين، حيث وضعت البرانامج و الخطط من قبل عدة دول لابادة البارزانيين. و غير ذلك مجموعة من الصور المتنوعة من زمن الجرائم مرفقة مع الكتاب كشاهد على ما حصل.

الكتاب الرابع

٤- من شهداء الطريق الوطني، اربع ضباط ابطال، الطبعة الاولى، المطبعة الثقافية – اربيل / ٢٠١١.

دراسة تاريخية و وثائقية

بحجم / ١٦ سم X ٢٢,٥سم و يتألف من ٢٧٢ صفحة.

رقم الاحالة: ٢٤٥٠ اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١١.

مضمون هذا الكتاب/ يتحدث عن السنوات ما بين ١٩٤٣ -١٩٧٤ اي انتفاضة بارزان الثانية و لجوء و مشاركة الضباط الكورد في تاسيس جمهورية مهاباد و في وزارة البيشمركة (الحربية) في هذه الجمهورية و تحت امرة قوات البارزانيين و حياة و نضال الضباط الاربعة الذين ضحوا بأرواحهم (عزت عبدالعزيز و خيرالله عبدالكريم و محمد محمود قدسي و مصطفى خوشناو) و شجاعتهم و بطولاتهم... و تم اجراء الدراسة على العديد من الوثائق الخاصة بهؤلاء الضباط في فرعي هذا الكتاب.

الكتاب الخامس

٥- الابادة الجماعية للبارزانيين في عدة وثائق، باللغات الكوردية و العربية و الانكليزية، الطبعة الاولى، مطبعة روزهلات/ اربيل، ٢٠١٢.

بحث وثائقي

بحجم/ ١٥ سم X ٢١,٥ سم و يتألف من ٤٨ صفحة.

رقم الاحالة: ٩٨٧ اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١٢.

مضمون هذا الكتاب/ يخص عدة وثائق من قبل الحكومة البعثية العراقية سنة ١٩٨٣ و الابادة الجماعية لذكور البارزانيين في المخيمات القسرية و احتجازهم و قتلهم بشكل جماعي، مترجم الى اللغة الانكليزية و مرفق معه نسخة اصلية باللغة العربية... جزء واحد.

الكتاب السادس

٦- الشهداء الذين لا يملكون هوية، المجلد الاول، قيد الطبع، يتم طباعتها للذكرى الخامسة و العشرون الابادة الجماعية للشعب الكوردي في مجلدين

بحث اجتماعي و ديموغرافي و تاريخي و نظري و عملي

بحجم/ ١٦ سم X ٢٢,٥ سم و يتألف من ٥٠٥ صفحة.

رقم الاحالة: ٩٨٧ اصدرت من المديرية العامة للمكتبات سنة ٢٠١٢.

مضمون هذا الكتاب/ دراسة ميدانية اجريت حول ٥٠٠ شهيد و حوالي ١٨٠٠ من الباقين من اهلهم اي (الازواج و الزوجات، الاباء و الامهات، البنات و الابناء، الاخوة و الاخوات). يسلط الضوء على اخفاء مجموعة من الناس و منهم من عاش في فترة بين قرنين و منهم ما عاش ما يقارب من ثمانين سنة و منهم من عاش نصف قرن و منهم من عاش لأقل من سنة، و لكن على طول تلك المدة التي عاشوها كانوا بدون اسم او هوية، لم يسمح لهم ابدا ان يمتلكوا هوية على ارضهم و وطنهم، مثل اي مواطن اخر اصغر حق له هو اعطاؤه هوية، معظمهم حتى اخر قطرة من دمه لم يتمكن من العيش على ارضه...

دفن معظم هؤلاء الكورد في اماكن متفرقة و قرى و مدن و نواحي و كهوف و جبال الدول المجاورة...

يوضح لنا هذا البحث انه هل يجوز ان يضيع اليوم هوية و نضال ذلك الشخص الذي قضى حياته بهذا التموج و عدم الاستقرار، نعم انهم هؤلاء البيشمركة المخفيون و النساء المخفيون و الاطفال المخفيون...

في هذا البحث يوضح اننا حتى الان لم نفكر بذلك او لم نعلم لو لم نستطع.

تلك هي هوية و صور سجل شهدائنا هؤلاء الشهداء الذين لم يفكروا ابدا بأن يكون لهم يوما من الايام هوية غير النضال و الدفاع عن ارضهم.

واجه اقارب الشهداء و ضحايا الابادة الجماعية مشاكل عديدة بسبب عدم وجود هويات و اوراق رسمية لآبائهم و اقارب الشهداء، ووصلوا الى حد حتى سنوات اخرى التنكر لوجود و نضال و تضحية هؤلاء الشهداء.

تمت المحاولة لتقديم مشروع الى حكومة اقليم كوردستان من اجل ايجاد حل لهذه الحالة.

تمت المحاولة من قبل الباحث باعادة الهوية الشخصية للشهداء الذين لا يملكون هوية بصفة فخرية...

و يظهر في النهاية العديد من النتائج و الاحالات

يتألف من ١٠٢٠ صفحة من جزئين و مجلدين و نفس الشكل للمجلد الثاني(اي الكتاب السابع)

الكتاب السابع

٧- الشهداء الذين لا يملكون هوية، المجلد الثاني ، قيد الطبع، يتم طباعتها للذكرى الخامسة و العشرون الابادة الجماعية للشعب الكوردي في مجلدين

بحث اجتماعي و ديموغرافي و تاريخي و نظري و عملي

بحجم ١٦/ سم X ٢٢,٥ سم و يتألف من ٤٩٦ صفحة.

اي ان المجلدين يتألفون من ١٠٠١ صفحة

الكتاب التاسع

- بانوراما الابادة الجماعية البارزانيين في القرن العشرين، الطبعة الاولى، ٢٠١٣ باللغات (الكوردية – العربية – الانكليزية)

يظهر هذا الكتاب بانوراما الابادة الجماعية البارزانيين في القرن العشرين

الكتاب العاشر

- حلبجة و الانفال و القصف الكيميائي في اشعار اجزاء كوردستان الاربعة، قيد الطباعة

يتضمن هذا الكتاب مشاعر و عواطف شعراء الاجزاء الاربعة من كوردستان المقسمة (الشمال، الجنوب، الشرق ، الغرب) بكل الالوان و الاشكال، و هو مشروع وطني و انساني، هؤلاء الذين كتبوا اشعارهم عن اصف الابادة والجماعية و القصف الكيميائي و حلبجة و الجرائم ضد الانسانية الاخرى، هذه كانت قضية جميع الكورد و ليس فقط قضية منطقة او مدينة. و هكذا نرى كيف ان الشعراء عرفوا هذه الجرائم كأنها ارتكبت بحقهم و سجلوها باحاسيسهم الرقيقة في اطار الشعر و القصائد.

افكار و مؤلفات الكاتب الاخرى(مكتوبة باليد و لم تنشر بعد):

- الكتاب الاسود.
- بارزان منطقة محظورة!!.
- الاطفال الابرياء.
- علم جمهورية كوردستان في مهاباد، مشاعر و امال البارزانيين اتجاه هذا العلم
- البارزانيون في الوثائق العثمانية، امريكا، بريطانيا، فرنسا، الاتحاد السوفييتي سابقا، تركيا، ايران و العراق
- ذكريات والدي(ضياع الذكريات في الصحراء)
- البارزانيين في المسيرات التاريخية (جمهورية مهاباد)
- البارزانيين في المسيرات التاريخية (الاتحاد السوفييتي سابقا)
- الابادة الجماعية للبارزانيين في عيون الصور
- الصور تتكلم
- البارزانيون اللاجئون
- الهجرة و البارزانييون
- المتعرضون للقصف
- لم يتوقف البعث عن هذا
- بعض الافكار و المؤلفات الاخرى

ملاحظة:

تم تقديم قسم من هذا المشروع الى حكومة اقليم كوردستان، وزارة شؤون الشهداء و المأنفلين، مديرية شؤون شهداء و مأنفلي بارزان و يتألف من اكثر من ٥٠٠ صورة منوعة خاصة بالابادة الجماعية للبارزانيين و اكثر من ٣٠٠ مستند و وثيقة مختلفة خاصة بالبارزانيين و الابادة الجماعية و المهجرين و مجموعة من الكتب و المواضيع و الابحاث و الافلام الوثائقية تقدم مجانا و بدون مقابل الى ارواح ضحايا الابادة الجماعية و اهالي الضحايا و كل الباحثين و الاصدقاء و احفاد المستقبل.

و لحسن الحظ تم استقبال هذا القسم من المشروع من قبل وزارة شؤون الشهداء سنة ٢٠٠٨ من قبل وزير شؤون الشهداء و المأنفلين في ذلك الوقت (السيدة جنار سعد عبدالله) و وضعت حجر الاساس لعدة قاعات تم تاسيسها من اجل هذا الغرض، و تم ثمين ذلك بصورة عالية من قبل وزير شؤون الشهداء و المأنفلين السيد (م.ارام) و امن كل المستلزمات و المواد اللازمة لهذه القاعات و جعلها مؤسسة رسمية و شرعية بأسم (غرفة التعريف و توثيق الابادة الجماعية للبارزانيين) و اصبحت دائرة تابعة الى مديرية شؤون شهداء و مأنفلي برزان – وزارة شؤون الشهداء و المأنفلين.

يقوم فيها عدد من الموظفين بالشؤون الادارية اليومية و يديرون فيها الاعمال من كل الجوانب الادارية و المالية و الخدمية...

تتألف غرفة التعريف و توثيق الابادة الجماعية للبارزانيين من ثلاث قاعات، قاعة كبيرة جدا و قاعتين اصغر قليلا، القاعة الكبيرة هي مثل معرض يحتوي بشكل مستمر على جميع صور و وثائق و ملابس و كل شيء اخر يخص الابادة الجماعية للبارزانيين ...

القاعتان الصغيرتان الاخرتان و احدة منها من اجل الاستراحة و الجلوس لكي يستريح فيها الاصدقاء و الباحثون و الصحفييون عند اجراء الدراسات، و ايضا قسم من اجل الكادر الاداري و الشؤون اليومية واستقبال الباحثين و الزائرين.

قاعة اخرى تتضمن مكتبة صغيرة مع المئات من الوثائق و المستندات و الابحاث و المواضيع المتعلقة بهذه الابادة و يتم فيها اجراء الدراسات و نشرها.

واجب و نشاط و عمل هذا الدائرة هي فكرة وضعت من قبل الباحث على الشكل التالي:

١- البحث عن الوثائق و المستندات و الصور و الملابس و كل المواد التي تركها الضحايا في القرى و المنازل و عرضها في هذه القاعات.

٢- تسجيل ريبورتاجات فيديو مع اقارب الضحايا للمستقبل و الاجيال القادمة.

٣- الاحصاء الكامل للقصف و النزوح و القصف الكيميائي و الانفال.. الخ.

٤- في مدخل كل القرى الواقعة في حدود منطقة بارزان، تعليق لوحة معلومات وتاريخ الابادة الجماعية للقرويين و القرى باللغتين الكوردية و الانكليزية (على سبيل المثال: اسم القرية، بعدها بالكيلومتر عن القضاء ومركز المحافظة، احد احصاءات سنة الخمسين او السبعين او الثمانين و مقارنتها مع احصاء هذه السنة، عدد المرات التي قصفت فيه القرى، كم مرة حرقت، كم مرة دمرت، كم مرة هجر اهلها و كم مرة نزحوا، كم شهيد سقط منها و...الخ) بهدف تعريف الباحثين و السياح بذلك...

٥- هناك الكثير من الناس من باحثين و اصدقاء و...الخ يزورون باستمرار بارزان للوقوف على الجرائم التي تعرض لها البارزانيون، استقبالهم هنا و في الدائرة و تقديم الخدمات المناسبة لهم.

٦- التنظيف و الترتيب المستمر لقبور البارزانيين ضحايا الابادة الجماعية الذين نقلوا من المقابر الجماعية لان القاعات قد انشأت لهذا الغرض و في هذا المكان، يتم خدمتهم باستمار بهذا الشكل.

٧- اجراء الابحاث المتنوعة فيها.

٨- يتم اجراء هذه الاعمال و بعض الواجبات الاخرى في غرفة التعريف و توثيق الابادة الجماعية للبارزانيين.

Sheikh AbdulsalamBarzani **شێخ عبدالسلام بارزانی**

Sheikh ahmadbarzani (khudan) شێخ ئەحمەد بارزانی (خودان)

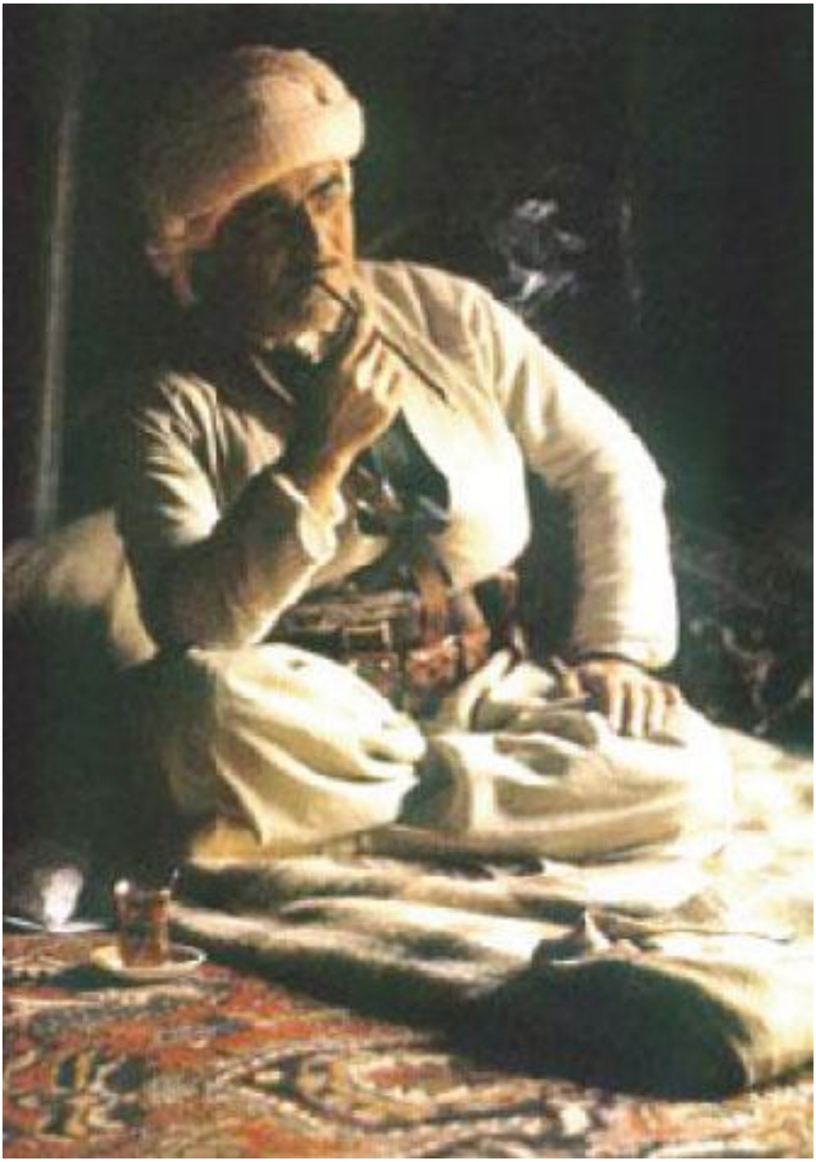

Mulamostafabarzani **مەلا مستەفا بارزانی**

زيندانيكردنى نهێنى و ئاشكراى بارزانيەكان بە هەڕەمەكى بە درێژايى سەدەی ڕابردوودا

پرۆسەيەكى بەردەوامى حكوومەتە يەك لە دوا يەكەكانى عيراق بووە بەرامبەر بە

بارزانيەكان

One of fixed processes all pervious Iraq government was incarcerated openly andsecretbarzanian of any form in during past century

بارزانیەکان لە یەکیتی سووڤیەتی پێشوو

Barzanian in former soviet union

ئەگەر پیاوەکانیش تاوانیان کردبێت، ئەی منداڵەکان تاوانیان چی بوو؟!!

لە ڕاگواستندا، مرۆڤەکان و ماڵەکان و پێداویستەکان، تێکەڵ کران، لە ڕاگواستندا، ئاینەکان و بیر و باوەڕەکان تێکەل کران، لە ڕاگواستندا منداڵەکان لە خوێندنی دایك دوور خرانەوە، لە ڕاگواستندا ژیان لە سادە و ساکاری و سازگارییەوە گۆڕا بۆ کەشو و هەوایەکی جیاواز.

منداڵە ڕاگوێزراوەکان بۆ بیابانەکانی باشووری عێراق ڕاگوێزران، دوێنێ ڕۆژی جیهانی منداڵان، بەڵام ئەم منداڵانەی لە وێنەکەدان هەرگیزئەم ڕۆژەیان نەبینی، جینۆسایدکران، راگوێزران.

لە ساڵی ١٩٧٥ بە دواوە جینۆسایدی بارزانیەکان بە شێوەیەکی بەرنامە بۆ داڕێژراو دەستی پێکرد.

If their men had beenquilts, so why children, they why? For what a crime killed them? To forcibly migrated them and disrupted their home,life, everything and their life's men. In forcibly migrate disrupted their religion and beliefs.in forcibly migrate the children lost their mothers voice in forcibly migrate their simple and pure life changed to deferent weather. Few day before it was international day for the kids .In this picture you see the kids that never saw international kids days. Genocide an forcibly migrate in 1975 the regime to method pre-designed genocide barzanians by tanks.

له سروشتی جوانی کوردستانەوە بۆ تۆزو لمی ئۆردوگایەکانی بیابان.

this picture shows beautiful nature of Kurdistan with dust, there were camps in desert like this picture.

بەشێك لە ژیانی بارزانیەکان لە نێو زیل و لۆریە بارهەڵگرەکاندا بووە،

Always part of barzanian's life were in moved by truck.

ئەم منداله به ج تاوانيك جينوسايدكرا؟

This children for what crime had been genocide?

سەدام و داروەدەستەکەی، نوگرە سەلمان و بیابانەکەی، عەلی حەسەن و کیمیاوییەکەی،

نەیانتوانی لە ناوت بەرن، چونکە تۆ سومبۆلی ئاشتی و یەکسانی و دادپەروەری.

sadam and her gong ,negro salman and her deserts ,Ali hasan who chimical bombardment of kurdish ,Never forget you because you are symbol of Peace and Equality and justice.

ئەم گوللەیە (٢٢) بیست و دوو ساڵ خوێنی جینۆسایدکراوێکی بارزانی مژی

پاش هەڵدانەوەی گۆرەبەکۆمەڵەکان ئەم گوللەیە هەر بەم شێوەیە وەك لە وێنەکەدا

دیارە مایەوە

This bullet savored blood one of barzanian who had been genocide by the regime ba'ath the bullet was found in the same mass grave as you see to this picture.

ئیتر نزای دایکان، له سه‌ر گۆڕه‌کانتانه.

Now crying of mothers on graves

من خاكێكی سەربلندم چونكە بێتاوانترین مرۆڤ لە باوەش دەگرم.

My is glorious soil because I embraced the most innocent of people

پەرتوكە چاپكراوەكانی توێژەری كۆمەلایەتی ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا- لە بواری جینۆسایدی گەلی كوررد

The printed books of the social researcher Rebwar Ramadan Abdullah- in the field of Kurds genocide

الكتب المطبوعة للباحث الاجتماعي ريبوار رمضان عبدالله- في مجال الابادة الجماعية للشعب الكوردي

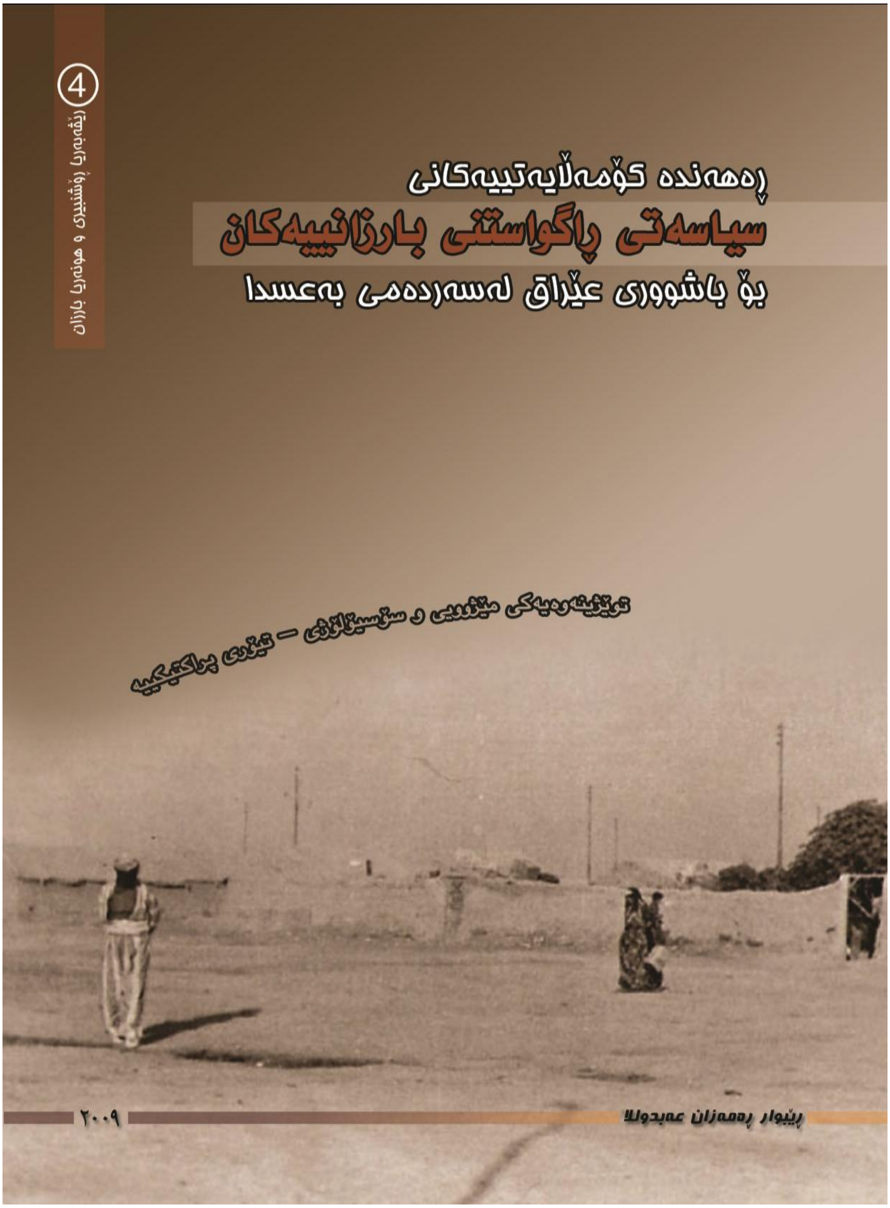
4
زنجیرەیا ڕۆشنبیری و هونەریا بارزان
ڕەهەندە کۆمەڵایەتییەکانی
سیاسەتی ڕاگواستنی بارزانییەکان
بۆ باشووری عێراق لەسەردەمی بەعسدا
توێژینەوەیەکی مێژوویی و سۆسیۆلۆژی - تیۆری پراکتیکییە
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵلا
٢٠٠٩

خانەوادەکەی لە پایزی ساڵی ١٩٧٥ لە بناری چیای شیرین گوندی بازێ سەر بەدەڤەری بارزان ڕاگوێزراون بۆ ئۆردوگا زۆرەملێیەکانی بیابانی باشووری عێراق.
باوکی لەگەڵ هەشت هەزار نێرینەی بارزانی جینوسایدکراوە، ئەوکات تەمەنی توێژەر کەمتر لە ساڵێک بووە لە ساڵی ١٩٨٢ لە ئۆردوگای زۆرەملێی قودس (قوشتەپە) لە دایکبووە تەمەنی منداڵی بێ باوک وەک کورە تاقانەی ماڵەوە بەسەر بردووە، تا ڕاپەرینی ساڵی ١٩٩١ لەرۆژە سەختەکانی ژیان بەردەوام بووە لەخوێندن، لە زانکوی سەلاحەددین– کۆلیژی ئەدەبیات– بەشی کۆمەڵناسی بڕوانامەی بەکالۆریوسی لە ساڵی ٢٠٠٦–٢٠٠٧ بەدەست هێناوە، ئەندامە لە کۆمەڵەی کۆمەڵناسانی کوردستان. ئێستاش بەڕێوەبەری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوەکانی بارزانە، سەر بە وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بەرهەمێکی تری لە ژێر چاپە سەبارەت بە جینوسایدکردنی بارزانییەکان لە سەدەی بیستەمدا.
بەرهەمێکی تری دەستنووسی لە ژێر دەستدایە بەناوی(ونبوونی یادگارییەکان لە بیاباندا).

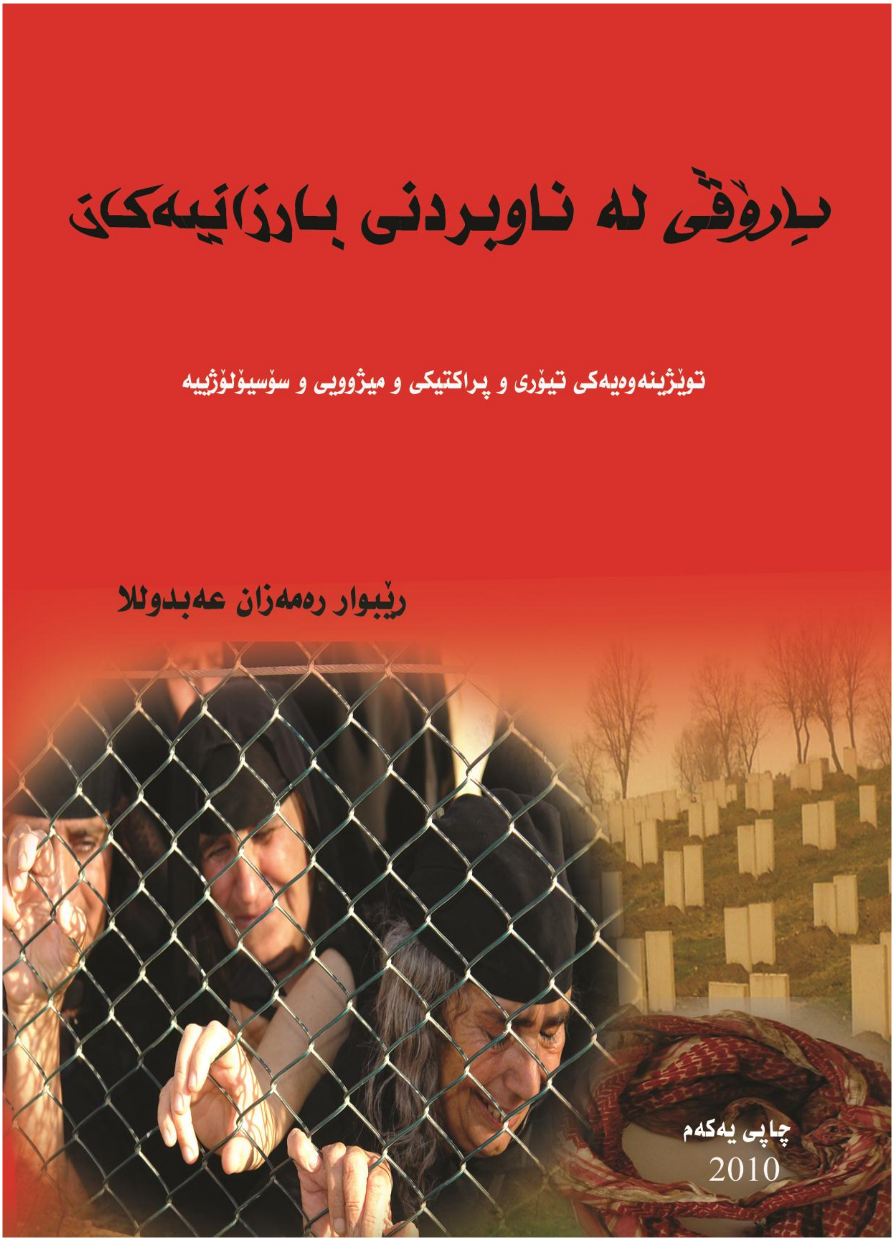
پارۆڤێ لە ناوبردنی بارزانیەکان
توێژینەوەیەکی تیۆری و پراکتیکی و میژوویی و سۆسیۆلۆژییە
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوللا
چاپی یەکەم
2010

-Li sala (1982)yê li kumelgeha zoremilêya
(quds-quştepe) li dayik bûye
- Li sala (2007)ê bawernama
bekaloryosê li bîyavê civaknasîyê
(Sosyolojî) bidestve înaye
- her di wê sallêda bûye rîveberê
rêveberayetîya karubarê şehîdan û
enfalkiryêt barzan
-Rehendên civakîyên sîyaseta
veguhastina barzanîyan bo başûrê êraqê
li serdemê be'syan da yêke ji berhemên bilavkiryêt wî.
Barova jinavbirina barzanîyan
Vekolîneka tîyorî û piraktîkî û dîrokî û sosyolojîye
Rêbwar remezan ebdulla
Çapa Yêkê
2010
Aras Press
Kurdistan - Erbil

جینۆسایدکردنی
بارزانیەکان
لە سەدەی بیستەمدا
Cînusaydkirina
barzaniyan
li sedsala bîstanda
توێژینەوەیەکی
مێژوویی و سۆسیولۆجی و
بەراوردکاری و دیکۆمێنتارییە
Ve kolîneka
dîrukî û sosyolujî û
Berawirdkarî û
dîkomêntariye
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا
Rêbwar remezan ebdulla
چاپی یەکەم
Çapa yêkê

پرۆژەی ناساندن و بەدیکۆمێنتکردنی
جینۆسایدی بارزانیەکان - ژمارە 3
لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوەکان
MINISTRY OF MARTYRS & ANFAL AFFAIRS
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا
- دانیشتووی گوندی بازێ, بناری چیای شیرینی دەڤەری بارزانە.
- لە سالی 1982لە ئۆردوگایەکی زۆرەملێی ئەم کوردستانە لە دایکبووە.
تا ڕاپەرینی 1991ژیانی لە ئۆردوگا زۆرەملێیەکاندا بەسەر بردووە.
- دەرچووی کۆلیژی ئەدبیات بەشی کۆمەڵناسی زانکۆی سەلاحەدینە.
- ئێستا بەرێوەبەری بەرێوەبەرایەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوەکانی بارزانە.
- باوکی لە گەل هەشت هەزار نێرینەی بارزانی لە سالی 1983جنۆسایدکراوە
- شارەزا و چالاکوان لە بواری جینۆساید و کۆمەلکوژی گەلی کورد و بارزانیەکان
جینوسایدکردنی
بارزانیەکان
لە سەدەی بیستەمدا
Cînusaydkirina
barzaniyan
li sedsala bîstanda
Ve kolîneka
dîrukî û sosyolujî û
Berawirdkarî û
dîkomêntariye
Rêbwar remezan ebdulla
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵلا
Çapa yêkê
چاپی یەکەم

له شه‌هیدانی
ڕێگای نیشتمانه‌وه
چوار ئه‌فسه‌ری قاره‌مان
ڕێبوار ڕه‌مه‌زان عه‌بدوڵڵا
هه‌ولێر – ٢٠١١

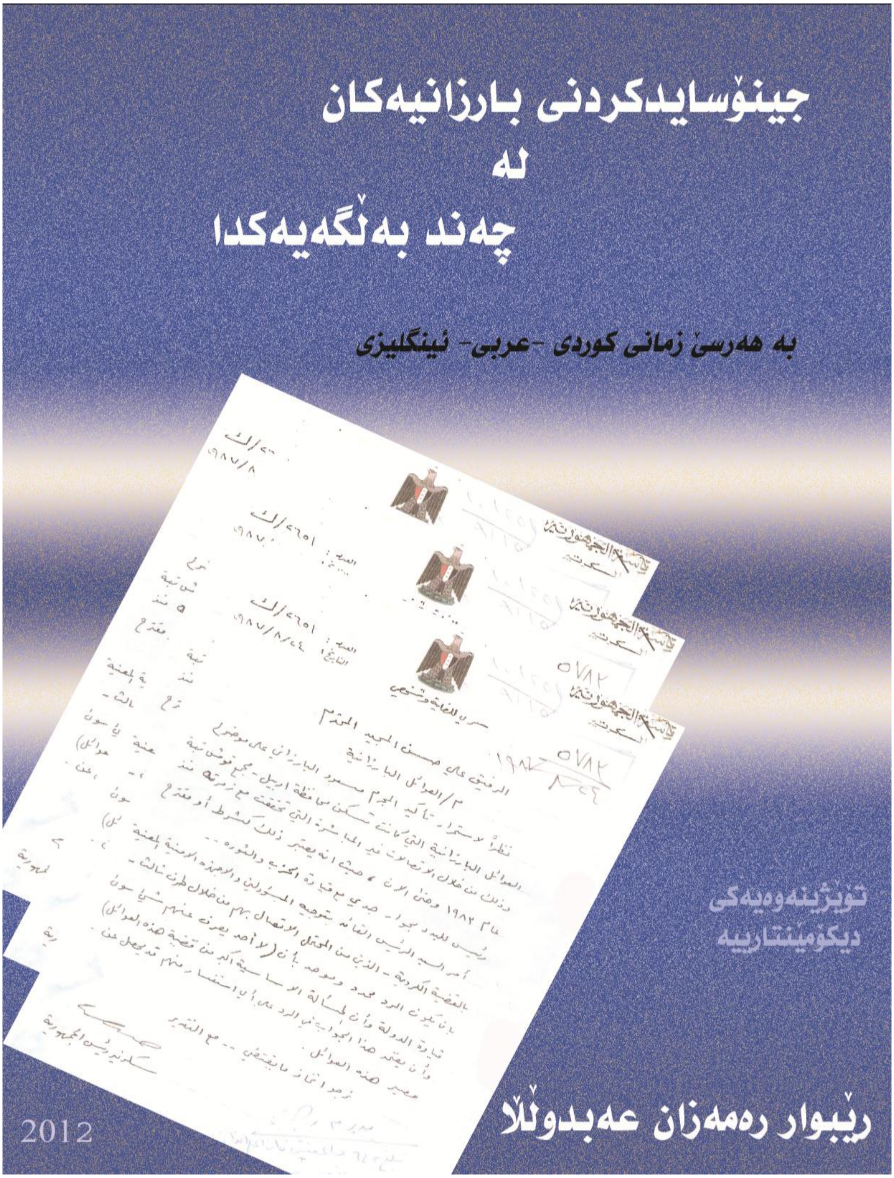
جینۆسایدکردنی بارزانیەکان
لە
چەند بەڵگەیەکدا
بە هەرسێ زمانی کوردی -عربی- ئینگلیزی
توێژینەوەیەکی
دیکۆمێنتارییە
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا
2012

شەهیدە بێ ناسنامەکان
توێژینەوەیەکی سۆسیولۆجی و دیمۆگرافی و مێژوویی و تیۆری و پراکتیکیە
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا
بەرگی یەکەم
2013
چاپی یەکەم

لەم توێژینەوەیەدا تیشك دەخەینە سەرلایەنە ون و شاراوەكانی كۆمەڵێك مرۆڤ،
ئەو مرۆڤانەی كە هەندێكیان لە ماوەی نێوان دوو سەدەدا ژیاون... بەڵام بە درێژایی ئەو ماوەیە
بێ ناسنامەبوون، هەرگیز بۆیان نەڕەخسا لە سەر خاك و نیشتمانی خۆیان ناسنامەیەكیان هەبێت،
وەك هەر هاوڵاتیەكی تر كە بچوكترین مافی پێدانی ناسنامەیەكە...
زۆربەیان لاشەكانیان تاكو ئێستاش نەدۆزراونەتەوە، لە ئەشكەوتەكان لە دایكبوونە و لە ئەشكەوتەكان
نێژراون، تەنانەت قوماشی كفنیان نەبووە... گۆرستانیان نەبووە، چونكە بەردەوام لە خەبات و
ڕاگواستن و ئاوارەبووندا بوونە... هەندێكیان بە جل و بەرگەوە، بە خوێن و گوللە و گوللەی توپ و
ساچمەی بۆردوومانی فرۆكەكانەوە نێژراون. هەندێكیان ون بوونە و تاكو ئێستاش لاشەیان
نەدۆزراوەتەوە. هەندێكیانیش چەند ئەندامێكی لاشەیان نێژراوە...
شەهید هەن لاشەیان بەتەواوی شێوێندراوە، یاخۆد قوربانیانی جینۆساید لاشەیان تێكەڵكراوە، دەستی
جینۆسایدكراوێكی تر، پێی جینۆسایدكراوێكی تر لە گۆڕەبەكۆمەڵەكاندا بە تێكەڵاوی دۆزراونەتەوە.
ئایا ئەم مرۆڤانە گوناهیان چیبوو؟!
لە ماوەی ژیانیاندا ڕۆژێك لە ڕۆژان لە سەر دوشەكێك و لە ژێر سێبەری خانووی بەقوڕ دروستكراوی
خۆیان پشوویان نەدا، گەیشتبوونە ئەو باوەڕەی كە بلێن ئێمە خەڵكی ئەم وڵاتە نین.
دایك هەیە بووەتە دووگیان وكور و كچەكانیان بوونەتە چوار پێنج ساڵان باوكی خۆیان نەبینیووە،
چونكە باوكیان لە سەنگەری خەباتدا بووە، هەشە لە دایكبووە تاكو ئەمڕۆ نازانێ كوا باوكی؟
برا هەن یەكتریان نەناسیوە، كچ هەیە دایكی نەبینیوە، منداڵ هەن لە دایكبوون لە ئاوارەیی و
لە ئەشكەوتەكان لە سەرماو سۆڵەی زستاندا و لە سەربەفر و لە ژێر بۆردوومانی فرۆكەكان...
ئایا ئەمانە بە ئازادی و یەكسانی لە دایكبوون!!
ئایا ڕەوایە مرۆڤێك بەم هەوراز و نشێویانە ژیانی گوزەراندبێت و ئەمڕۆ ناسنامە و خەباتی ون بێت،
بەڵێ ئەمانەن پێشمەرگە ونەكان، ئافرەتە ونەكان، منداڵە ونەكان...
لەم توێژینەوەیەدا ئەوە خراوەتە روو كە تاكو ئێستا بیرمان لێ نەكردووتەوە یاخۆد نەمانزانیووە
یاخۆد نەمان توانیووە. ئەویش ناسنامەی باری كەسی و وێنەی تۆماری شەهیدانمانە...
لە پێشەكی ئەم كتێبەدا

1

پرۆژەی ناساندن و بە دیكۆمێنتكردنی
جینۆسایدی بارزانیەكان ژمارە - 7 -

شەهیدە بێ ناسنامەکان
توێژینەوەیەکی سۆسیۆلۆجی و دیمۆگرافی و مێژوویی و تیۆری و پراکتیکیە
ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا
2013
بەرگی دووەم
چاپی یەکەم

Rêbwar Remezan Ebdulla
Şehîdên
bê
nasname
Li sala (1982)yê li kumelgeha
zoremilêya (Quds-Quştepe)
li dayik bûye
- Li sala (2007)ê bawernama
bekaloryosê li bîyavê civaknasîyê
(Sosyolojî) bidestve înaye
- her di wê salêda bûye rêveberê
rêveberayetîya karubarên
şehîdan û enfalkiryêt barzan
2